

НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ

**В. В. Чмелюк, В. Л. Грищук,
С. М. Бадьора, С. А. Антоненко**

Основи тактичної підготовки працівників правоохоронних органів

СЕРІЯ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ»

Серію «На допомогу студенту УДФСУ» засновано 2016 року.

Редакційна колегія:

Пашко П. В., д.е.н. (голова)

Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)

Топчій В. В., д.ю.н.

Мацелюх Н. П., д.е.н.

Кужелев М. О., д.е.н.

Швабій К. І., д.е.н.

Ріппа С. П., д.е.н.

Мандрагеля В. А., д.філософ.н.

Чмелюк В. В., к.ю.н.

Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.

Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2016

- «Методичні основи спеціальної фізичної та технічної підготовки студентів за розділом «Легка атлетика»
- «Самостійна робота студента як одна з форм впливу на функціональну, фізичну та психологічну підготовленість»
- «Організація роботи командира механізованого взводу»
- «5.45-мм автомати Калашникова (АК-74, АКС-74, АК-74Н, АКС-74Н) та 5.45-мм ручні кулемети Калашникова (РПК-74, РПКС-74, РПК-74Н, РПКС-74Н)»
- «Гранатомет підствольний ГП-25»
- «Ручні гранати»
- «Кулемети Калашникова – 7.62, ПК, УЖМ, ПКТ»
- «Ручний протитанковий гранатомет РПГ-7»
- «9-мм пістолет Макарова (ПМ)»

2017

- «Вища та прикладна математика»
- «Цивільний захист»
- «Програмування мовою JAVA : практикум»
- «Інформаційні системи і технології в юридичній практиці»
- «Дослідження операцій : практикум»
- «Чисельні методи»
- «English for Students of Finance»
- «Основи військової розвідки»

2018

- «CASE-технології. Міждисциплінарне інформаційне моделювання»
- «Економічна інформатика: практикум»
- «Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Політекономія»
- «Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Мікроекономіка»
- «Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Макроекономіка»
- «Охорона праці»
- «Економіка і організація діяльності об'єднань підприємств»
- «Основи християнської культури»
- «Економіка підприємства»
- «Фізика»
- «Трудове право України»

2019

- «Основи тактичної медицини»
  - «Аудит»
  - «Збірник задач. Вища та прикладна математика»
  - «Міжнародні розрахунки та валютні операції»
  - «Підготовка озброєння механізованого взводу до бойового застосування»
  - «Контролінг в управлінні підприємством»
  - «Актуальні питання судової експертизи (у питаннях і відповідях)»
  - «Інноваційний менеджмент»
  - «Організація навчальних занять з фізичного виховання за методом колового тренування»
  - «Теорія судових доказів (у таблицях і схемах)»
  - «Статистика»
  - «Фінансовий менеджмент проектів і програм»
  - «Ручний протитанковий гранатомет РПГ-7 (РПГ-7Д)»
  - «Організація роботи командира механізованого відділення»
  - «Психологія управління»
  - «Deutsch und Wirtschaft»
  - «Основи тактичної підготовки працівників правоохоронних органів»
-

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

СЕРІЯ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ»

Заснована 2016 року

**В. В. Чмелюк,
В. Л. Гришук,
С. М. Бадьора,
С. А. Антоненко**

**ОСНОВИ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Навчальний посібник

**Ірпінь
2019**

УДК 351.74(075.8)
ББК 67.9(4Укр)133я73
О-75

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Університету державної фіскальної служби України
(протокол № 5 від 30 травня 2019 року)*

Рецензенти:

Шаповалов Б. Б., кандидат психологічних наук, доцент, президент поліцейського центру бойових мистецтв «Закон і порядок», с.н.с. Інституту проблем виховання НАПН України, академік Української технологічної академії;

Давигора Ю. І., кандидат психологічних наук, підполковник поліції, завідувач кафедри тактичної підготовки ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ.

Автори:

Чмелюк В. В., кандидат юридичних наук, полковник податкової міліції, начальник факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції;

Грищук В. Л., кандидат юридичних наук, підполковник податкової міліції, начальник кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки;

Бадьора С. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки;

Антоненко С. А., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, МС СРСР, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки.

О-75 **Основи тактичної підготовки працівників правоохоронних органів** : навчальний посібник / В. В. Чмелюк, В. Л. Грищук, С. М. Бадьора, С. А. Антоненко. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. – 218 с. – (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», т. 51).

ISBN 978-966-337-536-6

Навчальний посібник базується на нормативно-правовій базі України і літературних джерелах зарубіжних та вітчизняних дослідників, багаторічному досвіді викладання дисципліни, що дає змогу використовувати його у навчальному процесі закладів вищої освіти правоохоронних структур та системі службової підготовки правоохоронців.

Засвоєння запропонованого матеріалу у визначеній послідовності та обсязі дасть можливість набуті якісної базової підготовки у всіх правоохоронних структурах, що зумовить зростання рівня кваліфікації та іміджу правоохоронця.

УДК 351.74(075.8)
ББК 67.9(4Укр)133я73

© Чмелюк В. В., Грищук В. Л.,
Бадьора С. М., Антоненко С. А., 2019
© Університет державної фіскальної
служби України, 2019

ISBN 978-966-337-536-6

ЗМІСТ

Передмова	7
Розділ 1. Поняття, предмет, система та принципи тактико-спеціальної підготовки, її місце в системі службової підготовки правоохоронця	9
Розділ 2. Поняття та значення комунікативного процесу	14
2.1. Комунікація між людьми в екстремальних ситуаціях у контексті сталих індивідуальних рис особистості	18
2.2. Специфіка процесу комунікації в екстремальних ситуаціях.....	19
2.3. Бажані навички працівників служб безпеки для належної комунікації з постраждалими особами	21
2.4. Навички, необхідні для ефективного спілкування співробітників служб безпеки з постраждалими особами в контексті сталих індивідуальних рис їхньої особистості	22
2.5. Професійне спілкування правоохоронця з різними категоріями громадян.....	24
Розділ 3. Спілкування правоохоронців з представниками засобів масової інформації	32
3.1. Ефективне спілкування між правоохоронцем та представником засобів масової інформації	32
3.2. Розуміння нормативно-правових актів і вміння їх використовувати.....	33
3.3. Типовий алгоритм дій під час спілкування зі ЗМІ	35
Розділ 4. Особливості тактико-спеціальної підготовки працівників Національної поліції України щодо несення служби патрульної поліції	37
4.1. Основні завдання та види нарядів патрульної поліції	40
4.2. Основні форми службової діяльності патрульної поліції	43
4.3. Підготовка нарядів до несення служби патрульною поліцією	49

4.4. Порядок створення секторів реагування патрульної поліції.....	60
4.5. Організація роботи секторів реагування патрульної поліції.....	61
4.6. Сектор превенції патрульної поліції.....	77
4.7. Основи тактики несення служби патрульною поліцією.....	86
4.8. Тактика поведінки працівників Національної поліції України з метою уникнення небезпечних ситуацій.....	88
4.9. Основні повноваження Національної поліції.....	95
4.10. Порядок звернення до громадян.....	98

Розділ 5. Порядок застосування правоохоронцями заходів примусу. Види спеціальних засобів та їх характеристика.....

та їх характеристика.....	101
5.1. Види поліцейських заходів.....	101
5.2. Основні принципи застосування континууму сили.....	103
5.3. Перелік та визначення видів заходів примусу.....	106
5.4. Умови та межі застосування поліцейських заходів примусу.....	108
5.5. Перелік, групи, види спеціальних засобів та їх характеристика.....	110
5.6. Правові підстави застосування вогнепальної зброї.....	125

Розділ 6. Тактика перевірки документів у громадян.....

6.1. Перелік документів, що підтверджують громадянство України.....	134
6.2. Послідовність перевірки документів.....	137
6.3. Психологічні прийоми дій правоохоронця в конфліктній ситуації.....	141
6.4. Заходи безпеки під час проведення перевірки документів.....	142
6.5. Тактика взаємодії пішого наряду в складі двох правоохоронців під час перевірки документів.....	143
6.6. Тактика взаємодії наряду в складі трьох поліцейських під час перевірки документів у правопорушника.....	144

6.7. Типовий алгоритм дій під час перевірки документів у особи.....	146
Розділ 7. Затримання правопорушника, порядок проведення поверхневої перевірки та огляду речей	149
7.1. Затримання правопорушника за наявності часу на необхідні підготовчі дії	149
7.2. Затримання правопорушника за відсутності часу на необхідні підготовчі дії	150
7.3. Поверхнева перевірка затриманого	152
Розділ 8. Підстави зупинки транспортного засобу. Тактичні дії під час зупинки транспортного засобу з невідомим, середнім та високим рівнями загрози	160
8.1. Підстави зупинки транспортного засобу.....	160
8.2. Тактичні дії під час зупинки транспортного засобу з невідомим рівнем загрози.....	161
8.3. Зупинка транспортного засобу із середнім рівнем загрози.....	165
8.4. Тактичні дії під час зупинки транспортного засобу з високим рівнем загрози	167
Розділ 9. Огляд місць можливого переховування правопорушників	171
9.1. Сукупність тактичних дій під час огляду приміщень.....	171
9.2. Пересування. Схеми, техніки, варіанти та способи	176
9.3. Основні принципи, схеми та правила блокування злочинця	180
9.4. Сукупність тактичних дій під час внутрішнього огляду будівлі	181
9.5. Тактика входження в будівлю	182
9.6. Способи пересування та входження в приміщення	186
9.7. Огляд приміщення	191

Розділ 10. Дії правоохоронців під час виявлення вибухових пристроїв та речовин.....	194
10.1. Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують	197
10.2. Особливості ідентифікації вибухонебезпечних предметів	201
10.3. Саморобні вибухові пристрої	205
10.4. Рекомендації під час виявлення вибухонебезпечних предметів	207
Список використаних джерел.....	213

ПЕРЕДМОВА

Інтенсивні зміни в правоохоронній системі України, зокрема приведення роботи Національної поліції до сучасних європейських і світових вимог, крім створення належного нормативного підґрунтя для такої діяльності, вимагають удосконалення фахової підготовки правоохоронців, підвищення професіоналізму та результативності. Адже ефективність дій правоохоронців загалом оцінюється з огляду на діяльність конкретних представників цієї системи – їхнє вміння спілкуватися з громадянами, ухвалювати законні та правильні рішення, адекватно поводитись у типових та екстремальних ситуаціях, професійно проводити затримання правопорушників тощо.

Водночас високий рівень виконання правоохоронцями своїх професійних обов'язків, пов'язаних з охороною публічного порядку та безпеки, боротьбою зі злочинністю, має у своїй основі належну підготовку, загальнотеоретичну і спеціальну – професійну. З урахуванням цього процес фахової підготовки правоохоронця як організований безперервний і цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, спеціальними вміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань, не тільки не втрачає, а, навпаки, набуває важливішого значення.

Основу професійної підготовки становить належна тактико-спеціальна підготовка – індивідуальна тактична підготовка до дій у типових й екстремальних ситуаціях, а також підготовка до таких дій у складі службових нарядів і груп.

Враховуючи сучасні тенденції щодо збільшення, за оцінками експертів, кількості незареєстрованої зброї у населення, випадків злісної непокори законним вимогам правоохоронця з боку правопорушників, фізичного опору під час затримання, одночасно з боку сторонніх осіб тощо, є підстави стверджувати, що тактико-спеціальна підготовка працівників правоохоронних органів має важливе значення. З огляду на необхідність забезпечення особистої безпеки і водночас враховуючи тенденцію до

відеофіксації дій правоохоронців правопорушниками чи сторонніми особами, актуальним є питання чіткості, оперативності та правильності дій під час виконання поліцейським своїх службових обов'язків. Особливо це стосується випадків застосування сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї, дотримання в разі цього вимоги про доцільність та обґрунтованість їхнього застосування.

Незважаючи на усвідомлення керівництвом МВС України та Національної поліції пріоритету постійного підвищення рівня професіоналізму кадрів, пріоритетності безпеки працівників під час виконання службових обов'язків і дій в екстремальних ситуаціях і вживання дієвих заходів у цій сфері, стан справ на цьому важливому етапі діяльності спричиняє значне занепокоєння. Трагедії у Києві (з переслідуванням автомобіля BMW), Дніпрі, Княжичах є підтвердженням цього.

Очевидно, що за допомогою цього навчального посібника не вирішити всі питання забезпечення належної якості професійної діяльності правоохоронців, але, як видається, може стати ефективним засобом у досягненні такого результату.

Викладений у ньому матеріал у короткій та доступній формах містить і нормативні положення, і алгоритми дій поліцейського у типових та екстремальних ситуаціях.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА ТА ПРИНЦИПИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ, ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ СЛУЖБОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦЯ

Тактико-спеціальна підготовка (далі – ТСП) є складовою системою службової підготовки правоохоронців і охоплює комплекс навчальних дисциплін, мета яких – навчання особового складу умілим діям в екстремальних ситуаціях, підготовка керівного складу до виконання службово-бойових завдань в умовах надзвичайного стану або складної оперативної обстановки в мирний і військовий час, а також тактиці несення патрульної служби.

Основа ТСП становлять:

1. Вивчення і розробка тактичних засобів і прийомів дій в екстремальних ситуаціях.
2. Правові підстави застосування превентивних заходів.
3. Правові підстави та порядок застосування заходів примусу (фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї).
4. Вивчення і подальше відпрацювання тактичних дій та бойових порядків, що використовуються під час забезпечення публічної безпеки і порядку, ліквідації масових заворушень.
5. Використання маневру силами і засобами під час проведення спеціальних операцій, а також оволодіння методикою управління цими силами.

Під екстремальними ситуаціями в цьому разі вважають такі умови обстановки, які вимагають від керівників ухвалення і втілення в життя неординарних рішень, а від усього особового складу – максимального напруження психічних і фізичних зусиль. Такі умови характерні для воєнного стану, а в мирний час зазвичай виникають у разі стихійного лиха, великих аварій і катастроф на підприємствах, а також під час різкого загострення оперативної обстановки, спричиненої діями озброєних злочинців та інших особливо небезпечних осіб, злочинних угруповань, масових заворушень у населених пунктах.

ТСП є складовою спеціальних знань науки управління у сфері правопорядку, яка вивчає проблеми в службово-бойовій діяльності, розробляє специфічні питання із застосування сил і засобів у разі надзвичайних обставин і в умовах воєнного стану.

Основними завданнями ТСП є:

1. Виховання у співробітників високих морально-вольових якостей, необхідних їм під час виконання службово-бойових завдань.

2. Формування навичок системного ухвалення рішень на виконання поставлених завдань за будь-яких умов.

3. Розвиток у співробітників теоретичних знань і практичних навичок в організації та управлінні діями елементів у спеціальній операції.

4. Навчання тактичним діям патрульних поліцейських та інших працівників правоохоронної системи.

Предметом ТСП є теорія і практика підготовки та здійснення службово-бойових дій в екстремальних ситуаціях.

Теорія ТСП вивчає зміст і характер екстремальних ситуацій, причини їхнього виникнення й умови, за яких вони виникають, розкриває закономірності та принципи дій сил і засобів у цих умовах, вивчає можливості сил щодо ліквідації надзвичайних ситуацій (далі – НС) і їх наслідків, розробляє засоби підготовки та ведення службово-бойових дій створеними правоохоронними угрупованнями.

Теоретичні положення ТСП відображаються в статутах, наказах, настановах, підручниках, посібниках, теоретичних працях.

Практичний аспект ТСП охоплює діяльність керівників підрозділів усіх рівнів, формувань усього особового складу з підготовки до ведення службово-бойових дій. До нього належить:

1. Збір і вивчення даних оперативної обстановки.
2. Ухвалення рішень і доведення їх до підлеглих.
3. Планування заходів.
4. Підготовка підрозділів і навчання всіх категорій співробітників.
5. Всебічність забезпечення дій правоохоронців.
6. Організація взаємодії підрозділів.
7. Безпосереднє управління силами і засобами в операції.

Роль ТСП у сучасних умовах досить велика, адже наслідки різноманітних надзвичайних ситуацій: чи то стихійне лихо, чи значна аварія на підприємстві, транспортна катастрофа, груповий антигромадський вияв – будуть успішно і з мінімальними втратами усунені за добре організованих дій сил, що забезпечують публічну безпеку і порядок, безпеку руху, встановлений режим у зоні надзвичайної ситуації. Тому ТСП є важливою частиною спеціальної підготовки правоохоронця.

ТСП – найбільш динамічна частина спеціальних знань у сфері правоохоронної діяльності. Причому зміни в теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях проходять швидше, з огляду на науково-технічний процес удосконалення засобів озброєної боротьби, розповсюдження різноманітних новітніх технологій (одночасно з боку злочинців) та ін.

Так, розвиток і вдосконалення ТСП невідривно пов'язані з розвитком і вдосконаленням усієї системи охорони порядку та законності. Нині ТСП визначає і класифікує екстремальні ситуації, виробляє теоретичні основи і практичні рекомендації щодо дій сил на основі розвитку, історичного досвіду, вивчення проблем сучасності, прогнозу на майбутнє.

Система ТСП пов'язана з рядом навчальних дисциплін, які вивчають у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а саме: спеціальною технікою, безпекою життєдіяльності, цивільним захистом, психологією безпеки та військовою топографією, вогневою і спеціальною фізичною підготовкою, адміністративною діяльністю та професійною психологічною підготовкою правоохоронців.

Основу ТСП становить спеціальна тактика, основна мета та зміст якої – це відпрацювання і втілення в практику типових засобів, методів і прийомів бойових дій особового складу і підрозділів в екстремальних ситуаціях. До неї належать:

1. Вибір найбільш раціонального варіанта дислокації сил для кожної конкретної ситуації.
2. Планування дії.
3. Безпосереднє управління.

Спеціальна тактика є наслідком творчого мислення і використання загальновійськової тактики, узгодження її з елементами оперативної, режимної, адміністративної й інших видів діяльності.

Процес навчання спеціальної тактики охоплює проведення командно-штабних навчань і групових вправ на топографічних картах і схемах, практичні заняття і тренування на місцевості. Основний час приділяється на практичні заняття, під час яких в умовах максимального наближення до реальних практично відпрацьовуються бойові дії і як окремих елементів угруповання сил у спеціальній операції, і вся операція.

Використання топографії передбачає насамперед вивчення елементів місцевості з метою врахування їхнього впливу на дію сторін у разі проведення спеціальних операцій, під час визначення маршрутів патрулювання, а також топографічних карт і планів як основних графічних документів, що забезпечують науково обґрунтоване планування і надійне управління силами. Усе це дає змогу досконало вивчити питання управління всебічного забезпечення дій в екстремальних ситуаціях і напрацювати практичні рекомендації щодо їхнього виконання.

До основних принципів, на яких ґрунтується ТСП, належать:

1. Цілеспрямованість, яка визначається концентрацією основних зусиль на досягненні основної мети – підготовки підрозділів і всього особового складу до дій в екстремальних ситуаціях.
2. Плановість на всіх етапах підготовки і проведенні спецоперацій.
3. Висока бойова готовність сил і засобів.
4. Чітке дотримання законності.
5. Принцип єдиного керівництва, заснований на чіткому розподілі відповідальності та наданні відповідних прав.

Поширення екстремальних ситуацій вимагає диференційного підходу до організації і проведення військових, оперативних, режимних заходів і їхнього умілого застосування.

Мета ТСП – навчання і підготовка майбутнього офіцера.

Як складова службової підготовки, ТСП пов'язана з багатьма науками загальноосвітнього і галузевого характеру.

Зв'язок із суспільними науками полягає в тому, що ТСП у теоретичному аспекті ґрунтується на основних нормативно-

правових актах нашої держави. Ця дисципліна розробляє форми і методи роботи, що забезпечують підтримку високого рівня патріотизму, морального стану у співробітників органів внутрішніх справ під час виконання службово-бойових завдань.

Зв'язок ТСП з правовими юридичними дисциплінами засновується на чіткому дотриманні законності на всіх етапах розробки і проведення спеціальних операцій.

Організація озброєних дій в екстремальних ситуаціях базується на теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях науки управління.

Практичний аспект ТСП пов'язаний з військовою наукою, яка використовує більшість засобів і методів загальновійськової тактики у процесі проведення спеціальної операції.

Одночасно спеціальна тактика відрізняється від загальновійськової метою дій, специфічним складом сил і заходів, характером взаємодії з державними органами і громадськими організаціями, а також засобами досягнення мети і використання сил, залучених до спецоперацій і забезпечення публічної безпеки й порядку в умовах складної оперативної обстановки.

Значний вплив на практичний бік ТСП мають спеціальні юридичні дисципліни:

- адміністративна діяльність;
- криміналістика;
- кримінальний процес;
- кримінальне право та кримінологія;
- оперативно-розшукова діяльність.

Отже, ТСП – це комплекс навчальних дисциплін, засвоєння яких дасть змогу ухвалювати оптимальні та доцільні рішення у разі виникнення екстремальних ситуацій.

Вивчення дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» стосується таких напрямів:

- загальновійськова підготовка (теоретична база бойових);
- характеристика поліцейських нарядів під час виконання службово-бойових завдань;
- тактика патрульної поліції;
- основи ведення спеціальних операцій.

РОЗДІЛ 2

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Комунікація є важливим чинником існування суспільства, оскільки суспільства без спілкування немає. Комунікація є тим процесом, який і забезпечує утворення суспільства.

«Комунікативний процес – це взаємодія між різними суб'єктами комунікації, у процесі якого здійснюється обмін інформацією. Він включає динамічну зміну етапів формування, передавання, приймання, розшифрування і використання інформації в обох напрямках під час взаємодії комунікантів». Поняття «комунікативний процес» здебільшого використовується для позначення функції взаємодії у процесі комунікації.

«Ми живемо у світі комунікації, – пише Г. Г. Почепцов, – 70 % свого часу людина витрачає на спілкування. Без ефективної комунікації зупинилося б багато виробничих процесів. Тому питання організації процесу спілкування (комунікативного процесу) є важливим для творення суспільства».

Дослідження показали, що близько 70 % часу індивідуума припадає на комунікацію: людина пише, читає, розмовляє, слухає. Жодна людина чи група людей не може існувати без комунікації. Тільки комунікація забезпечує передачу інформації та ідей. Комунікація передбачає як передачу (вислів), так і розуміння (сприйняття) повідомлення. Досконала комунікація виникає в тому випадку, коли думка або ідея зрозумілі саме в тому значенні, яке мав на увазі, коли свідчив, тобто коли передача відбулася таким чином, що у приймаючого інформацію виник той самий уявний образ, що був і у того, хто передавав інформацію.

Основна мета комунікаційного процесу – забезпечення розуміння інформації, що є предметом обміну, тобто повідомлень.

Структура та етапи комунікативного процесу

У процесі обміну інформацією можна виділити чотири базових елементи:

1. Відправник – особа, що генерує ідеї або збирає інформацію і передає її.

2. Повідомлення – власне, інформація, закодована за допомогою символів.

3. Канал – засіб передачі інформації.

4. Одержувач – особа, якій призначена інформація і яка інтерпретує її.

«У разі обміну інформацією відправник і одержувач проходять кілька взаємозалежних етапів. Їхнє завдання – скласти повідомлення і використати канал для його передачі таким чином, щоб обидві сторони зрозуміли вихідну ідею. Це важко, бо кожен етап є одночасно крапкою, у якій зміст може бути пошкодженим або повністю втраченим». Зазначені взаємозалежні етапи такі:

- зародження ідеї;
- кодування і вибір каналу;
- передача;
- декодування.

Зародження ідеї

Обмін інформацією починається з формулювання ідеї або відбору інформації. Відправник вирішує, яку значиму ідею або повідомлення варто зробити предметом обміну. Багато спроб обміну інформацією обриваються на цьому першому етапі, оскільки відправник не витрачає достатнього часу на обмірковування ідеї. «На цьому етапі необхідно усвідомити, які ідеї призначені для передачі до того, як ви відправляєте повідомлення, а також оцінити адекватність і доречність ваших ідей з урахуванням конкретної ситуації і мети комунікацій».

Кодування і вибір каналу

Перш ніж передати ідею, відправник повинен за допомогою символів закодувати її, використавши для цього слова, інтонації і жести (мова тіла). Таке кодування перетворює ідею в повідомлення.

Відправник має також обрати канал, сумісний з типом символів, використаних для кодування. До деяких загальновідомих каналів належать передача мови і письмові матеріали, а також електронні засоби зв'язку, включаючи комп'ютерні мережі, електронну пошту, відеострічки і відеоконференції. Якщо канал непридатний для фізичного втілення символів, передача неможлива.

Картина інколи варта тисячі слів, але не під час передачі повідомлення за телефоном. Якщо канал не досить відповідає ідеї, що зародилася на першому етапі, обмін інформацією буде менш ефективний. Вибір засобів повідомлення не повинен обмежуватися єдиним каналом. Часто бажано використовувати два або більше засобів комунікацій у поєднанні. Процес ускладнюється, оскільки відправнику доводиться встановлювати послідовність використання цих засобів і визначати тимчасові інтервали в послідовності передачі інформації. Проте дослідження показують, що одночасне використання засобів обміну усною і письмовою інформацією, звичайно, ефективніше, ніж тільки обмін письмовою інформацією.

Передача

На третьому етапі відправник використовує канал для доставки повідомлення (закодованої ідеї або сукупності ідей) одержувачу. Йдеться про фізичну передачу повідомлення, що багато людей помилково і сприймають за сам процес комунікацій. Водночас передача є лише одним з етапів, через які необхідно пройти, щоб донести ідею до іншої особи.

Декодування

Після передачі повідомлення відправником одержувач декодує його. Декодування – це переклад символів відправника в думці одержувача. Якщо символи, обрані відправником, мають точно таке ж значення для одержувача, останній знатиме, що саме мав на увазі відправник, коли формувалася його ідея. Якщо реакції на ідею не потрібні, то процес обміну інформації на цьому має завершитися.

Проте з ряду причин одержувач може додати трохи інший сенс повідомленню, ніж у думці відправника. Обмін інформацією потрібно вважати ефективним, якщо одержувач продемонстрував розуміння ідеї, провівши дії, яких чекав від нього відправник.

Зворотний зв'язок

«Зворотний зв'язок – це реакція на те, що було почуте, прочитане або побачене. Інформація (у вербальному або невербальному оформленні) відсилається назад відправникові, засвідчуючи про міру розуміння, довіри до повідомлення, засвоєння і згоди з

повідомленням. За наявності зворотного зв'язку відправник і одержувач обмінюються комунікативними ролями. Початковий одержувач стає відправником і проходить через усі етапи процесу обміну інформацією для передачі свого відгуку початковому відправнику, який тепер відіграє роль одержувача. Ефективний обмін інформацією повинен бути двосторонньо спрямованим. Зворотний зв'язок може сприяти значному підвищенню ефективності обміну управлінською інформацією».

Шум

Шумом називають те, що спотворює сенс повідомлення.

Певні шуми присутні завжди, тому на кожному етапі процесу обміну інформацією відбувається деяке спотворення сенсу. Зазвичай долаємо шум і передаємо наше повідомлення. Однак високий рівень шуму точно призведе до помітної втрати сенсу і може цілком блокувати спробу встановлення інформаційного обміну.

Зворотний зв'язок помітно підвищує шанси на ефективний обмін інформацією, дозволяючи обом сторонам придушувати шум.

Етапи в розвитку комунікативного процесу

Почепцов називає три основні етапи у розвитку комунікації: доіндустріальний, друкований, телевізійний.

Доіндустріальний етап комунікації характеризується такою організацією процесу спілкування, який може бути виражений у формулі: спілкування «обличчям до обличчя». Такий процес спілкування був властивий усій спільноті і мав вигляд переважно міжособистісної, інтерперсональної комунікації, що відбувалася у формі діалогу або монологу.

Друкований етап пов'язується з першою індустріальною революцією, з виникненням масового спілкування, що зробило життя плюралістичним.

Телевізійний етап з'явився завдяки другій індустріальній революції, коли моделі поведінки отримувалися до того, як люди навчилися читати.

На наше переконання, зміну етапів розвитку комунікації потрібно вбачати не стільки в індустріальних революціях, скільки у психологічній перебудові комунікаторів, поштовхом до чого, як правило, були різні революції та суспільні зміни.

Зміна й виникнення різних видів комунікації є внутрішньою потребою людини та суспільства в цілому. Ця потреба, безперечно, формується під впливом зовнішніх факторів суспільного розвитку.

«Першим зовнішнім фактором, який змінив характер спілкування, було виникнення письма. Дописемне, або усне, спілкування було єдиною можливим видом комунікації на ранніх етапах розвитку людства. На дописемному етапі переважала міжособистісна й групова комунікації». Комунікативний процес мав характер безпосереднього діалогічного міжособистісного спілкування або спілкування з малою групою чи групового спілкування.

Писемний етап комунікації ускладнив комунікативний процес, зробив його опосередкованим, дискретним у просторі й часі, стимулював виникнення такого виду спілкування, як публічне; водночас закладалися основи масової комунікації, яка на друкарському етапі набула розвитку.

Аудіовізуальний етап комунікації посилив процеси масового комунікування. З переходом на етап електронно-медійний масова комунікація зазнала процесу глобалізації, що стає причиною виникнення віртуальної комунікації такого спілкування, коли процеси передачі й отримання інформації переплітаються в часі й просторі, а адресант водночас виконує роль адресата.

2.1. Комунікація між людьми в екстремальних ситуаціях у контексті сталих індивідуальних рис особистості

У процесі спілкування людина, будучи в ролі відправника (адресанта), спрямовує свої реакції, або ж повідомлення, до одержувача (адресата), для якого вони виступають у ролі подразників. Стимули, що їх отримує людина, можуть бути сприятливими, нейтральними або несприятливими.

Уже сама по собі екстремальна ситуація, в якій перебуває людина, є джерелом подразників передусім несприятливих, часто травмуючих, які викликають у постраждалого страх, почуття

небезпеки, жах, відчай, стрес, паніку, істерію та інші вкрай негативні емоції. Такі кризові реакції викликають потребу у допомозі і підтримці, яка надається постраждалій особі співробітниками різних служб безпеки. Ці працівники повинні належним чином взаємодіяти з такою людиною за допомогою адекватних повідомлень, які можуть її заспокоїти та поліпшити її психічний стан.

Велике значення для подолання кризи, якомога швидшої компенсації заподіяної шкоди або зведення її до мінімуму, має правильний процес комунікації між працівниками рятувальних служб та постраждалими.

Оскільки процес комунікації в екстремальній ситуації залежить від характеру ситуації, особа, що допомагає, повинна мати повну інформацію щодо неї. На цей процес впливає особистість працівників, які надають допомогу, їхні професійні знання й навички, компетентність в області міжособистісної комунікації, навички у цій сфері, а також психологічні знання про людську особистість.

Комунікаційні навички визначаються особистісними рисами працівників аварійно-рятувальних служб. Особливе значення мають сталі індивідуальні риси особистості, які не змінюються під впливом навколишнього середовища.

2.2. Специфіка процесу комунікації в екстремальних ситуаціях

Аналізуючи процес комунікації в екстремальних ситуаціях, необхідно взяти до уваги такі особливості цих ситуацій, як несподіваність, відсутність інформації, запізнення реакцій, велика кількість подразників, втрата контролю, загроза для життєвих інтересів, підвищення розумової напруги, колективний психоз. Ці особливості надзвичайно ускладнюють процес спілкування і створюють перешкоди для його перебігу. У процесі спілкування в надзвичайних ситуаціях може бути багато різних типів перешкод, основним чином таких:

– перешкоди, породжені небезпечною ситуацією;

- перешкоди, що виникають з боку відправника (адресанта);
- перешкоди, що виникають з боку приймаючого (адресата);
- перешкоди, викликані недоліками роботи служб, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями.

На основі аналізу поглядів різних фахівців щодо процесу вербальної міжособистісної комунікації доходимо висновку, що процес комунікації в надзвичайних ситуаціях виконує такі функції:

- інформаційна, метою якої є надання необхідної інформації постраждалій особі і передача інформації про неї тій особі, яка надає допомогу;

- мотиваційна, завдяки якій здійснюється вплив на постраждалу людину з метою її заохочення до раціональної поведінки;

- контрольна, завдяки якій здійснюється, зокрема, контроль та оцінка стану постраждалої особи і її реакції на перебіг небезпечної ситуації, яка динамічно змінюється;

- емоційна, що дозволяє висловлювати емоції і почуття; завдяки цій функції особа, що надає допомогу, висловлює постраждалій людині свою турботу, доброзичливість, небайдужість і підтримку;

- допоміжна, завдяки якій у разі необхідності особа, яка здійснює допомогу і перебуває в контакті з постраждалою людиною, надає їй усю необхідну і можливу допомогу.

Правильному перебігові процесу комунікації в надзвичайних ситуаціях сприяє дотримання співробітниками служб безпеки перерахованих нижче засад:

- формулювання висловлювань: зрозумілих, граматично і стилістично правильних, коротких, чітких, добре сформульованих та логічних;

- використання мови, зрозумілої для адресата;

- доброзичливість, ввічливість, культурна поведінка;

- уникання непотрібних повторів;

- достовірність, цілеспрямованість;

- згода між учасниками комунікації, взаємне розуміння, повага та зацікавленість;

- надійна, достовірна й об'єктивна інформація;

- логічний зв'язок наступних висловлювань з попередніми;

- зосередження уваги на сутності справи;
- підтвердження правильного розуміння висловлювання адресанта, наприклад за допомогою перефразування;
- відповідні темпи й обсяг висловлювань, які не повинні бути занадто короткими та уривчастими, а також надто повільними й багатослівними;
- демонстрація дійсного емоційного стану;
- відповідна самопрезентація – позитивний образ власної особистості.

2.3. Бажані навички працівників служб безпеки для належної комунікації з постраждалими особами

Комунікабельність співробітників служб безпеки та їхнє вміння ефективно взаємодіяти з потерпілими особами складається з таких навичок:

- здатність розрізняти емоції постраждалого;
- здатність викликати в постраждалого потрібні емоції;
- здатність контролювати свої емоції і керувати ними;
- вміння передавати постраждалому чіткі й достовірні усні повідомлення;
- здатність розуміти повідомлення постраждалого;
- здатність передавати невербальні повідомлення, емоції;
- можливість синхронізації вербальних і невербальних повідомлень;
- можливість створення сприятливого клімату для ефективною комунікації;
- здатність демонструвати розуміння, тобто емпатійні навички;
- вміння аналізувати ситуацію, в якій здійснюється процес комунікації;
- здатність отримувати, аналізувати і реагувати на повідомлення;
- уміння терпляче вислухати постраждалого;
- здатність викликати довіру;
- здатність здійснювати бажаний вплив на людей за рахунок високої внутрішньої самокерованості;

- здатність адекватно реагувати на поведінку постраждалого;
- здатність до спостереження/діагностики особистості й індивідуальних рис постраждалого на основі його поведінки і здатність знаходити індивідуальний шлях впливу на нього;
- здатність гамувати негативні емоції постраждалого.

2.4. Навички, необхідні для ефективного спілкування співробітників служб безпеки з постраждалими особами в контексті сталих індивідуальних рис їхньої особистості

Вищезазначені бажані вміння працівників служб безпеки визначаються оцінкою сталих індивідуальних рис їхньої особистості. Ці навички складаються з двох груп:

- інтелектуальні здібності людини, які є функцією сталих індивідуальних рис особистості у сфері інтелектуальних функцій (продуктивність, репродуктивність, талант);
- здібності міжособистісної комунікації, які є функцією сталих індивідуальних рис особистості у сфері міжособистісних відносин (емоційність, терпимість, гнучкість).

Інтелектуальні навички людини залежать від значення сталих індивідуальних особливостей її особистості у сфері інтелектуальних функцій. Чим більшою є її здатність до продуктивності, тим з більшою легкістю вона може пов'язувати між собою інформацію різного плану; чим більшою є здатність до репродуктивності, тим легше вона зберігає різні види інформації; чим більший талант вона має у певній сфері, тим легше вона може створювати нову інформацію у цій сфері.

Інтелектуальні навички необхідні людині для того, щоб бути спостережливою, розпізнавати та ідентифікувати якомога більше стимулів, що надходять з навколишнього середовища, легко обробляти велику кількість інформації, вміти зосередити увагу, мати високий загальний інтелект, вміти знайти вихід з непередбаченої і складної ситуації, комплексно підходити до вирішення проблем, логічно мислити, аналізувати й робити висновки, оперативно ухвалювати рішення, мати хорошу пам'ять тощо. Чим вище

рівень інтелектуальних навичок людини, тим кращими є її комунікативні навички.

Навички міжособистісної взаємодії необхідні людині серед іншого для того, щоб легко співпрацювати з людьми, ефективно взаємодіяти з ними, переконувати їх і впливати на них, бути відкритим, чесним, доброзичливим і неконфліктним, вміти демонструвати розуміння, партнерство й добру волю, бути динамічним і підприємливим, ефективно управляти людьми і спілкуватися з ними, бути несприйнятливим до тиску і маніпуляцій.

Для того щоб процес комунікації відбувався нормально, працівнику служб безпеки бажано мати такі якості:

- високу продуктивну здатність, оскільки в екстремальній ситуації, яка швидко змінюється, він має реагувати швидко й адекватно;

- високу репродуктивну здатність, тому що в цих ситуаціях особа, що надає допомогу, не має змоги занотовувати усю інформацію, що надходить до неї, і багато що повинна запам'ятати після першого прослуховування, щоб використати цю інформацію у процесі ухвалення рішень на різних етапах кризової ситуації;

- емпатійність у діапазоні від середнього позитивного до середнього негативного, оскільки саме таке значення емпатійності особи, яка надає допомогу, повинно сприяти: правдивості, доброті, чесності, порядності, об'єктивності, зрозумілості, точності, достовірності вираження тощо, завдяки чому особа, що надає допомогу, буде відповідальною, емоційно стабільною і здійснюватиме ефективний самоконтроль;

- високу толерантність, оскільки вона сприяє ефективній комунікації, прийняттю іншої людини, її позиції, переконань та ін. Така толерантність повинна забезпечити відкритість до проблем іншої людини, розуміння, самоконтроль, терпіння, миролюбність тощо;

- низьку піддатливість, оскільки таке її значення допомагає особі, яка надає допомогу, уникнути надмірної покірності, нерішучості, непослідовності, відсутності стійкості до маніпуляцій, а також уберігає її від вимушених дій, слухність яких не викликає впевненості.

Правильний процес комунікації в екстремальній ситуації є необхідною умовою для належної протидії цій ситуації. Ефективна комунікація у таких умовах залежить від багатьох чинників. У цьому посібнику увагу зосереджено передусім на впливі особистості тих, хто надає допомогу, і правилам, які необхідно дотримуватися в такій ситуації. Ми не аналізували зв'язок між постраждалими особами, які мають різні особистісні риси, і співробітником служби безпеки як певною особистістю, оскільки це практично неможливо через велику кількість типів особистості постраждалих. Проте вважаємо, що знання працівників служб безпеки у сфері системної концепції людини, що базується на теорії автономної системи, і знання, які дає ця теорія щодо внутрішніх механізмів психіки людини, сприяють належній роботі з потерпілими і правильній комунікації з ними.

2.5. Професійне спілкування правоохоронця з різними категоріями громадян

Початок діяльності нової служби патрульної поліції – це рішучий крок у процесі реформування системи правоохоронних органів. Чинна реформа спрямована серед іншого на зміну негативних стереотипів стосовно їхньої служби, зокрема формування позитивних уявлень про престиж Національної поліції України. Саме патрульний поліцейський нині стає обличчям поліції, оскільки щодня під час вирішення професійних завдань спілкується із значною кількістю громадян.

Однією з актуальних проблем підвищення рівня довіри населення до правоохоронців можна вважати проблему професійного спілкування їх із представниками різних прошарків суспільства. Незважаючи на наявність численних наукових досліджень, що стосуються культури спілкування працівників правоохоронних органів, залишаються питання, які потребують прискіпливого та детального вивчення.

Дослідженню вдосконалення службової мовної етики правоохоронців присвятили праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як О. В. Беца, І. В. Ващенко, Л. Вовенарг, І. С. Войцехівська,

А. А. Гусейнов, Н. П. Довгань, А. А. Івін, В. М. Кукушин, Л. М. Коновалов, О. М. Корнєв, В. С. Малахов, О. Л. Націєвський, О. О. Небрат, В. Н. Панферов, Б. Д. Паригін, Я. В. Подоляк, Ю. А. Полетухін, І. Риданов, В. І. Ряшко, Л. Д. Столяренко, Ф. І. Хміль, Ю. А. Шрейдер, Р. В. Шрейдер та ін.

Комунікативна сфера є особистісним утворенням і в кожного індивідуальна, адже залежить від особливостей соціалізації. Професійне спілкування правоохоронців урегульоване рядом нормативно-правових актів, серед яких: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VII «Про Національну поліцію», наказ МВС України від 22 лютого 2012 р. № 155 «Про затвердження Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України», Етичний кодекс працівника ОВС України від 5 жовтня 2000 р. № 7, Кодекс ООН щодо поведінки посадових осіб правоохоронних органів від 17 грудня 1979 р. резолюція 34/169, Основні етичні норми працівників поліції держав – учасниць СНД від 13 березня 1992 р., Декларація про поліцію Ради Європи від 8 травня 1979 р. № 690, наказ МВС України від 29 квітня 2001 р. № 322 «Про невідкладні заходи підвищення рівня загальної та професійної культури поведінки працівника ОВС», Дисциплінарний статут Національної поліції України, Присяга працівника Національної поліції України тощо.

Безперечно, не всі люди можуть поводитися відповідно до загальновизначених соціальних норм, законів, традицій, які схвалює суспільство. Тому культура спілкування визначається тим, чи залишаються вони ввічливими у різних ситуаціях, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю, чи виявляють вони толерантність, зберігають витримку, не відповідають грубістю на грубість навіть у конфліктних ситуаціях.

Правоохоронець, долучаючись до людських відносин, відіграє роль арбітра в ситуаціях конфліктної взаємодії. Одним із морально-етичних обов'язків працівників є дотримання коректності й гідної поведінки, притаманної представникові органу виконавчої влади. Саме служіння поліції народу є одним з найважливіших чинників виховання в громадян шанобливого ставлення до закону та правоохоронної системи загалом.

Залежно від сфери застосування можна виділити два основні різновиди комунікативних стратегій професійного спілкування: у професійному середовищі та в межах взаємодії з громадянами.

Розглянемо їх детальніше. Спілкуючись з колегами, потрібно шанобливо ставитися до кожного, незалежно від його звання чи посади, завжди залишатися доброзичливими та виявляти коректність і толерантність. Це потребує вміння не створювати для співрозмовника незручного становища. Службові відносини не передбачають відвертої зацікавленості приватними справами, оскільки це може призвести до виникнення атмосфери недовіри та погіршення співпраці.

Звичайно, між колегами можуть виникати певні непорозуміння. Якщо не дотримуватися правил спілкування, вони здатні перерости в серйозні конфлікти. Тому для поліцейського так важливо визначитися зі стратегією спілкування й тактикою власної поведінки залежно від значущості ситуації. Наприклад, необхідно активно обстоювати власну позицію у випадках, коли наслідки взаємодії є надзвичайно важливими чи від них залежить збереження власного авторитету, хоча варіант *протиборства* й не додає конфлікт.

Більш продуктивною стратегією взаємодії потрібно вважати *співробітництво*, але цей варіант є прийнятним лише для тих, хто зможе вислухати, обговорити та знайти задовільний для обох сторін варіант вирішення проблеми. Якщо проблему вирішити неможливо чи недоречно витратити на неї час і сили, варто її просто проігнорувати (стратегія *уникнення*). У такому разі ймовірно ситуація втратить актуальність або буде більше часу для підготовки до її вирішення. Коли спокій та мирні відносини з партнером важливіші, ніж власна правота, краще застосувати стратегію *притосування*. Це сприятиме налагодженню сприятливої робочої атмосфери й успішної взаємодії. Так, потрібно висловити намір урегулювати ситуацію та поступитися першим, запросивши опонента до співпраці.

Водночас варто підтримувати свою здатність до відповідних дій, якщо опонент почне тиснути та намагатиметься спонукати до визнання його правоти.

У реальному житті кожна особа намагається приховати свої слабкі сторони, створюючи «штучне» уявлення про власні переваги. Така тактика потребує дезінформації опонента щодо своїх можливих дій зі сподіванням на те, що інший учасник конфліктної взаємодії почне відповідним чином видозмінювати поведінку.

Кожен із названих варіантів комунікативної стратегії за певних умов здатен забезпечити учасникам конфлікту певні переваги. Принаймні його усвідомлення дає змогу передбачити характер подальшої поведінки опонента й кінцевий результат взаємодії. Навіть у буденній розмові зі старшими, рівними чи молодшими за званням правоохоронцями потрібно дотримуватися певних правил організації взаємин:

- старший стосовно молодшого може наказувати, вимагати певної поведінки, затверджувати документи або пропозиції;
- рівний з рівним може повідомляти, сповіщати, просити допомоги та направляти документи;
- молодший стосовно старшого доповідає, просить дозволу, виконує накази з подальшою доповіддю та подає документи.

Одним із важливих професійних умінь правоохоронця є здатність уникати конфліктів і стимулювати колег до ввічливого спілкування. Потрібно навчитися стежити за виразом обличчя, очей, розуміти душевний стан людини та аналізувати власні дії (чи не переважає критика або егоїзм; варто запропонувати допомогу чи краще не тривожити колегу), бути доброзичливим, щиро радіти й посміхатися колегам. Крім того, важливо стежити за власним мовленням, за його темпом, уникати недвозначних чи незрозумілих інтонацій, що викликають емоційний дискомфорт, не вживати жаргонізмів. Потрібно намагатися розмовляти в дружній манері і, припустившись помилки, одразу відверто це визнати. Звичайно, можна вказувати колегам на певні помилки, але в усталеній для професійного спілкування формі.

Вищезазначене дає змогу сформулювати загальні правила спілкування з колегами:

- простота у спілкуванні з собою допомагає іншим вільно поводитися з нами;

- колективна робота завжди є більш продуктивною;
- варто ставитися до інших так, як би бажали, щоб ставилися до вас.

Під час виконання своїх безпосередніх обов'язків правоохоронець постійно контактує з громадянами.

Наприклад, у разі зупинки водія транспортного засобу, який порушив Правила дорожнього руху, патрульний повинен виявляти доречну в цій ситуації ввічливість. Алгоритм його дій має бути таким: підійти до водія, відрекомендуватися, показати посвідчення та повідомити причини зупинки (п. 27.4 наказу № 111), враховуючи те, що під час усного спілкування особа не лише чує його, а й сприймає візуально жести, міміку, манеру триматися, тобто загальну культуру поліцейського. Такий привід для спілкування нерідко спричиняє підвищення нервової напруги у спілкуванні між правоохоронцем і порушником. Тому необхідно зберігати спокій і чітко висловлювати свої аргументи, незважаючи на різкі висловлювання на власну адресу та інші провокативні ситуації.

Правоохоронець має діяти в межах закону і не вдаватися до вчинків, які б викликали негативний резонанс у суспільстві. Толерантність, коректність, уміння спілкуватися з людьми, чистота мовлення – це основні ознаки гідної поведінки представника виконавчої влади України.

Нерідко специфіка роботи передбачає спілкування з людьми похилого віку та людьми, які мають різноманітні фізичні вади, наприклад ваду слуху. У цій ситуації потрібно діяти таким чином: він має вислухати прохання особи, не перебиваючи та не вставляючи недоречних зауважень. У жодному разі не можна допускати проявів знервованості, не вдаватися до крику. Потрібно висловлюватися чітко, виразно, простими та зрозумілими фразами. Наприкінці розмови він повинен переконатися, що співрозмовник зрозумів його. Правоохоронець має вирізнятися психологічною стійкістю. Якщо в особи взагалі відсутній слух, то поліцейський має запропонувати їй написати своє звернення. Дії представника закону не повинні викликати невдоволення та обурення з боку особи, яка звернулася за допомогою.

У процесі виконання службових обов'язків часто виникає потреба у спілкуванні з дітьми та підлітками. У відносинах з цією категорією осіб потрібно мати педагогічні та психологічні здібності, тримати ініціативу спілкування у власних руках, не припинювати гідність дитини чи підлітка, доброзичливо посміхається. Посмішка стимулює продуктивне спілкування, часто знижує психологічні бар'єри, що можуть виникнути між дитиною й правоохоронцем. Правоохоронець застосовує суб'єктивно-індивідуальний підхід до кожного, завжди виявляє зацікавленість та інтерес у спілкуванні з дитиною, спонукає її до виправлення, якщо її поведінка суперечить соціальним нормам.

Іноді, наприклад у разі виникнення дорожньо-транспортної пригоди чи іншої надзвичайної події, виникає потреба у спілкуванні з потерпілими чи свідками події. Передусім правоохоронець повинен відреконструюватися, з'ясувати, як правильно звертатися до потерпілих чи свідків, підбираючи тональність і враховуючи психоемоційний стан потерпілих.

Межа смислового сприйняття та концентрації уваги учасників дорожньо-транспортної пригоди чи іншої події обмежена, тому потрібно намагатися пояснити складні речі простими і зрозумілими фразами, вчасно закінчити бесіду та не нагромаджувати мовлення недоречними питаннями й висновками.

Особливу увагу потрібно приділяти спілкуванню зі злочинцем. Під час припинення правопорушення чи затримання злочинця правоохоронці змушені спілкуватися з особами, поведінка яких є девіантною. Таких осіб потрібно завжди уважно вислуховувати, виявляючи психологічну стійкість. Опинившись в екстремальній ситуації, намагатися схилити правопорушника до відмови в учиненні правопорушення чи проступку. Для того щоб переконати осіб з антисоціальною спрямованістю припинити правопорушення, потрібно намагатися спілкуватись у звичній для них манері.

У таких випадках потрібно подолати власну збудженість і знизити агресивність затриманого. У разі виникнення розбіжностей під час дискусії потрібно вибудувати таку мовно-психологічну схему, яка б одразу спонукала до досягнення повної або

часткової згоди. До того ж потрібно вибудовувати комунікативну стратегію спілкування таким чином, щоб встановити цілісну картину події або з'ясувати причини та мотиви того, що спонукало вчинити певний ресоціалізований вчинок.

Інколи особа з певними відхиленнями не розуміє значущості власних дій та агресивно сприймає поліцейських. Правоохоронці в таких випадках можуть демонструвати силу й рішучість власних дій з метою психологічного тиску. Водночас бажано уникати застосування сили та все вирішувати шляхом діалогу в мирному контексті.

Підсумовуючи вищевикладене та враховуючи сучасні реалії реформування правоохоронних органів, що передбачає зміну основної функції правоохоронної системи з каральної на сервісну, можна встановити певну мовну стратегію в спілкуванні між правоохоронцями та громадянами, колегами, а саме:

1) спілкування з колегами ґрунтується на комунікативній взаємодії, якій притаманне взаємне, увічливе, інформативне ведення діалогу та можливе зближення позицій сторін для вирішення стратегічних завдань. Спілкування з колегами не передбачає зацікавленості приватними справами;

2) під час спілкування з порушниками правил дорожнього руху правоохоронець виявляє толерантність, коректність, урівноваженість, чітко висловлює власну позицію згідно із законом щодо вчиненого порушення, не звертаючи увагу на різні провокативні дії та висловлювання з боку порушника й зацікавлених осіб. Усі дії поліцейського мають відбуватися лише в межах закону та не викликати негативний резонанс у суспільстві;

3) враховуючи особливості спілкування з людьми з особливими потребами, потрібно притримуватися таких критеріїв спілкування, як уважність, доброзичливість, витримка, чітка правильна побудова речень, правильна інтонація;

4) спілкуючись із дітьми та підлітками, представник закону передусім повинен побудувати розмову на довірі до себе, щоб змусити дитину чи підлітка довіритися йому, налагодити спілкування на взаємних інтересах. Тому в такій ситуації поліцейський повинен діяти максимально доброзичливо, коректно й обережно;

5) після дорожньо-транспортних пригод постраждалі чи очевидці можуть перебувати в емоційному шоці, який виявляється у плачі, ступорі, істериці, нервовому тремтінні. Тоді поліцейський діятиме як психолог (в одному випадку – підтримає, а в іншому – припинить паніку та наблизить особу до конструктивної розмови);

6) під час зупинення правопорушника чи доставки особи з девіантною поведінкою до органів поліції правоохоронець переборює нервову збудженість і вибудовує свою мовну тактику так, щоб знизити агресивність затриманого та з'ясувати причини й умови вчинення ресоціалізованого вчинку.

РОЗДІЛ 3

СПІЛКУВАННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Нормативно-правові акти, які можуть знадобитися правоохоронцям під час спілкування з представниками ЗМІ, – це, зокрема: Закон України «Про доступ до публічної інформації» (стст. 1, 6, 9) та ст. 171 Кримінального кодексу України «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів».

3.1. Ефективне спілкування між правоохоронцем та представником засобів масової інформації

Під час спілкування з представниками засобів масової інформації (далі – ЗМІ) правоохоронець не повинен боятися вербального контакту з пресою, а навпаки, знати, як керувати ситуацією та розмовляти, що засвідчить високий рівень підготовки і впевненість у своїх діях. Кожен співробітник так підтверджуватиме, що нова правоохоронна система, створена на засадах чесності та прозорості, підвищуватиме рівень довіри. Працівник повинен керуватися такими правилами під час спілкування з представниками ЗМІ: *ввічливість та комфорт*.

Ввічливість – це основний компонент співробітництва та засіб контролювання ситуації, а в разі агресивного співрозмовника – найефективніший засіб протидії. Якщо під час виконання своїх службових обов'язків до правоохоронця підходить працівник ЗМІ зі своїми запитаннями, то він спочатку може перевірити посвідчення журналіста, яке йому видається або редакцією засобу масової інформації (друкованого, теле-, радіо-, інформаційного агентства тощо), або професійним об'єднанням журналістів (Національною спілкою журналістів України, незалежною медіа-профспілкою тощо), візуально перевірити наявність пізнавальних знаків журналіста (бейдж, знак каналу тощо). Після цього має

надати вичерпні відповіді на всі запитання, які цікавлять представника ЗМІ. Правоохоронець повинен спокійно та ввічливо відповідати на будь-які запитання. Він повинен дати відповіді, які будуть відображати його життєву позицію, а не розповідати напам'ять декілька вивчених загальних речень. Якщо будете впевнені у своїх словах, то вам буде комфортно та легко розмовляти з будь-яким громадянином, а не тільки з працівником ЗМІ.

Якщо інформація, про яку запитує представник ЗМІ, не входить до компетенції працівника, то останній повинен порадити журналісту звернутися на гарячу лінію, а також надати контактну інформацію особи, яка може детально відповісти на запитання представника ЗМІ.

3.2. Розуміння нормативно-правових актів і вміння їх використовувати

Правоохоронець може надавати інформацію згідно зі ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами на будь-яких носіях інформація, що отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень власних обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка міститься у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим законом.

Публічна інформація є відкритою, крім випадків, установлених законом.

Якщо якимось нормативно-правовим актом встановлено обмеження на збір інформації, то працівник повинен повідомити представника ЗМІ про це та зазначити відповідний нормативно-правовий акт. Також він може надати журналісту контактну інформацію особи, яка зможе детальніше проінформувати працівника ЗМІ.

У разі коли представники ЗМІ підходять до правоохоронця, який працює на місці події, то останній повинен коротко надати

тільки публічну інформацію про обставини певної події та домовитися про співпрацю з представниками ЗМІ.

Якщо журналіст не хоче співпрацювати та заважає в будь-який спосіб виконанню функціональних обов'язків (фізично намагається заважати, накидається на постраждалих/потерпілих тощо), співробітник повинен використати навички вербальної самооборони для того, щоб деескалувати конфлікт.

Якщо представник ЗМІ почне застосовувати фізичну силу, то правоохоронець повинен вивести його за межі місця подій (за обмежуючу стрічку, патрульні машини тощо). Також правоохоронець має право задокументувати на камеру поведінку працівника ЗМІ як доказ непрофесійної/неетичної поведінки журналіста, яка заважала виконувати власні обов'язки.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» інформація, яку співробітник не повинен надавати представникам ЗМІ:

Конфіденційна інформація (адреси, телефони й інша контактна інформація громадян і співробітників правоохоронних органів).

Таємна інформація – інформація, що є слідчою або державною таємницею і стосується національної безпеки, економічного устрою, прав людини.

Службова інформація:

– міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони безпосередньо пов'язані з розробкою діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом ухвалення рішень і передують публічному обговоренню та/або ухваленню рішень;

– зібрана під час оперативно-розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, пов'язана з обороною країни, яка є державною таємницею.

Документи, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, яким присвоюється гриф «для службового користування». Доступ до таких документів надається відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Перелік відомостей, які становлять службову інформацію, що збирається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, зокрема на виконання делегованих повноважень, не може бути обмежений у доступі.

Журналіст має право вести фото-/відеозйомку правоохоронця та його посвідчення, але останній може попросити не показувати його лице та лице постраждалих, посилаючись у разі цього на Кодекс журналістської діяльності.

Права та обов'язки журналіста поширюються на зарубіжних журналістів, що працюють в Україні. До журналістів прирівнюються кіно- і телеоператори, режисери й інші працівники засобів масової інформації, якщо вони входять до складу творчих груп.

Згідно зі ст. 171 Кримінального кодексу України правоохоронець не має права перешкоджати журналістській діяльності, не повинен закривати камеру руками або вступати у фізичне протистояння з представником ЗМІ. Службова діяльність журналіста не може бути підставою для його арешту, затримання, а також вилучення зібраних, опрацьованих, підготовлених ним матеріалів і технічних засобів, якими він користується у власній роботі.

3.3. Типовий алгоритм дій під час спілкування зі ЗМІ

Цей алгоритм поведінки передбачає такі кроки:

Увімкніть відеофіксацію.

Представтеся.

Дізнайтеся та занотуйте ім'я журналіста, назву ЗМІ, перевірте його посвідчення (суто єдиного зразка немає, оцінюйте за ситуацією).

Якщо журналіст відволікає невчасно, ввічливо поясніть, що зможете прокоментувати події лише після того, як виконаєте свої невідкладні обов'язки на місці події.

Неприпустимо мовчки уникати спілкування, закривати камеру руками або вступати у фізичне протистояння з представником ЗМІ.

На місці злочину до прибуття СОГ не допускайте журналістів безпосередньо до місця події. Поясніть, що вони можуть знищити чи спотворити сліди злочину.

Якщо журналіст не хоче співпрацювати та заважає в будь-який спосіб виконанню ваших обов'язків (фізично намагається вам заважати, накидається на постраждалих тощо), максимально обережно виведіть його за межі місця події (за обмежувальну стрічку, патрульні машини тощо).

Журналіст має право вести фото-/відеозйомку вас та вашого посвідчення, але ви можете попросити не показувати ваше обличчя та/або обличчя постраждалих.

Ввічливо відповідайте на всі запитання журналіста, на які ви можете компетентно відповісти.

Водночас щодо конкретних правопорушень ваша компетенція така: ви можете підтверджувати виключно факти, але не оцінюєте і не висловлюєте припущень.

Неприпустимо відповідати «без коментарів» тощо. Якщо ви не компетентні відповісти, порадьте звернутися до прес-служби Управління поліції.

Повідомляйте вашого командира або прес-службу про кожен контакт зі ЗМІ.

РОЗДІЛ 4

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який слугує суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України згідно із законом.

Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав і свобод людини та громадянина, їх ефективний захист. Одним із таких завдань є утворення Міністерства внутрішніх справ як цивільного органу європейського зразка з функціонально виправданою управлінською структурою, чітким розподілом повноважень між структурними підрозділами, оптимальним співвідношенням керівного та виконавчого складу персоналу.

Основною метою ухвалення закону є створення Національної поліції в Україні.

Поліція – це складова системи органів Міністерства внутрішніх справ, які здійснюють державну виконавчу владу у внутрішній сфері держави. Поліція створена державою для здійснення її функцій служіння суспільству. Основною особливістю статусу поліції є те, що вона наділена такими засобами і можливостями, яких не має жодна інша організація, а саме державно-владними повноваженнями.

Так, відповідно до Закону України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI «Про центральні органи виконавчої влади» Національна поліція України – центральний орган виконавчої влади, який входить до системи центральних органів виконавчої влади.

Вищим органом системи центральних органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який спрямовує та координує діяльність поліції через міністра внутрішніх справ України.

МВС очолює міністр, який призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України.

Міністр має першого заступника, заступників та заступника міністра – керівника апарату, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій міністра.

Основні повноваження міністра внутрішніх справ у відносинах з поліцією визначені ст. 16 Закону України «Про національну поліцію».

МВС є основним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства та держави від злочинних і кримінально протиправних посягань, протидії (боротьби) зі злочинністю, виявлення кримінальних правопорушень, підтримання публічної безпеки і порядку (охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху), а також забезпечує формування державної політики у сфері захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, у сферах цивільного захисту, зокрема запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та ліквідації надзвичайних ситуацій, гідрометеорологічної діяльності, міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Систему поліції формують: центральний орган управління поліцією, керівник якого призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій міністра внутрішніх справ України (стст. 14, 21 закону), та територіальні органи поліції поліцією, які утворює, ліквідовує та реорганізовує Кабінет

Міністрів України за поданням міністра внутрішніх справ України на підставі пропозицій керівника поліції. Керівники територіальних органів поліції призначаються на посади та звільняються з посад керівником поліції за погодженням із міністром внутрішніх справ України (ст. 15 закону).

Так, поряд з іншими органами виконавчої влади, діяльність яких координується міністром у системі МВС, функціонує Національна поліція, яку очолює керівник поліції.

У складі поліції функціонують:

- кримінальна поліція;
- патрульна поліція;
- органи досудового розслідування;
- поліція охорони;
- спеціальна поліція;
- поліція особливого призначення.

У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення.

П. 2 ст. 1. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра внутрішніх справ України згідно із законом.

Відповідно до ст. 113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Згідно зі ст. 2 Закону України від 27 лютого 2014 року № 794-VII «Про Кабінет Міністрів України» серед основних завдань Кабінету Міністрів України є:

- забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;
- вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;
- забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;
- забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

– здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

– спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю.

До основних повноважень Кабінету Міністрів України (ст. 20) належить здійснення, відповідно до закону управління об'єктами державної власності, зокрема корпоративними правами, делегує в установленому законом порядку окремі повноваження щодо управління зазначеними об'єктами міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, місцевим державним адміністраціям та відповідним суб'єктам господарювання; забезпечує розроблення і виконання державних програм приватизації; подає Верховній Раді України пропозиції стосовно визначення переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації.

Правова основа діяльності поліції

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законом України «Про Національну поліцію» та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, ухваленими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими, відповідно до них, актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами.

4.1. Основні завдання та види нарядів патрульної поліції

Патрульна поліція – підрозділ Національної поліції України, що здійснює цілодобове патрулювання вулиць, а також першим реагує на виклики 102, з метою забезпечення публічного порядку і безпеки, захисту прав громадян, безпеки дорожнього руху, забезпечує публічний порядок і безпеку в разі проведення масових

заходів, залучається до ліквідації наслідків аварії, катастрофи, стихійного лиха.

Основні завдання патрульної поліції

1. Реалізація в межах компетенції державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави публічного порядку і безпеки. Забезпечення безпеки осіб, захисту їхніх прав, свобод та законних інтересів; створення стану захищеності життєво важливих інтересів суспільства, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, нормальних умов життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ, організацій.

2. Запобігання кримінальним, адміністративним правопорушенням; попередження, виявлення та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень, випадків насильства у сім'ї, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню.

3. Взаємодія із суспільством: реалізація підходу «поліція та громада», що полягає у співпраці та взаємодії з населенням, громадськими організаціями, іншими підрозділами Національної поліції, органами публічної влади, з метою запобігання правопорушенням, забезпечення безпеки, зниження рівня злочинності, а також установа довірливих відносин між поліцією та населенням.

4. Надання в межах, визначених законом, послуг за допомогою особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

5. Забезпечення безпеки дорожнього руху; організація контролю за додержанням законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки дорожнього руху.

Основні функції патрульної поліції

Патрульна поліція, відповідно до завдань, виконує такі функції:

1) реалізовує в межах власної компетенції державну політику у сфері забезпечення публічної безпеки і громадського порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху;

2) підтримує партнерські відносини з населенням, територіальними громадами та інститутами громадянського суспільства для ефективного виконання завдань патрульної поліції і підвищення довіри населення до неї;

3) здійснює співпрацю підрозділів патрульної поліції у межах наданих їм повноважень з іншими структурними підрозділами Національної поліції та МВС України;

4) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчинення правопорушень;

5) вживає організаційних заходів для підвищення рівня безпеки дорожнього руху;

6) виявляє та припиняє факти порушення безпеки дорожнього руху, а також виявляє причини й умови, що сприяють їх учиненню;

7) здійснює контроль за додержанням законів, інших нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху;

8) надає в межах власної компетенції посадовим і службовим особам та громадянам обов'язкові для виконання приписи про усунення порушень законодавства, зокрема правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху;

9) удосконалює регулювання дорожнього руху з метою забезпечення його безпеки та підвищення ефективності використання транспортних засобів;

10) інформує про здійснення державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і громадського порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху;

11) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції;

12) здійснює добір кадрів в органи та підрозділи патрульної поліції, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників патрульної поліції;

13) здійснює інші функції та повноваження, визначені законодавством.

4.2. Основні форми службової діяльності патрульної поліції

Основними формами службової діяльності патрульної поліції є:

- 1) патрулювання на транспортному засобі;
- 2) піший патруль.

Патрулювати можна також за допомогою інших засобів згідно із законодавством України (наприклад, спеціальні автомашини, вертольоти, мотоцикли, велосипеди та інші транспортні засоби, а також кінний патруль).

Автопатруль

Патрульні автомобілі використовуються для переміщення патрулів з одного пункту несення служби до іншого, патрулювання за маршрутом, виїздів на місце події, доставляння в службові приміщення осіб, затриманих за вчинення злочинів і порушень публічної безпеки і порядку, у винятках (за відсутності спеціального транспорту) – для доставляння в медичні заклади громадян, які є в безпорадному стані, а також осіб, які перебувають у стані сп'яніння на вулицях і в інших публічних місцях.

Спорядження патрульного автомобіля:

- 1) пристрій радіозв'язку;
- 2) гучномовець;
- 3) спеціальний пристрій освітлення;
- 4) спеціальні звукові сигнали;
- 5) планшет;
- 6) принтер;
- 7) вогнегасник;
- 8) аптечка невідкладної медичної допомоги;
- 9) термінал безготівкового розрахунку;
- 10) бронежилети;
- 11) попереджувальні знаки.

Екіпаж складається з двох патрульних (за необхідності з трьох).

Під час здійснення патрулювання в автомобілі зі спеціальними знаками використовується така методика:

– з метою спостереження за дорожнім рухом здійснюється патрулювання в потоці інших транспортних засобів;

– з метою забезпечення безпеки дорожнього руху, враховуючи статистичний аналіз, автопатруль повинен зупинятися у громадських місцях підвищеної небезпеки так, щоб його було видно іншим водіям.

Екіпажу патрульної служби забороняється:

– перевезення вантажу і третіх осіб (за винятком випадків, передбачених законом);

– самостійно ухвалювати рішення про зміну маршруту;

– залишати затриманих у машині без нагляду.

Піший патруль

Піше патрулювання здійснюється в громадських місцях.

Під час пішого патрулювання захист правопорядку на території проводиться в однострої зі спеціальним спорядженням, затвердженим у встановленому законодавством України порядку.

Патрулю для несення служби визначається маршрут патрулювання, що включає місцевість, яка прилягає до основного напрямку руху патруля в межах видимості та чутності.

Піший патруль постійно перебуває на зв'язку з найближчим патрульним екіпажем, з черговою службою, щогодини повідомляє безпосередньому керівнику та черговій частині про своє місцезнаходження та обстановку на своїй території.

Дислокація нарядів патрульної поліції

1. Сили і можливості патрульного на певній території визначаються відповідно до місця його дислокації та обов'язкових щоденних норм.

2. Дислокацією є певна територія, на якій виконує свої обов'язки патрульний і яка розділена на квадрати і контрольно-пропускні пункти.

3. Схему дислокації розробляють і затверджують керівники відповідних органів патрульної поліції, враховуючи в разі цього особливості території (наприклад, щільність населення). Кожний екіпаж повинен виконувати покладені на нього функції в закріпленому за ним квадраті або контрольно-пропускному пункті.

4. Графік чергувань та режим робочого часу особового складу визначається керівником відповідного органу патрульної поліції. За необхідності виїзду екіпажу з квадрата дій цей квадрат перекривають екіпажі із сусідніх квадратів. У разі необхідності або отримання інформації від інших правоохоронних органів координати квадратів можуть бути змінені.

5. Тимчасова відсутність патрульного на території його дії.

Патрульний має право тимчасово залишити закріплену за ним територію в таких випадках:

1) у разі виконання доручення безпосереднього керівника або чергової служби. Зокрема, коли виникає необхідність відновити правопорядок, попередити вчинення злочину та інших правопорушень за межами території, що закріплена за патрульним;

2) під час переслідування підозрюваного з метою його затримання;

3) у разі нападу на осіб або проведення рятувальних дій під час стихійного лиха;

4) перевезення правопорушників;

5) під час транспортування безпритульних неповнолітніх у відповідні органи;

6) з метою надання невідкладної медичної допомоги постраждалим;

7) у разі несподіваної хвороби напарника екіпаж повинен зв'язатися з черговим служби і безпосереднім керівником, щоб повідомити причину припинення маршруту.

Є такі *види* нарядів: патрулі, пересувні поліцейські групи (ППГ), патрульні групи (ПГ), пости охорони порядку (ПО), пости охорони об'єктів (ПОО), пости регулювання дорожнього руху (ПР), патрулі для нагляду за дорожнім рухом (ПНР) і контрольно-пропускні пункти (КПП). До *засобів* патрульної поліції належать:

а) спеціальні автомашини, вертольоти, мотоцикли, велосипеди, катери та інші транспортні засоби;

б) відеомагнітофони, диктофони, радіо, прямий зв'язок і сигналізація;

в) вогнепальна зброя, спорядження і спеціальні засоби;

г) електромегафони, освітлювальні прибори, інша апаратура і технічні засоби;

д) службові собаки та коні.

Патрульні автомобілі та мотоцикли використовуються для переміщення патрулів з одного пункту несення служби до іншого, патрулювання за маршрутом, виїздів на місце події, доставляння в службові приміщення осіб, затриманих за вчинення злочинів і порушень публічної безпеки і порядку, у виняткових випадках (за відсутності спеціального транспорту) – для доставляння в медичні заклади громадян, які перебувають у безпорадному стані, а також у стані сп'яніння на вулицях і в інших громадських місцях.

Використання патрульного транспорту з іншою метою категорично забороняється. Патрульні автомобілі й мотоцикли повинні бути оснащені радіостанціями й укомплектовані спеціальними засобами і необхідним інструментом.

Патрульні катери призначені для здійснення патрулювання на водоймищах, а також для забезпечення порядку і безпеки під час проведення спортивних змагань та інших заходів на воді.

Вертольоти використовуються для транспортування патрульних нарядів у важкодоступну для іншого виду транспорту місцевість або на значну відстань, а також для контролю за станом обстановки в разі виникнення надзвичайних обставин.

Велосипеди застосовують для патрулювання у приміській, дачній або курортній місцевостях, парковій зоні та інших місцях, де рух інших видів транспорту ускладнений.

Кінні наряди практикують для патрулювання в лісних та паркових масивах, на околицях міст і населених пунктів, під час забезпечення спортивних та інших масових заходів.

Патруль – рухомий наряд у складі одного або декількох працівників поліції, який виконує покладені на нього обов'язки на маршруті патрулювання. Патрулі можуть нести службу на автомобілях (ПА), мотоциклах (ПМ), катерах (ПКТ), велосипедах (ПВ).

Застосовуються також піші (ПП), кінні (ПК) та патрулі зі службовими собаками (ПС). Патрулю для несення служби визначається маршрут патрулювання, що включає місцевість, яка

прилягає до основного напрямку руху патруля в межах видимості і чутності. Ширина смуги маршруту патрулювання уточнюється на місцевості, що прилягає до основного напрямку руху патруля в межах закріпленої за ним території. Довжина маршруту патруля на автомобілі становить переважно 6–8 км, на мотоциклі – 3–5 км, пішого – 1–1,5 км. Довжина маршрутів може бути збільшена або зменшена залежно від їх особливостей і стану оперативної обстановки на них.

Пересувна поліцейська група (ППГ) – комбінований за складом та оснащений спеціальними технічними засобами наряд поліції на автомобілі, який патрулює в закріпленому секторі або квадраті та призначений для вжиття невідкладних заходів з попередження порушень публічної безпеки і порядку, здійснення оперативно-розшукових заходів щодо розкриття злочинів по «гарячих» слідах. Склад кожної такої групи визначається наказом начальника підрозділу НП міста, району населених пунктів і до неї включаються: працівник сектору кримінальної поліції, дільничний офіцер поліції, офіцер поліції та поліцейський водій.

Крім того, для забезпечення публічної безпеки і порядку створюють спільні наряди (СН) із залученням військовослужбовців Національної гвардії України або Міністерства оборони України.

Патрульна група (ПГ) – наряд у складі двох або більше патрулів під єдиним керівництвом. Патрульній групі для несення служби визначається дільниця території міста, відокремлене селище, об'єкт, де проводяться масові заходи, зона масового відпочинку тощо. Основу патрульної групи становить патруль на автомобілі, обладнаний радіостанцією, проблісковим маячком, гучномовною установкою, сиреною та іншими технічними засобами. Начальником патрульної групи (старшим наряду патрульної групи) призначається досвідчений офіцер поліції, спроможний забезпечити ефективне керівництво патрульною групою.

Спеціалізована патрульна група (СПГ) – спеціальний вид наряду, призначений для боротьби з найпоширенішими правопорушеннями на вулицях та в інших громадських місцях. Члени цієї групи несуть службу зазвичай у цивільному одязі під керівництвом оперативного працівника або дільничного офіцера поліції.

Пост охорони порядку (ПО) – місце або ділянка місцевості, де працівники поліції (постові) виконують покладені на них обов'язки. Для поста визначається його центр і межі. Центр поста визначається в такому місці, звідки найзручніше наглядати і швидко вживати заходи для попередження й припинення правопорушень. Відстань меж від центру поста не повинна перевищувати зазвичай 300 м. Пости виставляються в місцях, де необхідно забезпечити постійну присутність працівника поліції.

Пости охорони об'єктів (ПОО) – місце або ділянка місцевості, де працівники Державної служби охорони при МВС України здійснюють на договірних засадах охорону об'єктів та іншого майна державної, колективної та приватної власності, майна іноземних держав, міжнародних організацій, іноземних юридичних осіб, а також громадян. Пости виставляються на об'єктах, де необхідно забезпечити постійну поліцейську охорону їхнього майна.

Патрулі для нагляду за дорожнім рухом (ПНР) – наряд у складі одного або кількох працівників Дорожньої поліції, який здійснює контроль за дорожнім рухом та виконанням громадянами Правил дорожнього руху шляхом патрулювання на автомобілях, мотоциклах, вертольотах або пішим патрулюванням.

Піше патрулювання застосовується для контролю за рухом на невеликих за відстанню, напружених за рухом та інтенсивністю, небезпечних за аварійністю ділянках доріг (вулиць). У разі цього застосовуються такі методи несення служби, які мають можливість своєчасно фіксувати і припиняти усі правопорушення. Втручання в разі правопорушень полягає в обов'язковому реагуванні на дії громадян з метою запобігання та припинення правопорушень, застосування встановлених засобів впливу до порушників.

Для забезпечення пропускового режиму або обмеження руху транспорту і пішоходів у конкретному районі (місцевості) під час проведення масових заходів, виникненні стихійного лиха, епідемій та в інших випадках створюють *контрольно-пропускні пункти* (КПП), де перебуває наряд поліції. На важливих ділянках і напрямках старшими нарядами на контрольно-пропускних пунктах призначають досвідчених офіцерів поліції.

Особи молодшого і керівного складу зобов'язані проходити службу там, де це викликано інтересами служби й обумовлено наказами начальників територіальних органів поліції.

4.3. Підготовка нарядів до несення служби патрульною поліцією

Працівники патрульної поліції, призначені в наряд для несення служби, прибувають у підрозділ НП чи спеціально визначене місце за 45 хв до початку інструктажу. У разі прибуття вони доповідають черговому і своєму командирові, називають їх за званням, додаючи перед званням слово «Товаришу (пане)», наприклад: «Товаришу (пане) лейтенант, капрал Петренко для несення служби прибув».

Керівники усіх рівнів несуть персональну відповідальність за організацію безпеки поліцейських, його теоретичну і практичну підготовку, вміння професійно та грамотно реагувати і діяти в нестандартних, екстремальних ситуаціях.

Інструктаж нарядів проводить керівник (заступник керівника, уповноважена особа від керівництва) підрозділу. З метою підвищення професійної майстерності поліцейських з охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної (громадської) безпеки і порядку, згідно з розробленою методикою інструктажів, для участі в їх проведенні можуть запрошуватися керівники або досвідчені працівники блоку кримінальної поліції, патрульної поліції, превентивної діяльності, а також працівник підрозділу професійного навчання, інструктор (позаштатний інструктор) з особистої безпеки. Інструктаж проводиться безпосередньо перед початком несення служби з працівниками, які заступили в наряд у складі слідчо-оперативної групи, сектору реагування патрульної поліції, інших видів нарядів, які будуть нести службу разом або виконувати ідентичні завдання.

До несення служби у складі нарядів залучаються працівники поліції, які допущені до самостійного виконання службових обов'язків та за якими закріплена вогнепальна зброя.

Перед проведенням цільового інструктажу працівники поліції озброюються й екіпіруються спеціальними засобами активної оборони й індивідуального захисту.

Однострій поліцейського:

- поліцейський повинен мати акуратний зовнішній вигляд, справне спорядження, носити встановлений однострій;
- на однострої повинен бути розміщений нагрудний знак із чітким зазначенням його спеціального жетона.

Спорядження патруля (пішого й на автомобілі):

- службове посвідчення;
- вогнепальна зброя з набоями та запасними магазинами;
- засоби індивідуального захисту, спецзасоби;
- ліхтар;
- ручка;
- олівець;
- офіцерська лінійка;
- блокнот;
- схема креслень ДТП;
- світловідбивальний диск;
- далекомір, драгер;
- стрічка (сигнальна стрічка) або сигнальні загороджувальні конуси для огороження місця події;
- протоколи про адміністративні правопорушення;
- протоколи про затримання;
- бланки постанови про адміністративні правопорушення;
- аркуші паперу (формат А4);
- мобільні пристрої радіозв'язку (радіостанція);
- тактичний ремінь;
- мобільний телефон, планшет;
- портативний (нагрудний) відеореєстратор;
- службова сумка;
- перев'язувальний пакет (індивідуальна аптечка).

Цільовий інструктаж поліцейських передбачає проведення:

- 1) підготовчої частини, яка охоплює:
  - визначення фізичної готовності поліцейських до несення служби;

- стройового огляду поліцейських;
- визначення психологічної готовності працівників до несення служби;

2) основної частини, яка охоплює:

- доведення оперативної обстановки і поставлення працівникам поліції завдань на період несення служби;
- опитування поліцейських на предмет знання ними своїх службових обов'язків, правових підстав застосування і використання заходів примусу, матеріальної частини зброї і заходів безпеки під час поводження з нею;
- оцінку готовності поліцейських до дій у типових і екстремальних ситуаціях.

Проведення цільових інструктажів щоденно фіксується у книзі постових відомостей, журналі реєстрації інструктажів про заходи безпеки під час поводження зі зброєю, згідно з додатком до наказу МВС України від 01.02.2016 № 70, та журналі обліку перевірки рівня знань під час проведення цільового інструктажу.

Журнали інструктажів мають бути зареєстровані, прошнуровані, пронумеровані, скріплені печаткою і зберігатися у черговій частині підрозділу.

Контроль за збереженням та веденням службової документації, відомостей, облік (відміток) реєстрації інструктажів покладається на керівників структурних підрозділів апарату Головного управління, керівників окремих підрозділів ГУНП, начальників секторів реагування патрульної поліції відділів і відділень поліції, керівників відділу моніторингу відділів і відділень поліції в містах.

Перевірки якості проведення цільових інструктажів здійснюються відповідальними (помічниками відповідальних) від керівництва ГУНП, працівниками УОАЗОР (управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України), УКЗ ГУНП (управління кадрового забезпечення головних управлінь Національної поліції України).

Початок інструктажу в підрозділі залежить від розпорядку дня, в разі цього час на проведення основної частини інструктажу не повинен перевищувати 30 хв.

На інструктажі в обов'язковому порядку повинні бути присутні:

- керівник (командир) підрозділу;
- відповідальний, помічник відповідального від керівництва;
- представник керівництва стройового підрозділу (за необхідності);
- начальник сектору реагування патрульної поліції (якщо передбачено штатним розкладом);
- черговий;
- черговий, який змінюється;
- поліцейські структурних підрозділів (служб), які заступають у наряд.

До інструктажу також можуть залучатися:

- інспектор з професійного навчання або інструктор (позаштатний інструктор) з особистої безпеки.

Інструктаж проводиться у визначеному керівником підрозділу місці з огляду на конкретне завдання, зазвичай у спеціально обладнаному приміщенні (навчальному класі) або у внутрішньому подвір'ї підрозділу, і передбачає здійснення певних заходів:

Озброєння працівників

Працівники поліції перед проведенням цільового інструктажу отримують у черговій частині вогнепальну зброю і спеціальні засоби (кайданки, гумові кийки та балончики з препаратами сльозогінної і дратівної дії) та засоби індивідуального захисту (шоломи, бронежилети та ін.).

Видача й приймання озброєння здійснюється відповідно до вимог Розділу 3 Інструкції із заходів безпеки під час поводження з вогнепальною зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70.

Для отримання вогнепальної зброї, боєприпасів керівник (командир) підрозділу, його заступники або відповідальний від керівництва повідомляє чергового по органу про необхідність їхньої видачі.

Підставою для видачі черговим озброєння й спецзасобів поліцейським підрозділу є *письмова вказівка керівника підрозділу у вигляді затверджених ним відомостей служби нарядів, графіків*

чергувань або чищення зброї, розстановок поліцейських під час уведення в дію оперативних планів чи проведення операцій, витягів з наказів або рапортів з його резолюцією, в обмін на картку-замісник і за наявності підпису особи, яка отримує озброєння у книзі видачі та приймання озброєння і спецзасобів або у книзі нарядів.

Працівникам поліції інших підрозділів НП України та підрозділів інших міністерств і відомств озброєння видається на підставі відомості, графіків, листів, заявок, затверджених керівництвом підрозділу, що передав зброю на тимчасове зберігання (з обов'язковою резолюцією начальника підрозділу, де зберігається зброя, і зазначенням точного часу отримання та здачі озброєння), а особам, які перебувають у відрядженні, – під час пред'явлення службового посвідчення та посвідчення про відрядження.

З дозволу чергового по підрозділу під контролем керівника підрозділу (командира підрозділу, служби або його заступника чи відповідального від керівництва органу) працівники по чергово по одному заходять до спеціально обладнаної кімнати чергової частини для отримання зброї і боєприпасів.

Черговий видає поліцейським зброю, спорядження, спеціальні засоби, засоби зв'язку. Про отримання зброї працівник поліції робить відмітку в книзі служби нарядів.

Отримавши зброю і боєприпаси, поліцейський підходить до кулеуловлювача і проводить їх огляд. Перевіряє наявність патрона в патроннику, для чого вилучає магазин з основи рукоятки пістолета, знімає його із запобіжника, тримаючи пістолет у руці, вільною рукою відводить затвор у крайнє заднє положення, ставить його на затворну затримку й оглядає патронник. Натиснувши пальцем руки на затворну затримку, повертає затвор у крайнє переднє положення, натискає на спусковий гачок, притримуючи курок великим пальцем руки (здійснює спуск курка з бойового взводу), та вмикає запобіжник. У разі цього ствол зброї має бути спрямований тільки в кулеуловлювач, а вказівний палець завжди повинен перебувати на спусковій скобі. Перевіряє кількість та стан отриманих патронів і самостійно споряджає ними магазини.

Під час огляду зброї необхідно перевірити:

- 1) відповідність номерів на затворі, запобіжнику та магазинних номера на рамці пістолета (відповідність номерів на ствольній коробці, затворній рамі з газовим поршнем номера на кришці ствольної коробки автомата);
- 2) відсутність на металевих частинах зброї нальоту, іржі, бруду, подряпин, тріщин;
- 3) справність частин зброї;
- 4) стан утримання магазину в основі рукоятки (ствольної коробки);
- 5) чистоту каналу ствола.

У разі виявлення несправностей зброї їх необхідно терміново усунути. Якщо в підрозділі (закладі, установі) поліції вони не можуть бути усунені, зброя направляється до ремонтної майстерні. На час ремонту зброї за поліцейським закріплюється інша (резервна) зброя.

Під час огляду патронів необхідно перевірити:

- 1) відсутність на гільзах іржі й зеленого нальоту, особливо на капсулі, ум'ятин, подряпин, що перешкоджають входженню патрона до патронника;
- 2) чи не витягується куля з гільзи рукою, чи не виступає капсуль вище поверхні дна гільзи. Патрони з такими дефектами повинні бути відібрані й здані до чергової частини підрозділу (закладу, установи) поліції;
- 3) відсутність навчальних патронів серед бойових.

Якщо патрони забруднені, вкриті незначним зеленим нальотом або іржею, їх необхідно витерти сухою чистою ганчіркою.

Огляд зброї та патронів відбувається згідно з Розділом 3 Інструкції із заходів безпеки під час поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70.

Не виймаючи пістолета з кобури, один магазин з патронами працівник вставляє в основу рукоятки пістолета, а інший – кладе до кишені для запасного магазину кобури (спеціального спорядження, підсумку для магазинів, розвантажувального жилета).

Працівники поліції, включені до складу слідчо-оперативної групи, інших видів нарядів, забезпечуються зброєю, боєприпасами

і спецзасобами індивідуального захисту та активної оборони. За рішенням керівника (командира) підрозділу їм можуть видаватися автоматична зброя та інші спеціальні засоби.

Контроль за екіпіруванням членів слідчо-оперативної групи та нарядів під час виїзду на місце події покладається на керівника (командира) та відповідального від керівництва підрозділу.

Черговий або командир підрозділу оголошує пости та маршрути патрулювання, час несення служби та інформує про відміну орієнтувань, знайомить з отриманою інформацією про вчинені злочини, прикмети осіб, що розшукуються, викрадене майно та з іншими відомостями, контролює їхні записи в службовій книзі, потім виставляє наряд на інструктаж, перевіряє у кожного поліцейського наявність озброєння і спорядження. Робить відповідний запис у книзі служби нарядів підрозділу НП. Під час виявлення недоліків уживає заходів для їх усунення і доповідає про готовність особового складу до несення служби посадовій особі, яка, відповідно до щомісячного графіка, проводить інструктаж.

Патрульний (постовий), який заступає на службу, зобов'язаний бути одягненим у форму за сезоном, мати зразковий зовнішній вигляд і справне спорядження.

Той, хто інструктує, зобов'язаний:

- упевнитись у готовності особового складу до несення служби і вжити заходів до усунення виявлених недоліків;
- перевірити знання патрульними і постовими своїх прав і обов'язків, окремих положень нормативних актів, правил застосування зброї і спеціальних засобів, прикмет розшукуваних злочинців і викраденого майна;
- оголосити результати несення служби за минулу добу, за необхідності роз'яснити недоліки й упущення, навести приклади зразкових дій патрульних і постових;
- роз'яснити оперативну обстановку, поставити нарядам конкретні завдання на весь період несення служби і визначити порядок їхнього виконання;
- запропонувати вирішити декілька завдань, у разі цього розібрати найхарактерніші тактичні прийоми несення служби (ведення нагляду, виявлення злочинців за малопомітними прикметами,

забезпечення публічної безпеки і порядку, затримання озброєних злочинців та ін.);

- нагадати поліцейським про необхідність додержання законності, а також про ввічливе й уважне ставлення до громадян;
- роз'яснити порядок зміни нарядів, зв'язку і взаємодії.

Проведення інструктажу закінчується оголошенням наказу про заступання нарядів НП на службу. Наприклад: «Наряд, струнко! Наказую заступити на охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, забезпечити публічний порядок і безпеку у місті Львів. Під час несення служби суворо додержуватися законності, виявляти високу культуру, ввічливе звернення до громадян! Наряд, праворуч (ліворуч)! За маршрутами і постами кроком руш!»

Патрульний має право:

1) вимагати від особи дотримання закону; пояснити особі, що вчинені нею дії є незаконними. У разі невиконання законної вимоги патрульного вжити передбачені законом заходи;

2) перевірити документи, що посвідчують особу, якщо є доволі підстав вважати, що особа вчинила або має намір учинити правопорушення;

3) у разі здійснення патрулювання на транспортному засобі водій має право включити спеціальні світлові, звукові сигнали, а також з метою забезпечення безпеки дорожнього руху водій має право у винятках не дотримуватися вимог Закону України «Про дорожній рух»;

4) тимчасово обмежити або заборонити доступ особам до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічного порядку та громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей, а також для проведення окремих слідчих заходів.

Під час виконання службових обов'язків патрульний зобов'язаний:

1) поважати і не порушувати права та свободи людини;

2) обмежувати права людини лише в спосіб та у випадках, що встановлені законом;

3) звертаючись до людини, привітатися, прикласти праву руку до головного убору, назвати своє прізвище, посаду, спеціальне

звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, в разі цього не випускати його з рук. Також патрульний повинен пояснити причину застосування певного поліцейського заходу;

4) під час спілкування з особою чітко дотримуватися норм етики поліцейського;

5) під час здійснення перевірки документів дбайливо ставитися до них: не псувати, не робити в них записів або позначок;

6) попередити водіїв транспортних засобів про небезпеку, що виникла на шляху їхнього руху, та вжиті заходи для їх усунення;

7) у разі отримання інформації про можливе вчинення правопорушення негайно інформувати безпосереднього та опосередкованого керівників і вжити всіх передбачених законом заходів для його запобігання;

8) надавати допомогу особам, які постраждали від правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя та здоров'я;

9) на місці ДТП ужити заходів, які встановлені законодавством, для з'ясування причин, що призвели до скоєння такої пригоди, і кваліфіковано розібратися в обставинах порушення Правил дорожнього руху і ДТП, надати громадянам допомогу в транспортуванні ушкодженого транспортного засобу;

10) виявити і затримати транспортний засіб, що перебуває в розшуку, водій якого втік з місця скоєння ДТП, який є знаряддям злочину або правопорушення;

11) під час проведення ремонтно-будівельних та інших видів робіт на вулицях і дорогах контролювати дотримання Правил безпеки дорожнього руху;

12) надати допомогу (в період, коли патрульний не виконує певне спеціальне завдання) водію у разі несправності його транспортного засобу;

13) на підконтрольній території володіти інформацією про розташування торгових центрів, виробництв, інших організацій та закладів;

14) після закінчення роботи проінформувати безпосереднього керівника про її результати.

Відповідно до встановлених завдань патрульний зобов'язаний знати:

1) чинні закони та інші нормативно-правові акти, пов'язані з виконанням його службової діяльності;

2) вулиці, дороги та інші ділянки території, що за ним закріплена, з метою затримання підозрюваного;

3) маршрути громадського транспорту;

4) дані правопорушників, що перебувають у розшуку, а також характерні ознаки для ідентифікації викрадених речей і транспортних засобів;

5) правила зв'язку та обміну інформацією з черговою службою;

6) на закріпленій за патрульним території знати місця дислокації та номери телефонів органів Національної поліції та інших правоохоронних органів, медичних установ, місця перебування організованих автостоянок, станцій техобслуговування та інших об'єктів сервісу.

Патрульному заборонено:

1) порушувати Правила дорожнього руху, якщо це не пов'язано з необхідністю виконання службової діяльності;

2) залишати без нагляду транспортний засіб на тривалий час, якщо це не є необхідно в умовах, що виникли;

3) спілкуватися з людьми, перебуваючи в транспортному засобі, давати вказівки чи побажання учасникам дорожнього руху незрозумілими жестами, використовувати гучномовець або спеціальні сигнали не за призначенням;

4) передавати транспортний засіб, технічне обладнання, спецзасоби та пристрої, вогнепальну зброю іншим особам (за винятком випадків, обумовлених службовою необхідністю);

5) перевозити на службовому транспортному засобі третіх осіб, а також багаж, за винятком випадків, передбачених законодавством;

6) спати в транспортному засобі;

7) на власний розсуд відхилятися від встановленого маршруту і змінювати режим робочого часу;

8) залишати без нагляду в службовому транспортному засобі затриманих осіб;

9) під час виконання службових обов'язків відвідувати кафе, бари, ресторани, клуби, якщо це не викликано службовою необхідністю.

На території районів, міст, районів у містах, де не створено підрозділи патрульної служби Департаменту патрульної поліції Національної поліції України, поліцейські послуги надаються відокремленими структурними підрозділами головних управлінь Національної поліції в областях (далі – відділи, відділення поліції), які функціонують за новою структурною побудовою.

Структурна побудова відділів та відділень поліції ґрунтується на створенні принципово нових (нетипових для колишніх органів внутрішніх справ) підрозділів патрульної поліції, кожен з яких складається з чотирьох однакових за штатною побудовою секторів реагування патрульної поліції (далі – СРПП) та сектору превенції.

Очолює патрульну поліцію заступник начальника відділу (відділення) – керівник патрульної поліції.

СРПП цілодобово забезпечують оперативне реагування на повідомлення про правопорушення та інші події, у межах компетенції здійснюють їх розгляд, а також комплекс превентивних заходів шляхом патрулювання території обслуговування, виявлення та припинення правопорушень, застосування визначених законодавством поліцейських та інших заходів.

Також СРПП виконують функції чергових частин шляхом покладання на окремих, визначених начальником СРПП, працівників чергової зміни обов'язків інспектора-чергового та помічника чергового, водночас у таких відділах, відділеннях поліції чергова частина як самостійний підрозділ ліквідується.

Сектор превенції організовує заходи із забезпечення публічної безпеки та безпеки дорожнього руху, координує діяльність дільничних офіцерів поліції, забезпечує роботу дозвільної системи, а також профілактики злочинності у дитячому середовищі (ювенальної превенції).

Відділ (сектор) моніторингу створюється тільки у відділах поліції та здійснює в межах власної компетенції функції щодо координації, аналізу, планування, контролю та узгодження дій відділу поліції та відділень поліції у складі «куща» з питань забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, а також надання поліцейських послуг.

Також до штату підрозділів моніторингу включений працівник, який здійснює функцію інформування населення про діяльність поліції (прес-офіцер).

Діяльність підрозділу моніторингу спрямовує і контролює безпосередньо начальник відділу поліції.

Штатна чисельність підрозділів патрульної поліції та відділень моніторингу вираховується згідно з визначеним навантаженням та формується з наявного тимчасового штату відділів та відділень поліції, а також шляхом перерозподілу штатної чисельності апарату ГУНП.

Комплектування посад працівників підрозділів патрульної поліції та відділень моніторингу здійснюється переважно завдяки працівникам колишнього блоку «громадської безпеки», «штабних», кадрових підрозділів, підрозділів забезпечення тощо.

4.4. Порядок створення секторів реагування патрульної поліції

1. СРПП утворюються у відділах, відділеннях поліції ГУНП, на території обслуговування яких не передбачено створення підрозділів патрульної поліції Департаменту патрульної поліції Національної поліції України.

2. Для кожного відділу, відділення поліції необхідна кількість груп реагування патрульної поліції (далі – ГРПП) визначається так:

а) мінімальна кількість ГРПП утворюється із розрахунку 1 ГРПП на 25 тис. населення;

б) оптимальна кількість ГРПП вираховується з урахуванням коефіцієнта, помноженого на мінімальну кількість необхідних ГРПП ($K = 1 + ((1/\text{щільність}) * 100 - 1) / 3$, де K – коефіцієнт, 100 – максимально допустима щільність населення, а 3 – різниця між максимальною і мінімальною щільністю населення в різних областях України).

3. До складу ГРПП призначають не менше двох працівників (зазвичай інспектора та поліцейського).

4. Орієнтовна штатна чисельність ГРПП повинна становити для відділу поліції приблизно 40 % від загальної штатної чисельності підрозділу, для відділення поліції – 60 %.

5. Начальник відділу, відділення з урахуванням змін оперативної обстановки на території обслуговування (на час курортного періоду; з огляду на необхідність проведення оперативно-профілактичного відпрацювання; для перекриття каналів надходження зброї, зокрема із зони АТО (блокпости); через уведення надзвичайного стану, епідемій, необхідність виставлення карантинних та інших постів тощо) може клопотати перед начальником ГУНП про тимчасове збільшення кількості ГРПП та інших нарядів поліції шляхом тимчасового покладання цих обов'язків на працівників інших структурних підрозділів відділів, відділень поліції або залучення додаткових сил та засобів.

4.5. Організація роботи секторів реагування патрульної поліції

1. До патрульної поліції і відділу, відділення поліції входять чотири СРПП та сектор превенції.

2. СРПП несуть службу цілодобово (у чотири зміни по 12 год кожна).

3. Функції чергової частини передаються до СРПП.

4. У кожному відділі, відділенні формуються чотири однакових за штатною побудовою СРПП № 1, 2, 3, 4 (кожен сектор – це окрема чергова зміна), до складу якої входять:

– начальник СРПП – старший чергової зміни, є штатним відповідальним від керівництва, здійснює керування силами та

засобами, які перебувають на чергуванні, та забезпечує їхню взаємодію з іншими підрозділами поліції;

– заступник начальника СРПП (посада вводиться у разі створення п'яти і більше ГРПП) або старший інспектор черговий, за якими функціонально закріплюється обов'язки чергового відділу, відділення;

– помічник чергового;

– інспектори, поліцейські – не менше двох, у разі створення однієї ГРПП.

5. За необхідності у складі СРПП можуть створюватися додаткові наряди для виконання завдань із забезпечення публічної безпеки та безпеки дорожнього руху.

6. Наряди, сформовані для забезпечення публічної безпеки і порядку з числа приданих сил, включаються до розрахунку сил і засобів чергової зміни, під час несення служби організаційно підпорядковуються начальникові відповідного СРПП та керуються ним.

7. Територія обслуговування відділу, відділення поліції поділяється на зони реагування з урахуванням кількості населених пунктів, специфіки регіону, запитів територіальних громад, щільності населення, особливостей наявного дорожнього сполучення тощо та заноситься до Плану дислокації нарядів патрульної поліції, який затверджується начальником відділу (відділення) та є складовою Плану комплексного використання сил і засобів.

8. За кожною зоною реагування закріплюється не менше ніж одна ГРПП, водночас закріплення ГРПП за зоною реагування є умовним, а рішення про направлення конкретної ГРПП на місце події ухвалює начальник СРПП.

9. Керівники відділів (відділень) поліції створюють умови для належного виконання працівниками СРПП покладених на них завдань та функцій, забезпечують їх автотранспортом у робочому стані (іншими транспортними засобами: велосипедами, мотоциклами, катерами тощо), необхідною кількістю пального, одностроєм, засобами озброєння й індивідуального захисту, засобами зв'язку та іншими технічними засобами згідно з нормами належності, робочим місцем, оргтехнікою, канцелярським приладдям, доступом до інформації та інформаційних ресурсів МВС

і Національної поліції, інших органів державної влади з обов'язковим дотриманням Закону України «Про захист персональних даних», забезпечують матеріальне стимулювання їхньої ефективної роботи.

Основні завдання ГРПП:

- 1) служіння суспільству, реалізація концепції «поліція та громада»;
- 2) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 3) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави;
- 4) протидія правопорушенням;
- 5) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Функції ГРПП:

- 1) своєчасне реагування на заяви й повідомлення про вчинені правопорушення та інші події з метою прибуття на місце події у найкоротший термін;
- 2) припинення правопорушень, надання допомоги громадянам, які її потребують;
- 3) установлення на місці події обставин учинення правопорушення, інформування про результати перевірки уповноваженого працівника СРПП;
- 4) ужиття заходів щодо встановлення особи, яка вчинила правопорушення, та її затримання у порядку, визначеному законодавством;
- 5) охорона місця вчинення кримінального правопорушення до прибуття слідчо-оперативної групи з метою збереження речових доказів та інших слідів;
- 6) установлення свідків та очевидців учинення правопорушення та отримання первинної інформації про обставини його скоєння;
- 7) у разі необхідності надання практичної допомоги членам слідчо-оперативної групи у здійсненні заходів щодо розкриття кримінального правопорушення в найкоротший термін;

8) розгляд звернень громадян у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян»;

9) складання у межах компетенції протоколів про адміністративні правопорушення та здійснення у визначених законом випадках провадження у справах про адміністративні правопорушення;

10) патрулювання території обслуговування з метою проведення превентивних заходів з попередження та виявлення правопорушень, забезпечення безпеки дорожнього руху, публічної безпеки та порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, інших публічних місцях;

11) налагодження та підтримка партнерських стосунків з населенням, територіальними громадами, органами влади для ефективного виконання поліцейських функцій та підвищення рівня довіри громадян до поліції;

12) надання невідкладної допомоги, зокрема домедичної і медичної, особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

13) запобігання та припинення насильства в сім'ї;

14) доставляння у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

15) здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі, регулювання дорожнього руху;

16) проведення заходів контролю за місцем проживання громадян – власників мисливської вогнепальної зброї, спеціальних засобів та боєприпасів до них з метою забезпечення дотримання ними встановлених правил її зберігання та використання;

17) проведення профілактичної роботи з особами, які у встановленому законом порядку перебувають на профілактичних обліках поліції, з метою здійснення функції превенції щодо таких осіб;

18) у разі необхідності забезпечення виконання ухвал слідчого судді, суду, органу досудового розслідування щодо приводу підозрюваного, обвинуваченого або свідка;

19) взаємодія з населенням з метою отримання інформації про проблеми, які хвилюють громадян, вирішення яких належить до компетенції поліції, відомостей про осіб, які, можливо, причетні до скоєння правопорушень тощо;

20) виявлення та затримання транспортних засобів, що розшуковуються, організація, у випадках, передбачених законом, їх доставляння до відділів, відділень поліції чи/або на спеціальні майданчики та стоянки для зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів;

21) контроль стану утримання дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, технічних засобів регулювання дорожнього руху, транспортних та пішохідних огорожень, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, документування (зокрема, за допомогою засобів фото- та відеофіксації) виявлених недоліків та порушень у цій сфері для подальшого інформування відповідальних працівників сектору превенції відділу, відділення поліції;

22) своєчасний облік результатів діяльності ГРПП та наповнення відомчих баз (банків даних) шляхом збирання мультимедійної інформації (фото-, відео-, звукозапис) та біометричних даних, осіб, які затримані за підозрою у вчиненні правопорушень;

23) виявлення та затримання транспортних засобів, що розшуковуються, організація у випадках, передбачених законом, їх доставляння до відділів, відділень поліції чи/або на спеціальні майданчики та стоянки для зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів;

24) контроль стану утримання дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, технічних засобів регулювання дорожнього руху, транспортних та пішохідних огорожень, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, документування (зокрема, за допомогою засобів фото- та відеофіксації) виявлених недоліків та порушень у цій сфері для подальшого інформування відповідальних працівників сектору превенції відділу, відділення поліції;

25) виявлення перешкод у дорожньому русі, вжиття в межах компетенції заходів щодо їхнього усунення та забезпечення інформування про це учасників дорожнього руху, обмеження або перекриття у визначених законом випадках дорожнього руху для забезпечення безпеки громадян, збереження їхнього життя та здоров'я.

Порядок реагування ГРПП на повідомлення про правопорушення або іншу подію:

1) працівникам поліції, які перебувають у складі ГРПП, у разі отримання інформації про правопорушення або іншу подію необхідно невідкладно прибути на місце події:

– час прибуття у містах становить до 5 хв – за умови перебування ГРПП на дільниці, визначеній для несення служби, та до 7 хв – у разі якщо задіяна ГРПП з іншої дільниці;

– час прибуття у сільській місцевості становить до 15 хв – у разі перебування ГРПП на дільниці, визначеній для несення служби, та до 20 хв – у разі якщо задіяна ГРПП з іншої дільниці;

– у разі ускладнення погодних умов, дорожньої обстановки та особливостей місцевості або інших непередбачуваних обставин загальний час прибуття ГРПП на місця вчинення правопорушень та інших подій не повинен перевищувати часу, мінімально необхідного для подолання відстані від місця перебування наряду до місця події;

2) старший групи РПП, яка першою прибула на місце події, негайно інформує начальника СРПП (заступника начальника СРПП, старшого інспектора) про прибуття та візуальне обстеження місця події та надалі доповідає про вжиті заходи з охорони місця події, стан здоров'я осіб, які отримали тілесні ушкодження, ступінь пошкодження об'єктів, майна, заходи, вжиті для встановлення особи правопорушника та його затримання, необхідність направлення на місце події СОГ та іншу інформацію;

3) ГРПП вживають необхідних заходів для забезпечення охорони місця події;

4) за наявності на місці події заявника або інших осіб – учасників події працівники ГРПП з'ясовують їхній стан здоров'я (за необхідності надають домедичну допомогу постраждалим або

викликають швидку медичну допомогу) та уточнюють обставини вчинення правопорушення. Обов'язково з'ясовують у заявника номер телефону та e-mail, а також зручний для нього спосіб отримання відповіді про результати розгляду його заяви чи повідомлення (поштою, на електронну скриньку, за допомогою стаціонарного або мобільного телефонного зв'язку);

5) ГРПП повинні установити свідків, прикмети осіб, які вчинили правопорушення, вжити заходів для їхнього затримання;

6) у разі реагування на кримінальні правопорушення ГРПП після прибуття СОГ за необхідності повинні виконувати усні доручення старшого СОГ;

7) під час реагування на повідомлення, що не містять ознак кримінального правопорушення, працівники ГРПП вживають у межах повноважень вичерпних заходів для розгляду його за сутністю, забезпечують повне та всебічне вивчення інформації, збір необхідних матеріалів (відбирають пояснення, складають рапорти та довідки), за необхідності складають протокол про адміністративне правопорушення, здійснюють у визначених законом випадках провадження у справах про адміністративні правопорушення, оформляють офіційне застереження або попередження, проводять профілактичні бесіди тощо;

8) якщо подія не потребує проведення додаткової перевірки, старший ГРПП складає рапорт, у якому викладає обставини події, вжиті заходи та зазначає про результати розгляду звернення, готує письмову відповідь громадянину про результати перевірки заяви чи скарги і сутність ухваленого рішення.

План-завдання ГРПП:

1) розроблення позмінних планів-завдань СРПП здійснюється сектором превенції за результатами аналізу оперативної обстановки, з урахуванням графіка відпрацювання підоблікових осіб, запланованих масових заходів та іншої інформації щоденно (з понеділка до четверга – на наступну добу, у п'ятницю – на наступні три доби);

2) позмінні плани-завдання СРПП затверджуються заступником начальника – керівником патрульної поліції та передаються до СРПП;

3) на підставі позмінного плану-завдання начальник (заступник начальника) СРПП формує плани-завдання для кожної ГРПП або іншого наряду, який входить до складу чергової зміни;

4) керівник патрульної поліції відділу, відділення поліції забезпечує контроль за розробленням плану-завдання;

5) у плані-завданні зазначаються конкретні заходи для виконання кожною ГРПП, зокрема щодо:

а) проведення на території обслуговування превентивних заходів з метою попередження вчинення правопорушень, забезпечення публічної безпеки та порядку, заходів, передбачених планами проведення цільових операцій та спеціальних оперативно-профілактичних заходів тощо;

б) патрулювання території відповідно до розроблених маршрутів з метою попередження та виявлення правопорушень;

в) перевірка місць масового скупчення людей, з метою отримання інформації про проблеми, які хвилюють громадян, вирішення яких належить до компетенції поліції, а також отримання відомостей про осіб, які можуть бути причетними до вчинення правопорушень тощо;

г) перевірка осіб, які перебувають на профілактичних обліках підрозділів поліції;

д) здійснення перевірок за місцем проживання громадян – власників мисливської вогнепальної зброї, спеціальних засобів з метою забезпечення дотримання ними встановлених правил її зберігання та використання;

е) забезпечення публічної безпеки під час проведення масових заходів;

б) начальник СРПП до плану-завдання може вносити коригування залежно від особливостей оперативної обстановки, а також поточних доручень керівника патрульної поліції.

Звіт про результати роботи СРПП:

1) після завершення чергування старший ГРПП (іншого наряду) доповідає начальникові СРПП про результати роботи за зміну та стан виконання визначених планом-завданням заходів з наданням підтверджуючих матеріалів (рапортів, пояснень, довідок, фото-, аудіо-, відеоматеріалів тощо);

2) начальник СРПП робить відповідні відмітки у формалізованому плані-завданні та передає його до сектору моніторингу (сектору превенції) для подальшого аналізу й узагальнення.

Приймання-передача чергування:

1) приймання-передача чергування СРПП здійснюється самостійно;

2) після завершення чергування старший ГРПП (іншого наряду) доповідає начальникові СРПП про результати роботи за зміну та стан виконання визначених планом-завданням заходів з наданням підтверджуючих матеріалів (рапортів, пояснень, довідок, фото-, аудіо-, відеоматеріалів тощо);

3) начальник СРПП робить відповідні відмітки у формалізованому плані-завданні та передає його до сектору моніторингу (сектору превенції) для подальшого аналізу й узагальнення;

4) про наявність проблемних питань, що виникли під час приймання-передачі чергування, начальники СРПП доповідають керівнику патрульної поліції та діють за його вказівками.

Взаємодія ГРПП з дільничними офіцерами поліції:

1) працівники ГРПП під час виконання своїх обов'язків повинні взаємодіяти з дільничними офіцерами поліції, здійснювати обмін інформацією про проблеми, які хвилюють громадян, вирішення яких належить до компетенції поліції, інформацією про осіб, які можуть бути причетними до скоєння правопорушень тощо;

2) у разі необхідності проводять спільні патрулювання території обслуговування;

3) надають допомогу дільничним офіцерам поліції щодо здійснення превентивної діяльності під час затримання та доставлення осіб, які вчинили правопорушення, у випадках і порядку, встановлених законом;

4) координують дії під час реагування на заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події, а також під час розгляду звернень громадян у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян»;

5) про виниклу під час несення служби потребу в проведенні спільних з дільничними офіцерами заходів старший ГРПП доповідає начальникові СРПП та діє за його вказівками;

б) не допускається залучення ГРПП дільничними офіцерами поліції до проведення спільних заходів, якщо цей захід може бути проведений ним самостійно, а також у разі якщо це ставить під загрозу виконання інших пріоритетних для ГРПП завдань, потребує залишення на тривалий час зони реагування (без перекриття іншим нарядом), необґрунтовано може призвести до перевитрат пального тощо.

Начальник СРПП:

1) на підставі позмінного плану-завдання здійснює розстановку особового складу СРПП за видами нарядів (чергова частина, ГРПП, інші наряди);

2) формує план-завдання кожної ГРПП та інших нарядів на зміну;

3) є керівником чергової зміни, здійснює управління всіма працівниками СРПП, а також приданих сил, які входять до складу чергової зміни;

4) під час чергування виконує функції відповідального від керівництва відділу, відділення поліції;

5) несе персональну відповідальність за роботу всіх працівників СРПП, ефективність виконання покладених на них завдань та функцій;

б) може виконувати обов'язки працівників ГРПП, інших нарядів чергової зміни, а також чергового, якщо це не перешкоджає виконанню ним функцій управління нарядами чергової зміни;

7) проводить інструктаж ГРПП перед заступанням на чергування, під час якого передає старшим ГРПП плани-завдання на чергування, доводить стан оперативної обстановки на території обслуговування, орієнтування про розшук злочинців та інших осіб, транспортних засобів тощо, а також вимоги щодо дотримання дисципліни та законності, професійної етики, правил особистої безпеки, додержання єдиного однострою поліцейських;

8) здійснює постійний моніторинг обстановки на території обслуговування щодо публічної безпеки та порядку, безпеки дорожнього руху, з урахуванням оперативної обстановки може вносити зміни до планів-завдань ГРПП;

9) забезпечує додержання працівниками СРПП передбаченого актами МВС та Національної поліції порядку оперативного інформування про правопорушення та інші події, зокрема інформує чергову частину ГУНП про кримінальні правопорушення та інші події визначених категорій;

10) у порядку, встановленому нормативними актами МВС та Національної поліції, організовує і контролює приймання, реєстрацію та реагування на повідомлення про правопорушення, інші події;

11) у разі отримання відомостей про порушення прав і свобод громадян, які зверталися до працівників поліції або доставлялися до відділу (відділення) чи інших приміщень, вживає заходів щодо негайного припинення порушення та доповідає начальникові відділу (відділення) поліції для вжиття заходів реагування згідно із законом;

12) бере участь у розробленні плану комплексного використання сил і засобів, задіяних до забезпечення публічної безпеки та порядку, за необхідності вносить пропозиції щодо його коригування;

13) у разі залучення приданих сил здійснює їх розстановку та забезпечує загальне управління ними;

14) контролює повноту і якість складання працівниками ГРПП та інших нарядів протоколів і матеріалів у справах про адміністративні правопорушення, подає адміністративні матеріали керівництву відділу (відділення) поліції для подальшого їхнього направлення до органів, уповноважених здійснювати розгляд та виносити за ними рішення, у випадках та в порядку, визначених законом;

15) після завершення чергування підсумовує роботу СРПП, оцінює результати роботи кожного працівника, визначає недоліки та заповнює формалізований план-завдання, який надає до сектору превенції.

Заступник начальника, старший інспектор – черговий СРПП:

1) під час одержання повідомлення про правопорушення чи іншу подію направляє на місце події ГРПП, закріплену за

відповідною зоною реагування, або найближчий вільний наряд поліції, про що інформує начальника СРПП;

2) у разі одночасного надходження повідомлень про декілька правопорушень установлює черговість реагування та насамперед направляє ГРПП на місце вчинення правопорушення більш тяжкого за своїми можливими наслідками;

3) вимагає від ГРПП прибуття на місце у максимально стислий термін, контролює виконання цих вимог, зокрема з використанням наявних технічних засобів;

4) здійснює постійний обмін інформацією з ГРПП та підтримує зв'язок з ними;

5) контролює виконання ГРПП алгоритму дій, передбаченого для окремих видів правопорушень та ситуацій;

6) надає інформацію на запити працівників ГРПП, методичну та консультативну допомогу з питань проведення першочергових дій на місці події;

7) організовує забезпечення ГРПП та СОГ інформацією щодо вчиненого правопорушення (події) одночасно з електронних масивів (банків даних) МВС та Національної поліції;

8) за необхідності направляє для допомоги ГРПП інші ГРПП або наявні наряди поліції;

9) вимагає від ГРПП якісного документування правопорушень, проведення повного комплексу першочергових дій з метою можливості прийняття упродовж чергування рішення щодо передачі матеріалів, що містять ознаки кримінального правопорушення, до слідчого підрозділу чи розгляду матеріалів без ознак кримінального правопорушення згідно із Законом України «Про звернення громадян» або Кодексу України про адміністративні правопорушення;

10) залежно від характеру вчиненого правопорушення (події) організовує прибуття на місце події нарядів слідчооперативної групи, працівників вибухотехнічних, експертних, кінологічних чи інших підрозділів, дільничних офіцерів поліції, організовує орієнтування інших підрозділів поліції з метою припинення правопорушення та затримання особи правопорушника, за необхідності забезпечує інформування Державної служби надзвичайних ситуацій, бригад швидкої медичної допомоги;

11) організовує взаємодію ГРПП з іншими структурними підрозділами відділу (відділення) поліції, недержавними охоронними структурами, громадськими формуваннями щодо забезпечення публічної безпеки і порядку, оперативного реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події;

12) у разі отримання від ГРПП та інших нарядів чергової зміни відповідного повідомлення організовує доставляння тимчасово затриманих транспортних засобів до відділів (відділень) поліції або на визначені спеціальні майданчики та стоянки;

13) у разі отримання від ГРПП та інших нарядів зміни повідомлень про виявлені ними перешкоди в дорожньому русі, а також про запроваджені з огляду на це працівниками ГРПП та інших нарядів, обмеження або перекриття дорожнього руху забезпечує інформування про такі події відповідних працівників секторів превенції відділів (відділень) поліції, а також дорожніх та комунальних організацій, власників автомобільних доріг, які провадять діяльність на території обслуговування;

14) забезпечує реєстрацію в установленому порядку заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, які надійшли до відділу, відділення поліції до Єдиного обліку;

15) забезпечує в установленому порядку видачу (приймання) працівникам ГРПП засобів озброєння, спецзасобів, екіпірування та зв'язку перед заступанням їх на чергування та після закінчення чергування;

16) організовує роботу із затриманими та доставленими до територіального органу особами, забезпечення їхніх конституційних прав і свобод;

17) за відсутності уповноважених працівників поліції у встановленому порядку бере на зберігання вилучену, добровільно здану, знайдену зброю та боєприпаси до неї;

18) забезпечує контроль за своєчасним інформуванням центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги про затримання осіб;

19) наповнює наявні інформаційні пошукові системи (підсистеми), які використовуються для моніторингу криміногенної ситуації;

20) надає довідкові послуги під час звернення громадян з питань роботи поліції;

21) підтримує правила внутрішнього розпорядку у відділі, відділені поліції, у нічний час – контролює дотримання правил пожежної безпеки, санітарних норм в адміністративному будинку поліції та на прилеглий до нього території;

22) оповіщає населення про виникнення надзвичайних ситуацій, де у населених пунктах не здійснюється цілодобове чергування територіальних підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Старший ГРПП:

1) здійснює безпосереднє керівництво особовим складом ГРПП, несе відповідальність за ефективність виконання працівниками ГРПП покладених на них завдань та функцій;

2) у разі отримання інформації про вчинення кримінальних, адміністративних правопорушень або інших подій невідкладно організовує оперативне реагування ГРПП;

3) забезпечує своєчасне (у максимально можливий короткий термін) прибуття ГРПП на місце подій та проведення повністю невідкладних першочергових дій щодо документування вчиненого правопорушення;

4) у разі виявлення ГРПП ознак кримінального правопорушення доповідає заступникові начальника СРПП (старшому інспектору – черговому) про необхідність направлення СОГ на місце його вчинення;

5) забезпечує надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень та інших подій, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;

6) за фактами вчинення правопорушень забезпечує у межах компетенції збір матеріалів для ухвалення упродовж зміни рішення про їх закінчення у порядку, визначеному Законом України «Про звернення громадян», КУпАП (некримінальні) або передачі до слідчого підрозділу (з ознаками кримінального правопорушення);

7) інформує заступника начальника (старшого інспектора) СРПП про необхідність доставляння транспортного засобу до відділу (відділення) поліції або на спеціальний майданчик чи стоянку для зберігання тимчасово затриманих транспортних засобів;

8) інформує заступника (старшого інспектора) СРПП про виявлені перешкоди у русі транспортних засобів, вжиті працівниками ГРПП та інших нарядів заходи щодо їх усунення та забезпечення безпеки громадян, збереження їхнього життя та здоров'я (обмеження або перекриття руху транспортних засобів тощо);

9) після закінчення чергування доповідає начальникові СРПП про результати роботи ГРПП за зміну з наданням відповідних підтверджувальних матеріалів (рапортів, пояснень, довідок, фото-, аудіо-, відеоматеріалів тощо) щодо виконання поставлених під час інструктажу завдань (відповідно до плану-завдання), а також результатів реагування на правопорушення та події;

10) перед заступанням на чергування отримує передбачену для особистого використання табельну (за необхідності – автоматичну) вогнепальну зброю, спеціальні засоби та екіпіровку, засоби зв'язку та індивідуального захисту, персонально відповідає за їх збереження.

Працівники ГРПП:

1) своєчасно реагують на всі звернення та повідомлення про вчинені кримінальні, адміністративні правопорушення або події, надають населенню всебічну допомогу, здійснюють профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;

2) у межах своєї компетенції з метою охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці та порядку або припинення їх порушення застосовують поліцейські превентивні заходи, визначені стст. 31–41 Закону України «Про Національну поліцію»;

3) під час виконання повноважень, у випадках і в порядку, передбачених стст. 43–46 Закону України «Про Національну поліцію», застосовують заходи примусу;

4) під час несення служби виконують покладені на них завдання та функції, усні та письмові доручення старшого ГРПП;

5) взаємодіють з іншими структурними підрозділами відділу, відділення поліції, що беруть участь у забезпеченні публічної безпеки та порядку, а також з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку;

6) здійснюють контроль стану утримання дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, технічних засобів регулювання дорожнього руху, транспортних та пішохідних огорожень, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, документують (зокрема, за допомогою засобів фото- та відеофіксації) виявлені недоліки та порушення у цій сфері з подальшою передачею отриманих відомостей начальникові СРПП після закінчення зміни;

7) під час патрулювання виявляють перешкоди та ускладнення в дорожньому русі, вживають у межах компетенції заходів щодо їхнього усунення, а у визначених законом випадках здійснюють обмеження або перекриття руху транспортних засобів для забезпечення безпеки громадян, збереження їхнього життя та здоров'я;

8) на підставі отриманої з відповідних баз даних Національної поліції та МВС чи від громадян наявної інформації виявляють і затримують розшукувані транспортні засоби, злочинців та інших осіб;

9) надають невідкладну допомогу, зокрема домедичну і медичну, особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

10) складають у межах компетенції протоколи про адміністративні правопорушення та здійснюють у визначених законом випадках провадження у справах про адміністративні правопорушення;

11) перед заступанням на чергування отримують передбачену для особистого використання табельну (за необхідності – автоматичну) вогнепальну зброю, спеціальні засоби та екіпіровку, засоби зв'язку й індивідуального захисту, персонально відповідають за їхнє збереження.

4.6. Сектор превенції патрульної поліції

Порядок створення сектору превенції патрульної поліції:

1) сектор превенції є структурним підрозділом патрульної поліції, який утворюється в кожному відділі, відділенні поліції. Безпосереднє керівництво сектором превенції здійснює заступник начальника відділу (відділення) – керівник патрульної поліції;

2) штатна структура сектору превенції складається з таких посад: начальник, заступник начальника, старші інспектори, інспектори (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду), старший дільничний офіцер поліції, дільничний офіцер поліції, помічник дільничного офіцера поліції;

3) оптимальна кількість дільничних офіцерів поліції для відділу, відділення поліції визначається із розрахунку один дільничний офіцер поліції на 7–12 тис. населення з урахуванням площі території, кількості населених пунктів, специфіки регіону, проблем територіальних громад;

4) кількість старших інспекторів, інспекторів (із забезпечення публічного порядку, ювенальної превенції, дозвільної системи, дорожнього нагляду) визначається за принципом:

– інспекторів із забезпечення публічного порядку: одна посада на 50–55 тис. населення;

– інспекторів ювенальної превенції: одна посада на 10 тис. неповнолітніх осіб;

– інспекторів дозвільної системи: одна посада на 1 000–1 200 власників вогнепальної зброї та спеціальних засобів (для відстрілу набоїв, споряджених гумовими кулями, сльозогінної та дратівливої дії);

– інспекторів дорожнього нагляду: визначається керівником відділу, відділення поліції залежно від розвиненості дорожньо-транспортної мережі та кількості зареєстрованих транспортних засобів.

За умови перевищення визначених норм у кожному відділі, відділенні поліції можливе додаткове введення посад старших інспекторів.

У разі коли фактичні показникові параметри території обслуговування нижчі за встановлені норми, можливе введення оптимальної кількості посад старших інспекторів, інспекторів з покладанням на них об'єднаних функцій за напрямками роботи;

5) за дільничним офіцером поліції наказом начальника відділу, відділення поліції закріплюється адміністративна дільниця, якій надається відповідний порядковий номер, що вноситься до Плану комплексного використання сил і засобів;

6) територія адміністративної дільниці (її розміри та межі) визначається, а за необхідності уточнюється або переглядається (зменшується або збільшується) начальником відділу, відділення поліції за поданням начальника підрозділу патрульної поліції з обов'язковим урахуванням чисельності населення, яке проживає на дільниці, стану оперативної обстановки, особливостей території та адміністративного поділу міста (району) індивідуально диференційованої площі залежно від кількості населених пунктів, віддаленості їх між собою.

Завдання та функції сектору превенції:

1) організація заходів із забезпечення публічної безпеки, безпеки дорожнього руху, профілактики злочинності, зокрема у дитячому середовищі (ювенальної превенції), координація діяльності дільничних офіцерів поліції, забезпечення роботи дозвільної системи;

2) забезпечення охорони прав і свобод людини, публічної безпеки і порядку, протидія злочинності;

3) організація проведення дільничними (старшими дільничними) офіцерами поліції особистого прийому громадян на території обслуговування та перевірки викладеної у їх зверненнях інформації;

4) організація превенції правопорушень на адміністративній території обслуговування, проведення профілактичних заходів у навчальних, дошкільних закладах та серед громади, здійснення ювенальної превенції;

5) взаємодія з ГРПП та надання їм допомоги під час реагування на повідомлення про правопорушення та інші події, а також надання допомоги СОГ на місцях вчинення кримінальних правопорушень;

6) налагодження співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування, активна участь у житті громади, насамперед у частині виявлення та вирішення проблемних питань у сфері публічної безпеки і порядку;

7) проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на профілактичних обліках поліції;

8) забезпечення та здійснення контролю за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система;

9) надання у межах компетенції поліції допомоги найбільш незахищеним верствам населення: престарілим, самотнім громадянам, дітям з проблемних сімей, багатодітним, малозабезпеченим сім'ям, запобігання та мінімізація впливу кримінального елемента на таких громадян;

10) підготовка та надання до СРПП позмінного планування за результатами аналізу криміногенної ситуації з урахуванням графіка відпрацювання підоблікових осіб, запланованих масових заходів та іншої інформації щодня (з понеділка до четверга – на наступну добу, в п'ятницю – на наступні три доби).

Функціональні обов'язки начальника сектору превенції:

1) організовує роботу сектору превенції, спрямовує і координує його діяльність щодо проведення профілактичної роботи на адміністративній території обслуговування;

2) здійснює координацію діяльності дільничних офіцерів поліції;

3) планує роботу сектору превенції, організовує та контролює виконання запланованих заходів, підготовку аналітичних матеріалів з основних напрямів службової діяльності;

4) здійснює контроль за прийняттям та своєчасним розглядом звернень громадян дільничними офіцерами поліції;

5) оцінює ефективність діяльності дільничних офіцерів поліції з урахуванням їхньої здатності успішно вирішувати в межах компетенції проблеми громади;

6) узагальнює та доповідає керівництву відділу, відділення пропозиції (рекомендації) за напрямками роботи сектору;

7) вносить керівництву відділу, відділення поліції пропозиції з питань забезпечення взаємодії з іншими структурними підрозділами відділу, відділення поліції, органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими формуваннями з охорони громадського порядку щодо забезпечення публічної безпеки і порядку;

8) забезпечує взаємодію дільничних офіцерів поліції з ГРПП та СОГ;

9) відповідає за стан службової дисципліни у секторі превенції.

Функціональні обов'язки старшого дільничного (дільничного) офіцера поліції:

1) вивчає та аналізує оперативну обстановку на закріпленій за ним адміністративній дільниці;

2) здійснює превентивну діяльність, спрямовану на запобігання учинення правопорушень;

3) надає в межах, визначених законом, послуги з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги;

4) вживає заходів для надання невідкладної допомоги, зокрема домедичної і медичної, особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

5) виявляє причини та умови, що сприяють учиненню правопорушень, уживає в межах компетенції заходів щодо їх усунення;

6) у випадках, передбачених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, ухвалює рішення про застосування адміністративних стягнень, зокрема за порушення Правил дорожнього руху його учасниками;

7) відповідно до законодавства проводить заходи із встановлення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, здійснення ГРПП контролю за додержанням такими особами встановлених судом обмежень, уживає

заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, які порушують встановлені правила адміністративного нагляду;

8) здійснює превентивну діяльність щодо запобігання та протидії насильству в сім'ї;

9) у межах визначеної компетенції здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням у дитячому середовищі, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

10) під час перебування на території обслуговування за необхідності проводить особистий прийом громадян та, відповідно до компетенції, здійснює перевірку інформації, викладеної в їхніх зверненнях;

11) здійснює контроль за дотриманням фізичними особами спеціальних правил і порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів до них у сфері забезпечення дозвільної системи;

12) координує свої дії з ГРПП за погодженням з начальником СРПП відділу, відділення поліції залучає ГРПП для надання допомоги під час затримання та доставляння осіб, які вчинили правопорушення та в інших необхідних випадках;

13) підтримує комунікацію з населенням, громадами, органами місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ, організацій, навчальних та культурних закладів, громадськими формуваннями з питань профілактики правопорушень та забезпечення публічної безпеки і порядку;

14) за участі представників органів влади, місцевого самоврядування, громадськості проводить правопросвітницьку роботу серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів, населення, звітує на загальних зборах громад про стан правопорядку в населених пунктах;

15) у порядку, встановленому законодавством, веде облік осіб, які підлягають профілактичному впливу, координує роботу ГРПП щодо застосування превентивних заходів стосовно осіб, які

схильні до вчинення правопорушень, та/або перебувають на профілактичних обліках поліції;

16) проводить превентивну роботу з учасниками дорожнього руху;

17) за необхідності надає практичну допомогу СОГ у здійсненні заходів, спрямованих на розкриття вчиненого кримінального правопорушення.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) ювенальної превенції:

1) у порядку та в спосіб, визначений законодавством, забезпечує додержання вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, уживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням у дитячому середовищі, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

2) запобігає вчиненню дітьми правопорушень, організовує індивідуальну превентивну роботу з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті із законом, роботу з протидії втягненню дітей у злочинну діяльність, пияцтво, зайняття жебрацтвом та іншу протиправну діяльність;

3) організовує загальну превентивну роботу з дітьми одночасно за місцем проживання, у навчальних та виховних закладах;

4) уживає заходів з попередження жорстокого поводження з дітьми, учинення стосовно них насильства, зокрема батьками, законними представниками, а також своєчасного вилучення дитини у разі загрози її життю і здоров'ю, влаштування її до спеціальних установ;

5) здійснює профілактику причин самовільного залишення дітьми домівок чи навчально-виховних закладів.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) дозвільної системи:

1) здійснює контроль за дотриманням фізичними і юридичними особами спеціальних правил і порядку зберігання та використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту й активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів,

інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система;

2) у межах компетенції у визначеному порядку організовує приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв;

3) забезпечує видачу та анулювання, відповідно до законодавства, дозволів на:

– придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, щодо зберігання і використання яких встановлено спеціальні правила, порядок та на які поширюється дія дозвільної системи поліції;

– відкриття та функціонування об'єктів, де вони зберігаються чи використовуються, діяльність стрілецьких тирів, стрільбищ невійськового призначення та мисливських стендів, підприємств і майстерень з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, магазинів, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічних майстерень, пунктів вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, правил поведінки з ними та їхнє застосування.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) із забезпечення публічного порядку:

1) щотижнево аналізує стан забезпечення публічної безпеки і порядку та вносить пропозиції керівництву сектору про перерозподіл і маневрування силами і засобами поліції, забезпечує узгоджене й ефективне їхнє використання в охороні публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;

2) організовує та забезпечує взаємодію з дільничними офіцерами поліції та ГРПП, що заступають на службу, з питань забезпечення публічної безпеки і порядку, зокрема під час проведення масових і спортивних заходів, залучення до участі в них керівників і працівників поліції інших структурних підрозділів;

3) щотижнево аналізує стан забезпечення публічної безпеки і порядку, результатів несення служби ГРПП з цих питань;

4) здійснює моніторинг оперативної обстановки з огляду на проведення на території обслуговування масових та спортивних заходів;

5) забезпечує взаємодію з організаторами та учасниками масових і спортивних заходів щодо недопущення ними порушень публічного порядку та дотримання законодавства;

6) у межах компетенції організовує роботу із залучення до забезпечення публічної безпеки і порядку членів об'єднань громадян і населення.

Функціональні обов'язки старшого інспектора (інспектора) дорожнього нагляду:

1) щомісячно узагальнює та аналізує відомості про стан аварійності й дорожньо-транспортного травматизму на вулично-дорожній мережі території обслуговування, підготовку відповідних аналітичних матеріалів для доповіді керівництву відділу, відділення поліції з пропозиціями щодо запобігання скоєнню дорожньо-транспортних пригод та усунення причин і факторів, які негативно впливають на безпеку дорожнього руху та вчинення адміністративних правопорушень у цій сфері;

2) спільно з місцевими органами влади та громадськими організаціями забезпечує проведення профілактичної роботи щодо запобігання дорожньо-транспортному травматизму та порушенням Правил дорожнього руху, зокрема неповнолітніми, проводить роз'яснювальну роботу серед громадськості щодо положень законів, інших нормативних актів з питань безпеки дорожнього руху;

3) спільно з уповноваженими посадовими особами дорожніх і комунальних служб забезпечує внесення змін в організацію дорожнього руху на вулично-дорожній мережі, вживання заходів щодо усунення перешкод у русі транспортних засобів і пішоходів у разі виникнення загрози безпеці дорожнього руху;

4) здійснює контроль за безпекою дорожнього руху під час надання послуг з перевезення пасажирів чи вантажів, зокрема небезпечних, додержанням законодавства у зазначеній сфері;

5) здійснює перевірки стану дорожнього покриття вулиць і доріг, дорожніх споруд на них, транспортних та пішохідних огорожень, технічних засобів регулювання дорожнього руху, дорожньої розмітки, зовнішнього освітлення тощо, узагальнює надані СРПП матеріали з цих питань;

6) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, виносить рішення про застосування адміністративних стягнень, готує приписи щодо усунення недоліків, видає вимоги щодо внесення змін в організацію дорожнього руху, здійснює контроль за виконанням зазначених приписів та вимог;

7) розглядає пропозиції стосовно порядку проведення спортивних та інших масових заходів, які можуть створити перешкоди дорожньому руху, надає керівництву сектору пропозиції щодо їхнього погодження;

8) бере участь у комісійних обстеженнях доріг, вулиць і залізничних переїздів;

9) забезпечує співпрацю з власниками вулично-дорожньої мережі з питань обладнання автомобільних доріг і вулиць технічними засобами регулювання дорожнього руху та утримання їх у безпечному для дорожнього руху стані;

10) бере участь в огляді місць скоєння дорожньо-транспортних пригод з метою виявлення та фіксації незадовільних дорожніх умов, які безпосередньо призвели або сприяли скоєнню дорожньо-транспортних пригод чи вплинули на тяжкість їх наслідків;

11) готує відповідні матеріали та бере участь у роботі конкурсних комітетів, що утворюють органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, з підготовки та проведення конкурсів на перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування;

12) забезпечує взаємодію, зокрема оперативну, з ГРПП та дільничними офіцерами поліції щодо реагування на порушення Правил дорожнього руху, здійснення контролю за станом утримання вулично-дорожньої мережі та технічних засобів регулювання дорожнього руху в належному стані, здійснення контролю

за повнотою усунення недоліків у їх утриманні, виконанням виданих вимог та приписів;

13) здійснює розгляд звернень і скарг громадян, підприємств, установ, організацій з питань, що стосуються сфери забезпечення безпеки дорожнього руху.

4.7. Основи тактики несення служби патрульною поліцією

Працівник поліції, який заступає на службу, повинен знати:

- поставлене завдання;
- оперативні обставини, особливості маршруту (поста);
- розміщення найближчих нарядів поліції, військових нарядів та об'єднань громадян;
- порядок підтримання зв'язку з черговими, іншими нарядами;
- прикмети розшукуваних злочинців, викрадених речей та автотранспорту;
- місця можливого вчинення правопорушень, появи злочинців, інших правопорушників;
- осіб, які перебувають під адміністративним наглядом поліції, і встановлені для них обмеження;
- місцезнаходження в районі поста (маршруту) відділення зв'язку, банківських установ та інших сховищ цінностей;
- розміщені в районі маршруту (поста) парки, сквери, стадіони, їдальні, кафе, пивні бари, ресторани, дискотеки, кінотеатри, готелі, ринки, вокзали, пристані, дитячі заклади та інші місця масового відпочинку громадян;
- місця компактного проживання або перебування іноземних громадян та осіб без громадянства;
- час початку та закінчення роботи розміщених у районі великих промислових підприємств та установ, транспорту, а також режим роботи торговельних та видовищних закладів і час їхньої інкасації;
- місцезнаходження органів державної влади й управління, правоохоронних органів, пожежної охорони, установ, підприємств,

штабів народних дружин, найближчих лікарень, поліклінік, аптек, місць збереження наркотичних речовин, а також розташування приладів охоронно-пожежної сигналізації;

– трамвайні, автобусні й тролейбусні маршрути та їхні найближчі зупинки, станції метро, стоянки автомобілів і таксі в зоні маршруту (поста);

– прилеглі до маршруту (поста) вулиці, провулки, площі, прохідні двори та інші шляхи найкоротшого руху на випадок переслідування злочинців.

Працівник, який заступає в наряд, прибувши до місця несення служби, залежно від конкретних умов маршруту патрулювання (поста) й відповідно до одержаних на інструктажі вказівок, доповідає оперативному черговому про своє прибуття й обстановку в районі несення служби або робить це після обходу маршруту (території поста).

Наряд зобов'язаний нести службу на маршруті (посту) безвідлучно впродовж установленого часу.

Він може тимчасово залишити маршрут (пост):

– за вказівкою або з дозволу начальника підрозділу, його заступників, оперативного чергового або його помічника;

– за необхідності відновлення громадського порядку, запобігання та припинення злочинів;

– для переслідування злочинців, які намагаються утекти з місця злочину;

– для доставляння в підрозділ Національної поліції правопорушників;

– за необхідності захисту громадян від нападу;

– для надання допомоги потерпілим від стихійного лиха, подій, нещасних випадків, а також доставляння в найближчу лікарню, поліклініку, аптеку осіб, які раптово захворіли або опинилися на вулицях і в інших громадських місцях у безпорадному стані;

– для вжиття заходів до ліквідації пожежі;

– для охорони місця події за межами маршруту (поста);

– для доставляння в чергову частину підрозділу НП, сектор ювенальної превенції неповнолітніх, батькам або особам, що їх замінюють, неповнолітніх дітей, які залишилися без нагляду;

– для одержання невідкладної медичної допомоги, отримання їжі та обігрівання в установленому порядку;

– для надання допомоги іншим нарядам, працівникам НП, Служби безпеки України і представникам громадськості у затриманні злочинців і правопорушників.

Про залишення маршруту (поста) наряд доповідає за телефоном, радіостанцією або іншим способом черговому.

Під час несення служби наряду забороняється:

– передавати і показувати будь-кому власну зброю, за винятком осіб, яким він підлеглий;

– спати, відволікатися від служби і послаблювати пильність;

– вступати в розмови з питань, які не стосуються служби;

– порушувати правила радіообміну, вести неслужбові розмови за телефоном;

– заходити без службової необхідності в жилі будинки, їдальні, магазини та інші приміщення;

– залишати маршрут (пост), крім зазначених випадків.

Для взаємодії або отримання допомоги від сусідніх нарядів, інших працівників патрульний чи постовий використовує безпосередній радіозв'язок або зв'язується з ними через оперативний черговий підрозділ Національної поліції України.

4.8. Тактика поведінки працівників Національної поліції України з метою уникнення небезпечних ситуацій

Забезпечення особистої безпеки працівника НП зумовлюється його індивідуально-психологічними особливостями, рівнем фізичного розвитку та інтелекту, моральними засадами особистості, рівнем і змістом віктимності, навичками і вмінням вирішувати конфліктні ситуації, здатністю до самостійного аналізу професійної діяльності з метою розробки нових елементів стратегії і тактики, удосконалення засобів і прийомів ефективного виконання оперативно-службових завдань.

У деяких наукових джерелах стверджується, що потерпілими від кримінальних нападів найчастіше стають люди, які вважають імовірним або просто припускають думку про можливість стати жертвою злочину. Створюючи відповідні образи у своїй уяві, звертаючись подумки постійно до можливої небезпечної ситуації, уявляючи трагічні й страшні деталі, такі люди формують у своїй підсвідомості схильність до нещасних випадків і отримання певних ушкоджень (фізичних або психологічних).

Ця позиція як гіпотеза може бути прийнятною, але спостереження засвідчують, що працівникам поліції більш притаманне ігнорування небезпеки, навмисне блокування думок про неї, що є досить шкідливим. Під час зустрічі з реальною небезпекою (екстремальна ситуація) такі особи втрачають самовладання і контроль, спостерігається демобілізація психічної діяльності, що призводить до неадекватного реагування.

Крім того, працівнику поліції не варто забувати, що він є цінним засобом отримання інформації, необхідної злочинцям. Це потребує формування у працівників свідомих установок безпечної поведінки й оволодіння специфічними прийомами особистого захисту і безпеки, і немає іншої альтернативи у сучасних реаліях для ефективного вирішення оперативно-службових завдань.

Аналіз досвіду фахівців поліції, які успішно діють у різноманітних екстремальних і психологічно складних ситуаціях під час виконання службових обов'язків, та знайомство з рекомендаціями зарубіжних психологів дає змогу запропонувати поради і рекомендації, засвоєння і додержання яких дозволить сформува-ти відповідну установку «на виживання».

П. О. Юхновець, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко визначили її як готовність і свідоме прагнення працівника поліції до цілеспрямованої, ефективної і безпечної діяльності під час виконання оперативно-службових завдань, наявність можливостей самозахисту в разі виникнення, перебігу й вирішення і штатних службових ситуацій, і критичних, пов'язаних зі злочинними замахами.

Наявність міцної установки «на виживання» дає можливість підтримувати адекватну професійну самооцінку, відповідний емоційно-вольовий настрій і прогнозований алгоритм поведінки,

а також прагнення до розумного і мотивованого ризику, обережності, пильності, ефективності й надійності дій у небезпечних ситуаціях.

Для формування установок безпечної поведінки можна рекомендувати, зокрема, використання керівником чи наставниками певних положень із багаторазовим ритмічним повторенням уголос чи подумки.

Оволодіваючи професією, необхідно постійно працювати над створенням «персональної» сукупності засобів та прийомів безпеки.

Прикладом можуть слугувати такі настанови:

1. Перевір власний фізичний і емоційний стан перед службою.
2. Перевір зброю, екіпіровку, транспорт перед роботою.
3. Відпрацюй навичку швидко діставати та перезаряджати зброю (на ходу, в темряві, в автомобілі та інших складних умовах).
4. Тримай наготові запасні засоби («фірмовий засіб») нападу та оборони, запасні елементи екіпіровки.
5. Забезпеч можливість використання резервного зв'язку (зокрема, мобільний телефон і телефонну картку).
6. Завжди обмірковуй і оцінюй все, що відбувається під час екстремальної ситуації, відпрацьовуй уміння передбачати власні дії і супротивника на крок уперед.
7. Завжди пам'ятай про ефект «тунельного бачення» (сприймання викривляється під впливом стресу і через обмежену можливість адекватної оцінки ситуації).
8. Враховуй час «запізнення» (проміжок часу між думкою і дією) і час на постріл.
9. Навчися контролювати навколишній простір (звуки, предмети, людей, рухи).
10. Завжди слідкуй за збереженням зброї і спецзасобів.
11. Обирай і використовуй власне місцезнаходження як позицію для створення переваги у певній ситуації.
12. Дотримуйся планів, розроблених особисто і спільно з колегою (напарником).

13. Контролюй ситуацію у просторі навколо свого місцезнаходження, поділивши умовно його на сектори, узгоджуючи власні дії з напарником.

14. У разі великого ризику викликай підтримку.

15. Використовуй за необхідності для передачі інформації кодові слова, фрази і жести.

16. Ніколи не випускай підозрілу особу з поля зору. Прибери зайві предмети із зони її досяжності.

У небезпечній чи непередбачуваній ситуації дотримуйся таких правил:

- контролюй простір над собою;
- повністю відчиняй двері, перш ніж увійти;
- не зазираєш за ріг на рівні очей;
- не стій прямо перед дверима або вікном, на відкритому просторі;

- перш ніж рухатися, вибери іншу позицію;
- обирай позицію, у якій спина буде завжди захищена;
- вживай заходів від рикошету;
- рухайся короткими ривками, зигзагами, переконуючись у безпеці;

- не стій на одній лінії між напарником і підозрюваними;
- рухайся у такт із напарником, дійте разом, прикриваючи один одного;

- надягни на злочинця спочатку кайданки, потім проведи поверхневий огляд, обшукуй якомога ретельніше.

17. Уникнення зіткнення для вас – це завжди виграна ситуація; не провокуй стрільбу, зброя – останній козир.

18. Не застосовуй погрози, якщо не можеш їх реалізувати.

19. Злочинця складно визначити лише за ознаками зовнішності, тому очікуй непередбачуваного.

20. Уникай стандартних дій.

21. У разі небезпеки активно дій, не завмирай і не «опускай руки».

22. Завжди пам'ятай про обережність, не розслабляйся занадто швидко.

23. Пам'ятай, що ключ до професіоналізму – вміння, а не зарозумілість і пиха.

24. Пам'ятай, що тебе чекають живим і здоровим удома.

Під час несення служби необхідно дотримуватися тактичних принципів:

1. *Мислити як переможець*: ніколи не здавайтесь, ви можете перемогти у кожному конфлікті; використовуйте обладнання впевнено, з найбільшою зручністю для себе; думайте за моделлю «Якщо – тоді (попереднє планування з можливим розвитком ситуації)»; уникайте самовпевненості.

2. *Прикриття, укриття, захист*: *прикриття (щит)* – будь-який предмет, яким можна прикритися, захиститися від загрози; *укриття* – конструкція або її елементи, предмети, які дають поліцейському можливість сховатися від загрози; *захист* – засоби та заходи, які забезпечують вашу безпеку, навіть від кулі.

3. *Співвідношення «Час : відстань»*: чим більша відстань від правопорушника, тим більше часу є у поліцейських для реагування на ситуацію.

4. *Правило «1+1»*: якщо поліцейський помітив одну загрозу, він повинен очікувати іншої; якщо поліцейський знаходить одну одиницю зброї, він повинен очікувати, шукати ще.

5. *Сигнали небезпеки, загрози*: ознаки, які демонструє особа. Ознаки, які виявляє суб'єкт. До них належать: сказане, як саме сказано; рухи; знервованість; занепокоєння.

6. *Деескалація – розрядка конфліктної ситуації*: поліцейський може розрядити ситуацію, використавши лише вербальні засоби (шляхом переговорів). Потужна демонстрація сили іноді може розрядити ситуацію, якщо спроба зробити це вербальними засобами виявилася невдалою.

7. *Усні команди*: майте свідків вашого спілкування з правопорушником; забезпечте відстань між свідками та правопорушником; постійно розмовляйте упродовж усього інциденту; говоріть впевнено, авторитетно, за сутністю і професійно.

Основні варіанти пересування під час несення служби:

- 1) піше пересування (обхід);
- 2) пересування на транспортному засобі.

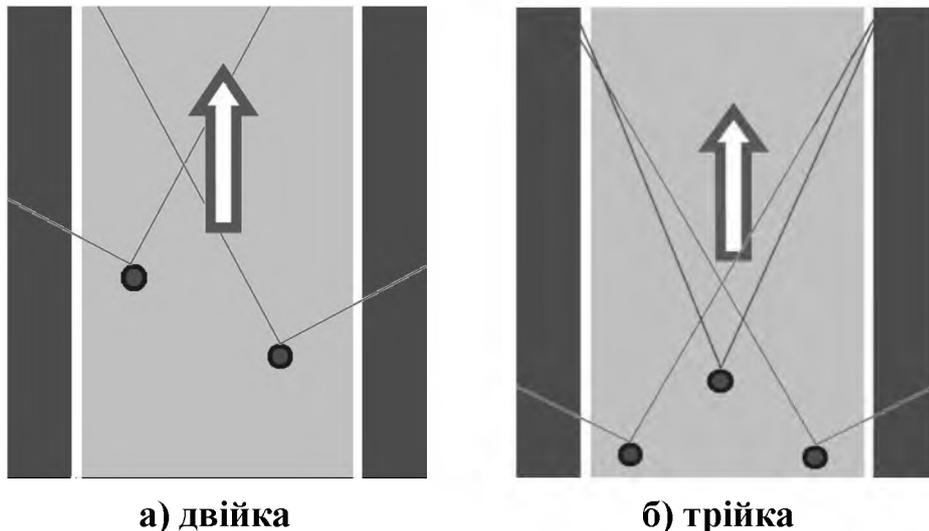
Піше пересування

Піше пересування відбувається в місцях, де унеможливлений під'їзд на транспортному засобі.

Поліцейський здійснює перевірку під'їздів будинків, горищ та підвальних приміщень з метою виявлення осіб, схильних до скоєння правопорушень та злочинів, припинення злочинів й інших правопорушень.

Поліцейський обирає маршрут пересування так, щоб забезпечити особисту безпеку і мати змогу контролювати ситуацію, зокрема попередити вчинення злочину та інші правопорушення.

Під час пересування парою або втрьох необхідно дотримуватися визначеного порядку руху та секторів спостереження.

Рис. 1. Способи пересування пішого патруля

Заходи безпеки під час пішого пересування:

- 1) рухатися на відстані не ближче двох метрів від будівель та трьох метрів від транспортних мереж (доріг, колій);
- 2) здійснювати контроль місцевості, визначати особливості місця пересування та можливих небезпек (відкриті вікна, автомобілі на дорозі, люди, які спостерігають пересування людей та автомобілів, речі в руках людей).

Підхід до будівлі, пересування біля будівель

Основні принципи:

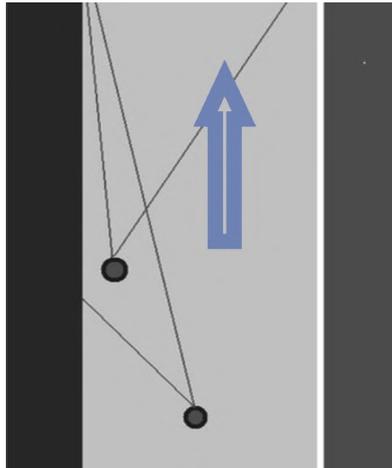
- 1) перед вікном пригнутися і пройти нижче;
- 2) підвальні вікна необхідно переступати;

3) намагатися не виходити або не затримуватися на освітлених ділянках місцевості.

Основні принципи в роботі парою:

1) перший номер рухається вздовж стіни і дивиться вперед на місце можливого виходу правопорушника;

2) другий номер рухається позаду, дещо далі від стіни, сектор огляду вперед-вгору.

Рис. 2. Пересування пішого патруля

Огляд вікон і дверей:

1) двері оглядаються ліворуч або праворуч;

2) у разі підвищеної небезпеки двері оглядаються ліворуч або праворуч, зверху або знизу;

3) стукати у двері потрібно, лише перебуваючи ліворуч від дверей за стіною;

4) вікна оглядаються ліворуч або праворуч знизу (одна чверть голови).

Пересування на транспортному засобі

У разі пересування в автомобілі необхідно рухатися у потоці інших транспортних засобів з метою спостереження за дорожнім рухом або використовувати зупинку в місцях підвищеної небезпеки з метою запобігання правопорушенням та гарантування безпеки дорожнього руху (зупинка здійснюється так, щоб транспортний засіб було видно іншим водіям).

4.9. Основні повноваження Національної поліції

Працівники НП виконують свої завдання неупереджено відповідно до закону. Жодні винятки або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності НП. Для гарантування публічної безпеки і порядку поліцейські зобов'язані вжити заходів, незалежно від свого підпорядкування.

Працівники НП України поважають гідність особи і виявляють до неї гуманне ставлення, захищають права людини, незалежно від їхнього соціального походження, майнового та іншого становища, громадянства, віку та статі. Звертаючись до особи або в разі звернення особи до поліцейського, він зобов'язаний назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з указаною в ньому інформацією, не випускаючи його з рук (ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»). У взаємовідносинах із громадянами працівник поліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Для виконання завдань і службових обов'язків, які покладені на поліцейського, із забезпечення публічної безпеки і порядку з числа особового складу підрозділу формуються спеціальні групи працівників (патрульні наряди), які впродовж визначеного часу на обмеженій території (ділянці) виконують свої службові обов'язки.

НП, відповідно до покладених на неї завдань (ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»):

- 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень;
- 2) виявляє причини та умови, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходи для їхнього усунення;
- 3) уживає заходи з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

4) вживає заходи, спрямовані на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушень;

5) своєчасно реагує на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

6) провадить досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти та інших осіб у випадках, визначених законом;

8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, ухвалює рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їхнє виконання;

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

10) уживає заходи для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;

11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;

12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;

13) видає, відповідно до закону, дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;

14) уживає всі можливі заходи для надання невідкладної допомоги, зокрема домедичної і медичної, особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

15) уживає заходи для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;

16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;

17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;

18) уживає заходи для запобігання та припинення насильства в сім'ї;

19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;

20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності;

21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

22) здійснює у визначеному законом порядку отримання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

24) сприяє забезпеченню, відповідно до закону, правового режиму воєнного або надзвичайного станів, зони надзвичайної

екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості;

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій НП відповідно до закону та міжнародних договорів України.

Патрульна поліція забезпечує належний громадський порядок і безпеку на своїх маршрутах (постах) відповідно до чинних законів і встановлених правил поведінки. Вона повинна підтримувати нормальну обстановку та порядок на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, в аеропортах та інших громадських місцях, при цьому своєчасно вживаючи заходи щодо виявлення, запобігання й припинення порушень громадського порядку.

4.10. Порядок звернення до громадян

Поліцейський повинен звертатися до громадян з повагою, на «Ви», свої вимоги та зауваження викладати переконливо. Під час звернення до громадянина він повинен привітатися з ним, після чого, приклавши руку до головного убору, назвати йому своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення, не випускаючи його з рук і повідомити мету звернення. Якщо до поліцейського звертаються громадяни, він також зобов'язаний прикласти руку до головного убору, а потім уважно вислухати і вжити заходів за їхніми заявами, а за необхідності пояснити, куди потрібно звертатися для вирішення поставленого питання (ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»).

Поліцейський зобов'язаний:

1) неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність НП та Присяги поліцейського;

2) професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

- 3) поважати і не порушувати прав і свобод людини;
- 4) надавати невідкладну допомогу, зокрема домедичну і медичну, особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;
- 5) зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;
- 6) інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

У поводженні з громадянами недопустимі:

- зверхній тон, грубість, зарозумілість;
- іронічне або неввічливе викладання зауважень;
- вирази або репліки, які ображають людську гідність;
- погрози, повчання і несправедливі докори;
- пред'явлення незаслужених звинувачень;
- погрозливі чи образливі жести або знаки.

У розмові з громадянами працівники поліції повинні виявляти спокій, витримку та розсудливість. Вони не мають відповідати грубістю на грубість й у своїх діях керуватися особистими неприязними почуттями.

Якщо порушник на зроблені йому зауваження реагує збуджено, необхідно дати йому час заспокоїтись і попросити пояснення щодо його неправильних дій, роз'яснити неправомірність його поведінки з посиланням на відповідні закони, постанови й інші нормативні акти. Тільки після цього може бути ухвалене рішення про складання протоколу, накладення штрафу на місці, доставляння порушника в підрозділ НП або можливість обмежитися зауваженням.

Зауваження правопорушникам, які мають поруч дітей, за можливості робиться так, щоб діти цього не чули.

Національна поліція не повинна втручатися у суперечки особистого (домашнього) характеру, за винятком випадків, коли є безпосередня загроза для життя і здоров'я громадян, здійснюються порушення публічної безпеки і порядку або хтось потребує допомоги з боку Національної поліції.

З підлітками патрульні наряди повинні поводитися також ввічливо, як і з дорослими. Зауваження дітям робиться з урахуванням їхньої психології та рівня розвитку.

З документами, що перевіряються у громадян, необхідно поводитися акуратно, не робити на них або в них будь-яких позначок. Якщо у документ вкладені гроші, записка й інше, необхідно запропонувати власникові самому вилучити їх звідти. Особи, які мають документи з явними ознаками підробки або неправомірно володіють ними, доставляються в підрозділ НП.

РОЗДІЛ 5

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ

ПРАВООХОРОНЦЯМИ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ.

ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

5.1. Види поліцейських заходів

Законом України «Про Національну поліцію» визначено перелік заходів, якими мають оволодіти поліцейські для виконання своїх службових повноважень. Так, у ст. 30 Закону України «Про Національну поліцію» вказано види поліцейських заходів.

– Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходи реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

– Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим законом.

– Поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

– Якщо правоохоронця неможливо ідентифікувати за зовнішніми ознаками, він зобов'язаний пред'явити особі документ, що посвідчує його повноваження.

Керівні принципи застосування поліцією заходів примусу визначено у:

– Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку»;

– Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Декларація про поліцію».

Застосування поліцейських заходів примусу здійснюється з єдиною метою та за єдиним порядком незалежно від виду примусового заходу.

Застосуванню примусового заходу передуює прибуття на місце події поліцейського та визначення ним превентивного поліцейського заходу, який має забезпечити публічний порядок та безпеку, й підстав для його проведення. Завдяки позитивній аргументації та впевненій позиції мета заходу може бути досягнута без спротиву з боку правопорушника та інших осіб, що перебувають на місці події.

Метою застосування поліцейськими примусових заходів є забезпечення подолання спротиву проведенню превентивного поліцейського заходу, відновлення публічного порядку та безпеки, локалізація негативних наслідків, зокрема збереження місця події у первинному, незміненому стані, забезпечення фіксації та збирання речових доказів на місці події у передбачений у законі спосіб, а також затримання особи правопорушника, його доставляння до територіального підрозділу поліції.

Якщо перебування поліцейського на місці події не забезпечує проведення поліцейського заходу, правопорушник не виконує команд поліцейського, але не вдається до активної протидії законним вимогам поліцейського, не становить загрози та не опирається контролюючим діям поліцейського (пасивний опір), поліцейський має попередити правопорушника про відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського під час виконання ним службових обов'язків (ст. 185 КУпАП), а також про можливість застосування до нього фізичної сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї у разі продовження протиправної поведінки.

Поліцейський має надати правопорушнику достатньо часу для сприйняття та виконання законної вимоги поліцейського, а також для припинення пасивного опору та демонстрації відсутності спротиву.

Якщо поліцейський вважає, що мета застосування примусового заходу ним досягнута, а порушений порядок проведення превентивного поліцейського заходу відновлено, він повинен припинити застосування цього примусового заходу та повернутися до виконання превентивного поліцейського заходу.

У межах заходів реагування на правопорушення, визначених КУпАП та КПК України, заходи примусу застосовуються поліцією з метою забезпечення особистої безпеки поліцейського, безпеки оточуючих, порушника.

Наслідком застосування примусу може бути затримання правопорушника у встановлений у законі спосіб, припинення правопорушення, встановлення особи правопорушника, забезпечення складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості складання його на місці правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим тощо.

Отже, розглянемо детальніше щодо вибору й поступовості застосування сили.

5.2. Основні принципи застосування континууму сили

1. Застосування континууму сили або «драбини сили» розглядається як прогресивна шкала, де поліцейський може/повинен задіяти силу.

2. Застосування континууму сили також розглядається як «набір варіантів», поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від ситуації, з якою він стикається.

Види впливів залежно від ситуації:

- 1) присутність поліцейського;
- 2) вербальні команди;
- 3) легкий фізичний контакт (дотик руки тощо);
- 4) фізичний контроль;
- 5) самозахист;
- 6) виняткове застосування сили;
- 7) застосування спецзасобів та техніки;
- 8) демонстрація вогнепальної зброї;
- 9) застосування зброї на ураження.

Присутність поліцейського

Завдяки професійній поведінці, позитивній та впевненій позиції, акуратному зовнішньому вигляду працівник поліції часто може розрядити ситуацію тільки однією своєю присутністю.

Вербальні команди

Здатність поліцейського демонструвати авторитет і забезпечити дотримання правил за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Легкий тактильний контакт

Техніки, які спонукають суб'єкта виконувати вербальні команди за допомогою дотиків до суб'єкта.

Фізичний контроль

Методи фізичного контролю використовуються для встановлення контролю над суб'єктами, що демонструють (чинять) пасивний, активний або агресивний опір; для досягнення поступливості від суб'єктів, що чинять опір, за допомогою технік больового контролю.

Самозахист

Самозахист – це силовий вплив, що дає змогу поліцейському захистити себе від агресивних або схильних до насильства суб'єктів.

Самозахист включає поштовхи, блоки, удари долонями, ліктьові та колінні удари.

Виняткове застосування сили

Виняткове застосування сили дає змогу поліцейському негайно перейти до використання інших засобів, якщо офіційно узгоджені техніки неефективні або неадекватні для контролю суб'єкта.

Застосування спецзасобів і техніки

Включають будь-які спецзасоби:

- 1) газовий балончик або інші хімічні речовини;
- 2) гумову палицю;
- 3) кайданки.

Демонстрація вогнепальної зброї

Демонстрація вогнепальної зброї дозволена тільки у ситуаціях, де потенційно може бути застосована сила на ураження.

Застосування зброї на ураження

Поліцейські можуть застосовувати зброю на ураження тільки для самозахисту та для захисту інших людей від безпосередньої загрози смерті чи серйозних поранень, або для запобігання

злочину, коли дії суб'єкта становлять загрозу смерті або серйозних поранень для оточуючих.

Поліцейський може визначити адекватний рівень реагування залежно від рівня опору, з яким він стикається. Так, є такі рівні опору: пасивний, активний та агресивний.

Суб'єкт чинить пасивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) не виконує команди;
- 2) не підкоряється поліцейському, але не вдається до активних дій;
- 3) не становить загрози;
- 4) не опирається контролюючим діям поліцейського.

Суб'єкт чинить активний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) намагається втекти;
- 2) опирається арешту;
- 3) намагається уникати контролю з боку поліцейського;
- 4) висловлює вербальні погрози;
- 5) демонструє в разі цього невербальні сигнали, що вказують на схильність або готовність опиратися арешту.

Суб'єкт чинить агресивний опір, який характеризується такими ознаками, як:

- 1) фізичні атаки на поліцейського;
- 2) небажання припинити атаки на інших людей;
- 3) фізичні спроби серйозно поранити чи вбити іншу людину або поліцейського.

Але поліцейський не завжди застосовує силу, відповідну до рівня опору, так, може застосовуватися об'єктивно виправдана сила або надмірна.

Об'єктивно виправдана – застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна під час його застосування охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Надмірне застосування сили – застосування сили більш високого рівня, ніж це об'єктивно виправдано за певних обставин,

або продовження застосування сили після того, як суб'єкт був арештований або нейтралізований іншим чином.

5.3. Перелік та визначення видів заходів примусу

Розглянемо детальніше, що саме належить до поліцейських заходів примусу. Ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» дає перелік та визначення видів заходів примусу.

«Поліція під час виконання повноважень, визначених цим законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (силу);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї».

Перелік заходів примусу, до яких може/повинен вдаватися поліцейський, визначений у ч. 1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним, водночас застосування одного із заходів примусу унеможливорює застосування інших заходів примусу одночасно.

«Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників».

«Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (зокрема, від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин».

Застосування фізичної сили не може вважатися найменш небезпечним із заходів примусу та таким, що має передувати застосуванню спеціальних засобів чи вогнепальної зброї.

Обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування, а також

відповідно до ситуації, яка виникає. Залежно від розвитку ситуації поліцейський *може*:

- припинити застосування фізичної сили та зробити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до *використання* вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування фізичної сили та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до використання вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування спеціального засобу та здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування фізичної сили;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до застосування спеціальних засобів;
- здійснивши використання вогнепальної зброї, перейти до активного застосування вогнепальної зброї;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування фізичної сили;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до застосування спеціальних засобів;
- припинити застосування вогнепальної зброї та здійснити перехід до використання фізичної сили;
- здійснити перехід до активного застосування вогнепальної зброї.

5.4. Умови та межі застосування поліцейських заходів примусу

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» працівники поліції зобов'язані «...заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є не виправданим або неможливим» та ч. 2 цієї ж статті «Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку». Розглянемо детальніше, як і за яких обставин здійснюється попередження залежно від обстановки, яка виникла під час застосування поліцейських заходів примусу.

Попередження про застосування заходів примусу

СПОСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ	
Як зробити	В якому випадку
– голосом	– усі випадки
– через гучномовні установки, підсилювачі звуку	– значна відстань або звернення до великої групи людей
ТЕРМІНИ (строки) ПОПЕРЕДЖЕННЯ	
Як зробити	Коли можна не робити
– заздалегідь попередити особу про застосування	– зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського;
– надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського	– зволікання може спричинити інші тяжкі наслідки; – в ситуації, що виникла, таке попередження є не виправданим або неможливим

Категорія осіб, стосовно яких заборонено застосовувати заходи примусу

Заборонено до:

- жінок з явними ознаками вагітності;

- малолітніх осіб;
- осіб з явними ознаками обмежених можливостей;
- осіб з явними ознаками старості.

Дозволено у разі:

- збройного нападу;
- групового нападу;
- учинення збройного опору поліцейському (що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських).

Якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Візуальне визначення осіб, до яких діють обмеження із застосування заходів примусу

КАТЕГОРІЯ	ОЗНАКИ
– жінки з явними ознаками вагітності	– візуально можуть бути визнані вагітними
– малолітні особи	– суб'єктивно сприймаються як особи до 14-річного віку
– особи з явними ознаками обмежених можливостей	– мають каліцтва чи вроджені вади, з огляду на які особа не може створювати небезпеку життю чи здоров'ю оточуючим
– особи з явними ознаками старості	– сприймаються як неспроможні внаслідок вікових змін створювати небезпеку для життя та здоров'я оточуючих

Застосування фізичної сили

Застосовується для:

- забезпечення особистої безпеки;
- забезпечення безпеки інших осіб;
- припинення правопорушення;
- затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

5.5. Перелік, групи, види спеціальних засобів та їх характеристика

Працівник поліції для виконання своїх службових повноважень, відповідно до ч. 4 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», має право застосовувати та використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактано-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами;
- 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Перелік спеціальних засобів, визначений у ч. 4 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», є вичерпним та може бути розділений на групи:

- засоби, придатні для захисту людини від ураження різними предметами (зокрема, зброєю);
- засоби тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника);

– засоби пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують.

Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату!

До переліку спеціальних засобів не включено елементи однострою поліцейського, засоби індивідуального захисту, а також прилади (пристрої), які мають однакові зі спеціальними засобами властивості (призначення), але не долучено до норм забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю, що мають бути визначені наказом міністра внутрішніх справ України (пп. 2, 7 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національну поліцію»).

Види спеціальних засобів

Гумовий кийок – спеціальний засіб, який мають право застосовувати, зокрема, поліцейські, військовослужбовці Національної гвардії України, співробітники установ виконання покарань, посадові особи інших правоохоронних органів України, визначених законодавством, для відбиття нападу на осіб, об'єкти, приміщення, затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законному розпорядженню, а так само для припинення групових порушень публічної безпеки і порядку чи масових заворушень, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на ці органи обов'язків.

Гумовий (пластиковий) кийок застосовується для запобігання нападу на громадян, поліцейського та/або охоронювані об'єкти; в разі затримання злочинця або адміністративного правопорушника, якщо він грубо порушує закон і не підкоряється законному наказу поліцейського; для запобігання масовому і груповому порушенню публічного порядку.

Пластиковий кийок «КПФ-02» (тонфа) – призначений для використання співробітниками МВС та іншими підрозділами спецпризначення з метою самозахисту, контролю та затримки правопорушників. Кийок складається з робочої частини та двох рукояток, розташованих перпендикулярно одна до одної.

Працівникам поліції забороняється наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт.

Електрошоковий пристрій (ЕШП) – один із видів зброї несмертельної дії. Електрошокові пристрої призначені для захисту від несанкціонованої дії та може застосовуватись у випадках, коли обставини не дозволяють застосовувати вогнепальну зброю.

Електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії *застосовуються* для:

– відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

– відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського.

У разі застосування пристрою мають місце сліпучий розряд і голосний тріск. Робота пристрою ґрунтується на генеруванні електричних імпульсів, вихідні параметри яких відповідають вимогам державних стандартів України та нормам Міністерства охорони здоров'я України, основними визначеними вимогами яких є параметри безпеки електрошокового пристрою електричними чинниками на приладі: із середньою потужністю дії; з напруженою іскровою розрядом на електродах; із сукупністю параметрів під час ефективності дії та функціональним використанням: контактної дії (К), дистанційно-контактної дії. Використання електрошокових пристроїв як зброї самооборони для громадян України не дозволено.

Основним чинником, що обумовлює ступінь ураження, є сила струму, яка пропорційна напрузі (U) й обернено пропорційна опорі ланцюга (R).

Є три критерії дії сили струму на людину:

– пороговий (відчутний) – найменше значення струму, що викликає відчутні подразнення;

– пороговий невідпускаючий – значення струму, що викликає судомні скорочення м'язів, які не дають ураженому звільнитися від джерела електричного струму;

– пороговий фібриляційний – значення струму, що викликає фібриляцію серця (хаотичні й нерівномірні скорочення волокон серцевого м'яза, які повністю порушують його роботу).

На ефективність результату ураження значно впливає опірність тіла людини. Найбільший опір (3–20 кОм) припадає на верхній шар шкіри (0,2 мм), що складається з мертвих ороговілих клітин, тоді як опір у спинномозковій рідині становить 0,5–0,6 Ом. Найбільш небезпечним є проходження струму через серце, легені й головний мозок. У разі застосування електрошокерів у зонах ділянок голови, обличчя, шиї, пахової області, нервових вузлів і статевих органів можуть виникнути значно серйозні травми (втрата слуху, зору, тривалий параліч). Ступінь ураження залежить також від характеру й частоти струму. Найбільш небезпечний змінний струм із частотою 20–1000 Гц. Змінний струм найнебезпечніший від постійного впливу у разі напруги до 300 В. Вагому роль відіграє вага тіла людини – важчу особу уразити складніше. Кількість одягу також має значення – шкіряна куртка з кількома шарами одягу є непоганим захистом, на відміну від шуби чи бавовняної футболки. Застосування цього типу зброї під час контакту передбачає забезпечення миттєвої втрати свідомості від 1 до 20–30 хв.:

З огляду на особливості застосування електрошочових пристроїв ефективнішими вважаються електрошочові пристрої дистанційної дії, що діють безпосередньо на м'язи та змушують їх скорочуватися. Електрошочові пристрої дистанційної дії стріляють двома загостреними металевими електродами-стрілками з провідниками. У разі попадання в ціль стрілки впливаються в м'язи і провідниками передають імпульси високої напруги.

Водночас електрошочові пристрої дистанційної дії мають деякі недоліки:

– на дистанції 3 м під час польоту електродів відбувається їхня розбіжність між собою на відстань близько 45 см, що ставить високі вимоги щодо точності початкового прицілювання;

– потрапляючи в обличчя, око або шию, стріла, що летить зі швидкістю приблизно 70 м/с, може завдати серйозної травми живому об'єкту;

– в разі невдалого пострілу заміна картриджу з електродами потребує 1–0,5 хв;

– не рекомендується стріляти шокером у вузьких приміщеннях, оскільки є певний ризик неякісного або небезпечного пострілу;

– у разі потрапляння електродів у ділянку біля серця короткочасний електричний удар може спровокувати аритмію і тимчасову зупинку серця, що загрожує серйозними проблемами зі здоров'ям.

Використання електрошокових пристроїв у приміщеннях із вибухонебезпечними та легкозаймистими речовинами *заборонено*.

Кайданки – пристрій у вигляді двох кілець із замками (браслетів), які з'єднані між собою коротким ланцюгом, який використовується органами охорони порядку для обмеження свободи дій затриманого. Кайданки переважно надягають на кисті рук і певним чином позбавляють затриманого вільно рухатися.

Кайданки й інші засоби обмеження руху застосовуються:

– проти осіб, які вчинили злочин або суспільно небезпечні дії (правопорушення);

– проти осіб, які чинять опір чи можуть чинити опір поліцейським, у разі спроби втечі;

– під час конвоювання затриманого або ув'язненого;

– якщо людина власними діями може нашкодити собі та оточуючим (кайданки або інші засоби надягають на кисті рук за спиною так, щоб вони не завдавали болю);

– проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі.

Кайданки БР, БР-С, БРМ-92 призначені для використання з метою обмеження фізичного опору правопорушника. Розвиток конструкції кайданків досить своєрідний і пов'язаний насамперед з рівнем металообробки (як основний матеріал виготовлення кайданків). Так само в конструкції кайданків простежується і національна особливість країни виробника.

Кайданки складаються з:

– корпусу замка, який переходить у верхню дужку;

– нижньої дужки із зубчатим сектором;

- фіксатора, який розміщується у корпусі;
- ланцюга із серезжками (шарнірами) на кінцях;
- ключа для відкриття замка.

Інші типи кайданків:

- пальцеві – одягаються на великі пальці рук, позбавляючи можливості відкрити звичайні кайданки підручними засобами;
- пластикові – повністю зроблені з пластику. Використовуються поліцією для масового затримання підозрюваних.

Застосовувати кайданки більше ніж 2 год безперервного використання або без послаблення їхнього тиску *заборонено*.

Засоби, споряджені речовинами сльозогінної та драгівної дії

Сльозогінний газ, перцевий газ застосовуються для:

- відбиття атаки на людину, поліцейського або захищений об'єкт;
- припинення масових і групових порушень публічного порядку;
- під час затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння, чи з метою змусити останнього покинути захоплений транспортний засіб, будівлю або споруду, в якій він ховається.

Призначені для миттєвого утворення хмари сльозогінної та подразнювальної дії і на відкритій місцевості, і в ізольованому приміщенні;

– аерозольні упаковки («Терен»-1, 4, 4М, «Кобра»-1). Речовина в балончику міститься у рідкому стані та під час попадання на особу або на шляху дії починає активно випаровуватися та здійснює значно більший вражаючий вплив. «Терен-4М» газовий балончик, призначений для припинення протиправних дій, опору правопорушника шляхом впливу на органи зору та дихання аерозолем іританту з відстані не меншої за 0,4 м у радіусі 2 м. Маса – до 73 г. Аналогічне призначення має газовий балончик «Кобра-1», споряджений активною речовиною АЛГОГЕН(СІІ). Ефективний радіус дії «Кобра-1» – до 2 м;

– струменеві балони («Кобра-1С», «Кобра-1С-1») призначені для припинення протиправних дій, опору правопорушника

шляхом впливу на органи зору та дихання. Ефективний радіус дії: «Кобра-1С» – до 7 м, «Кобра-1С-1» (з барвником) – до 7 м. Час безперервного розпилення – 10–12 с;

– ручні газові гранати («Терен-6» та ін.). В Україні використовується газова граната «Терен-6» – пристрій миттєвого розпилення аерозолі іританту.

Ці спеціальні засоби правоохоронні органи використовують з метою забезпечення проведення спецзаходів шляхом тимчасового пригнічення психовольової стійкості правопорушників, впливаючи на органи зору та дихання аерозолем іританту. Пристрій «Терен-6» застосовується для закидання вручну. Виріб може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні. Виріб складається з поліетиленового корпусу, заповненого легколетючим порошком, на який нанесено діючу речовину, виконаний на основі морфоліда пеларгонової кислоти й О-хлорбензилиденмалононітрила, розпилювача і запобіжного пускового механізму;

– пристрої дозованого аерозольного розпилення «Терен-1000», «Терен-2000».

Ці вироби призначені для застосування правоохоронними органами з метою припинення протиправних дій, які здійснюються стосовно громадян або об'єктів, які перебувають під охороною. Ці спеціальні засоби діють завдяки аерозольному впливу сльозоточивих та подразнювальних речовин на відстані до 12 м.

Ці пристрої мають такі переваги:

– забезпечують найбільшу вірогідність миттєвого контролю над особами, які вороже налаштовані або емоційно неврівноважені;

– ефективно впливають на осіб, які перебувають під дією алкоголю або наркотичних речовин;

– ефективно діють як універсальний засіб в умовах застосування у разі перешкод різного виду: барикадах, загородженнях, приміщеннях із заручниками в середині тощо;

– результативно діють на натовп, який потрібно спрямувати в потрібному для поліцейських напрямку або розосередити;

– зводять до мінімуму контакт поліцейських із суб'єктами правопорушення, що, у свою чергу, приводить до мінімальних ризиків життя працівників поліції;

– зберігається висока вірогідність збереження порога несмертельного та нетравмуючого впливів на суб'єкти у разі високої ефективності дії порівняно з іншими видами спеціальних засобів несмертельної дії (гумова куля, гумова палиця та ін.).

Працівникам поліції *забороняється* під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин.

Засоби примусової зупинки транспорту

Примусова зупинка транспортного засобу – вимушена міра під час затримання правопорушника, який коїть, вчинив або має намір вчинити злочин з використанням транспортного засобу.

Засіб примусової зупинки транспорту застосовується для зупинки транспортного засобу, водій якого не підкорився вимозі поліцейського про зупинку, якщо дії водія створюють загрозу життю і здоров'ю людини або застосування такого засобу необхідне для захисту суспільних інтересів.

Типовими випадками ситуацій, у яких необхідна примусова зупинка автотранспорту, є втеча злочинців на транспортних засобах з місць скоєння злочину, викрадення автомобілів, використання злочинцями транспортних засобів як засобів вчинення злочину, злочинне захоплення транспортних засобів, водіїв і пасажирів як заручників, спроба несанкціонованого доступу транспортного засобу на охоронювану територію, використання транспортних засобів для таранення чи підриву різних соціально значущих об'єктів та ін.

Транспортним засобом є пристрій, призначений для перевезення на дорогах людей, вантажів чи устаткування, встановленого на ньому. Примусова зупинка транспортного засобу може бути здійснена із застосуванням спеціальних засобів.

Найбільш відомий спосіб примусової зупинки транспортного засобу полягає в порушенні цілісності матеріалу покривки

колеса. Ці пристрої становлять гнучку основу, виконану у вигляді текстильної стрічки або тельферної решітки, на яку за певною схемою встановлені проколювальні елементи, виконані у вигляді порожнього циліндра, загостреного у верхній частині. Для приведення пристрою в дію достатньо його розтягнути поперек дорожнього полотна. У разі наїзду автомобіля проколює елемент під вагою машини, вивільняється з вузла кріплення до основи і проникає в матеріал покришки колеса. Цим забезпечується скидання тиску. Конструкція дає змогу встановлювати подібні пристрої упродовж декількох секунд.

З метою підвищення безпеки співробітників органів внутрішніх справ, які застосовують цей пристрій у момент перетину проїжджої частини, пристрій може комплектуватися засобом швидкого розгортання на основі піротехнічного двигуна.

На оснащенні в правоохоронних органах є такі засоби для примусової зупинки автотранспортних засобів, механічного принципу дії, які призначені для проколювання шин: «Еж-М», «Діана», «Кактус». Засоби для проколювання шин містять шипи для проколювання пневматичних шин, розміщені на гнучких стрічках (засіб «Еж»), на металевих пластинах, шарнірно з'єднаних у стрічку з багатьох ромбів (засіб «Еж-М» («Діана»)). «Кактус» легко транспортується й оперативно встановлюється майже на будь-яке дорожнє покриття, ширина загородження – від 3 до 7 метрів залежно від модифікації. У разі наїзду автомобіля на загородження стержні залишаються в шині, здійснюючи ефективно випускання повітря через спеціальні отвори.

Можна виділити два напрями в розвитку засобів примусової зупинки транспорту:

- перший – це вдосконалення та видозміни раніше розроблених засобів;
- другий – це створення нових засобів, які враховують нові конструктивні особливості автомобілів та нові уразливі елементи їхньої конструкції, використання яких є безпечнішим.

До таких уразливих систем у сучасних автомобілях відносять систему електроживлення й електронного (комп'ютерного) управління. Такі системи можуть зазнати потужних електромагнітних

імпульсів і виведення з робочого стану. Чутливими до дії електромагнітних імпульсів є бортовий комп'ютер автомобіля, яким споряджені майже усі сучасні автомобілі.

Поліцейським забороняється застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби

Спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби – це пристрої для стрільби, що працюють за принципом пневматичного пістолета, використовуючи газ, зазвичай стиснуте повітря (азот) або вуглекислий газ. Маркери не належать до розряду зброї, їх призначення позначати певні предмети або особи. У сучасних маркерах вуглекислий газ використовується переважно в помпових маркерах і маркерах пістолетного розміру. Це обумовлено тим, що балон для вуглекислого газу може бути маленьких розмірів. Решта маркерів працює на стислому повітрі.

Службові собаки та коні

Службові собаки застосовуються працівниками поліції для:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;
- під час конвоювання (доставляння) затриманої або заарештованої особи;
- для відбиття нападу на особу та/або поліцейського.

Собака застосовується тільки та, яка пройшла курс дресирування, визнана придатною для службового користування і перебуває у штаті підрозділу. Право застосовувати собаку має працівник, який несе з нею службу.

Службові коні застосовуються під час:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії

Працівниками поліції можуть бути застосовані пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії у таких випадках:

- для відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
- для затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;
- для звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка перебуває у приміщенні.

Рис. 3. Пристрій світлозвуковий «Терен-7», «Терен-7М», «Терен-7Є»

Виріб «Терен-7» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психоволевої стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності. Може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні.

Виріб складається з герметичного полімерного корпусу, заповненого фотосумішшю, і запобіжного пускового механізму.

Виріб «Терен-7М» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психовольової стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності.

Виріб може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні. Маса корпусу виробу забезпечує руйнування скла віконних заповнень.

Виріб «Терен-7Є» призначено для припинення протиправних дій шляхом тимчасового придушення психоволевої стійкості світловим і звуковим імпульсом високої інтенсивності.

Пристрій стаціонарно встановлюється на різних поверхнях і може застосовуватися і на відкритій місцевості, і в закритому приміщенні. Пристрій складається з герметичного полімерного корпусу, заповненого фотосумішшю і приводиться у дію від електрозапальника.

Засоби акустичного та мікрохвильового впливу *застосовуються* для:

- відбиття атаки на людину, поліцейського або захищений об'єкт;

- припинення масових і групових порушень публічного порядку;

- під час затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння;

- з метою змусити останнього покинути захоплений транспортний засіб, будівлю або споруду, в якій він ховається.

Нині існують дослідження багатьох науковців різних країн щодо вивчення впливів інфразвуку (частоти від 0,1 Гц до 20 кГц) на стан людини. Так, наприклад:

- на рівні 110–130 дБ виникає біль у шлунку і сильна нудота;

- на рівнях від 90 до 120 дБ на низьких частотах (від 5 до 200 Гц) під час хвилинних експозицій виникає занепокоєння і розлади;

- на рівні 140–150 дБ утворюються сильні фізичні травми, біль у вухах і пошкодження внутрішніх тканин;

- більше 170 дБ спричинює миттєві травми, схожі на травми від ударних хвиль, а частота 0,5 Гц з таким рівнем створює негативний вплив на органи дихання.

Для порівняння, сила звуку надзвукового літака – 154–171 дБ.

З огляду на результати досліджень, розробки акустичної зброї можуть бути в майбутньому застосовані для запобігання загроз державним установам, контролю за натовпом, створення перешкод на кордонах, заборони доступу на об'єкти або здійснення впливу на великих площах, а також для обеззброєння негативно-агресивно налаштованих груп людей. Нині в Україні проводять тільки розробки цього виду спеціального засобу не смертельної дії.

Пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

- затримання особи, яка вчиняє злочин або суспільно небезпечне діяння;
- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка перебуває у приміщенні.

Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

Пристрої для проникнення в транспортні засоби та приміщення

До них належать малогабаритні підривні пристрої «Ключ» та «Імпульс». Використовуються для руйнування матеріалів у зоні кріплення замкових пристроїв і пробиття отворів. Ефективність дії пристроїв така: «Ключ» – діаметр отвору 180 мм у дерев'яному щиті товщиною до 60 мм; «Імпульс» – отвір у сталевому листі товщиною до 8 мм.

Пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії

До них належать такі пістолети і револьвери вітчизняного виробництва, які конструктивно призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії і технічно не придатні для стрільби бойовими патронами. У разі цього їхня конструкція має забезпечувати неможливість взаємозаміни основних частин бойової і спортивної вогнепальної зброї, унеможливує здійснення пострілів в автоматичному режимі чергами.

Патрони до пристроїв – патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, призначені для відстрілу їх тільки пристроями вітчизняного виробництва і допущені в установленому порядку до використання.

До зброї несмертельної дії належать зразки, застосування яких створюють умови щодо:

- запобігання несанкціонованого доступу до об'єктів, які перебувають під охороною;
- блокування масових скупчень та одиноких правопорушників;
- нейтралізація правопорушників на відстані для їхнього подальшого затримання;
- примушування правопорушників до вивільнення об'єктів без нанесення шкоди пересічних громадян.

У разі цього потрібно звернути увагу, що, порівняно із загальними світовими розробками зброї, частка розробок нелетальної зброї становить 0,5–1 % від усього бойового арсеналу.

Пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, застосовуються для:

- захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;
- затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і намагається втекти;
- затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;
- затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;
- знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, зокрема поліцейського;
- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;
- відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей.

Поліції забороняється відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини.

Засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами

Ручні димові гранати застосовуються для створення короткочасних димових завіс, що маскують тактичні дії працівників поліції невеликих підрозділів, а також для маскування виходу поліцейських з різних об'єктів спеціальної техніки. Гранати чорного диму можуть використовуватися спеціальними підрозділами Національної поліції, а також для імітації горіння певного об'єкта або техніки.

Є три зразки ручних димових гранат для використання працівниками поліції: РДГ-2х з металохлоридною сумішшю білого диму, РДГ-2б з антраценовою сумішшю білого диму, РДГ-2ч – чорного диму.

Рис. 4. Ручні димові гранати

Для приведення в дію ручних димових гранат необхідно зняти кришки за допомогою тасьми, різко провести терткою по головці запалу і кинути гранату.

Мала димова шашка ДМ-11 призначена для постановки короткочасних димових завіс, що маскують, вручну і являє собою металевий футляр, наповнений антраценовою сумішшю.

Рис. 5. Мала димова шашка ДМ-11

Для приведення в дію ДМ-11 необхідно проткнути отвори проколкою в спеціально помічених місцях і вставити запал, швидко провести терткою по головці запалу на відстані витягнутої руки та відійти від неї не ближче 25 м.

Працівники поліції мають право застосовувати засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами для:

- забезпечення маскування дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір;
- для того щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;
- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи.

5.6. Правові підстави застосування вогнепальної зброї

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який слугує суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. З цією метою, відповідно до ч. 2 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання. Крім того, поліція під час виконання повноважень, передбачених ст. 23 цього закону,

уповноважена застосовувати заходи примусу. До заходів примусу належить і застосування вогнепальної зброї.

Вогнепальна зброя – зброя, в якій для викидання снаряду (міни, кулі) з каналу ствола використовується сила тиску газів, що утворюються під час згоряння металюної вибухової речовини (по-роху) або спеціальних горючих сумішей. Поєднує в собі засоби безпосереднього ураження (снаряд, міна, куля) і засоби метання їх до цілі (гармата, міномет, кулемет, гвинтівка, пістолет тощо).

Сучасна вогнепальна зброя підрозділяється на артилерійську та стрілецьку зброю і гранатомети.

На озброєнні в підрозділах Національної поліції перебуває стрілецька зброя. Вона застосовується в ближньому бою для поразки відкрито розташованих цілей. Вона включає пістолети, автомати, автоматичні гвинтівки, ручні та станкові кулемети, великокаліберні кулемети. До стрілецької зброї належить також мисливська та спортивна вогнепальна зброя. Гранатомети відносять до засобів ближнього бою.

Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу!

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про: 1) необхідність припинення протиправних дій; 2) намір використання заходу примусу (зброї).

Без попередження допускається застосування вогнепальної зброї:

1) під час спроби особи, яку затримує поліцейський з вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає, застосовуючи транспортний засіб;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю для:

- 1) відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;
- 2) захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;
- 3) звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;
- 4) відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;
- 5) затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- 6) затримання особи, яка чинить збройний опір;
- 7) затримання особи, яка намагається втекти з-під варти;
- 8) затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;
- 9) зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Поліцейський може використати вогнепальну зброю для:

- 1) подання сигналу тривоги;
- 2) виклику допоміжних сил;
- 3) для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

Заборонено застосовувати вогнепальну зброю:

- в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам;
  - у вогненебезпечних місцях;
  - у вибухонебезпечних місцях;
- крім випадків:
- необхідності відбиття нападу;
  - крайньої необхідності.

Підсумовуючи, можна зауважити, що процес тактичної підготовки поліцейського до застосування вогнепальної зброї необхідно розглядати як об'єднуючий початок стосовно інших сторін

підготовленості поліцейського (фізичної, психологічної, морально-вольової тощо). Вибір певного варіанта застосування сили, його відпрацювання та реалізація в практичній діяльності зумовлюються рівнем володіння поліцейським вогнепальною зброєю, розвитком його фізичних якостей, можливостями функціональних систем, морально-вольовою та психологічною підготовкою.

Донині елементи тактичної підготовки щодо застосування вогнепальної зброї ґрунтувалися на навчанні реалізовувати викладені в підручниках, посібниках та інструктивних документах стандартні вузько варіативні схеми протидії правопорушнику. Однак завдання тактичного вдосконалення з врахуванням сучасних вимог до тактики самозахисту та вогневої підготовки поліцейських значно змінилися. Оволодіння тактичними діями пов'язується з розширенням кількості використовуваних засобів і способів, розвитком умінь використовувати один прийом для виконання тактичних завдань, а різних прийомів – для реалізації однієї тактичної схеми дій.

Знання тактичної сутності прийомів застосування та використання вогнепальної зброї, їхньої можливої ефективності дає змогу поліцейському робити оптимальний вибір та успішно виконувати певне тактичне завдання.

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

Застосування вогнепальної зброї є найсуворішим заходом примусу.

Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що перебуває в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються міністром внутрішніх справ України.

Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) у разі спроби особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогнебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків потреби у відбитті нападу або крайньої необхідності.

Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, у свою чергу, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що виникла, можуть бути підстави для її застосування.

Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

Передумови застосування вогнепальної зброї

Відповідно до ч. 2 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови, що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Відповідно до ч. 3 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, яка перебуває в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної

зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їхньої належності встановлюються міністром внутрішніх справ України.

Відповідно до ч. 1 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом впливу.

А тому, відповідно до ч. 8 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, тільки якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що виникла, таке попередження є невиправданим чи неможливим.

Відповідно до ч. 7 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

Застосування вогнепальної зброї

Перелік випадків правомірного застосування вогнепальної зброї є вичерпним, і відповідно до ч. 4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у таких виключних випадках:

Для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю. Зброя може застосовуватися тільки для припинення нападу, що створює небезпеку для життя або здоров'я поліцейського або членів його сім'ї.

Для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю. Обставинами, що свідчать про загрозу для життя або здоров'я громадян, потрібно визнавати:

- застосування стосовно особи предметів, що створюють загрозу її життю і здоров'ю,
- застосування колючих, ріжучих, рублячих знарядь чи вогнепальної зброї;
- свідоме та цілеспрямоване нанесення ударів особі у життєво важливі органи та після яких вона не подає ознак життя;
- активні, агресивні дії з боку групи осіб, направлені на завдання шкоди здоров'ю одній чи декільком особам;
- свідомий та цілеспрямований наїзд на особу або спроба наїзду автотранспортом;
- спроба скинути особу з висоти;
- викидання, виштовхування особи з транспортного засобу, що рухається;
- спроба здійснити підпал або вибух об'єкта, приміщення, де перебувають люди.

Для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі

Заручником є особа, яка примусово, незаконно позбавлена волі (захоплена та утримується у такому стані проти її волі будь-якою особою або групою осіб) під загрозою вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, подальшого утримання або скоєння інших насильницьких дій з метою примушування третьої сторони до будь-яких дій. Заручник може фізично утримуватися особою, яка здійснила викрадення (злочинець ховається за заручником, висуває власні вимоги, а в разі їх невиконання погрожує застосуванням проти заручника зброї), в будь-якому приміщенні, транспортному засобі до виконання висунутих злочинцем вимог. Застосування вогнепальної зброї допускається тільки проти тих осіб, які безпосередньо беруть участь у захопленні заручників та/або створюють загрозу життю чи здоров'ю заручників.

Для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення

Під нападом потрібно розуміти насильницькі дії, які:

- виражаються у вторгненні, тобто відкритому проникненні до приміщення всупереч встановленому режиму роботи об'єкта, чинним правилам пропускнуго режиму;

– вимогам посадових осіб або волі осіб, які в цих приміщеннях мешкають;

– не пов'язані з вторгненням у приміщення, але спрямовані на його пошкодження або знищення.

Для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти

Закон обумовлює можливість застосування зброї за одночасної наявності таких обставин:

– поліцейський особисто застав особу під час вчинення злочину;

– злочин має бути тяжким або особливо тяжким;

– особа, яка вчинила або вчиняла злочин на очах поліцейського, намагається втекти, залишити місце події або, будучи затриманою, зробити спробу втекти під час доставляння в органи Національної поліції.

РОЗДІЛ 6

ТАКТИКА ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ У ГРОМАДЯН

6.1. Перелік документів, що підтверджують громадянство України

Відповідно до Закону України від 20 листопада 2012 року «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» документи, оформлення яких передбачається цим законом із застосуванням засобів Реєстру, залежно від їх функціонального призначення, поділяються на:

документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України:

- паспорт громадянина України;
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- дипломатичний паспорт України;
- службовий паспорт України;
- посвідчення особи моряка;
- посвідчення члена екіпажу;
- посвідчення особи на повернення в Україну;
- тимчасове посвідчення громадянина України;

документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус:

- посвідчення водія;
- посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон;
- посвідка на постійне проживання;
- посвідка на тимчасове проживання;
- картка мігранта;
- посвідчення біженця;
- проїзний документ біженця;

іншими документами, що підтверджують відповідне право особи, можуть бути:

- дозвіл, виданий органами НП, на право носіння і зберігання вогнепальної зброї;
- свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу;
- дозвіл органів поліції на перевезення вогнепальної зброї чи вибухових матеріалів;
- поліс обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів;
- реєстраційні документи на транспортний засіб;
- документи про технічну справність транспортного засобу;
- договір про надання послуг з перевезення пасажирів чи вантажів автомобільним транспортом;
- паспорт маршруту автомобільних транспортних засобів, які використовуються для надання послуг з перевезення пасажирів тощо.

Перевірка документів правоохоронцем може здійснюватися, якщо у нього є достатньо підстав вважати, що особа за зовнішніми ознаками схожа з особою, яка перебуває в розшуку або є безвісно зниклою особою.

Розшук осіб – це діяльність органів досудового слідства чи дізнання, працівників інших служб та підрозділів поліції, органів і установ виконання покарань, Національної гвардії України та інших компетентних органів, спрямована на виявлення осіб, які переховуються від слідства і суду, ухиляються від виконання кримінальних покарань (засуджених), уникають адміністративного нагляду, неповнолітніх, які залишили сім'ю, навчально-виховні заклади та спеціальні установи для дітей, ухиляються від виконання зобов'язань фінансового чи іншого характеру за відповідними судовими рішеннями (неплатники аліментів) тощо.

Безвісно зникла особа – це особа, яка зникла раптово і місце перебування якої невідоме.

Також працівниками поліції здійснюється огляд місць можливого перебування осіб, які переховуються від органів досудового слідства, дізнання і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання. З цією метою проводиться огляд підвалів,

нежилих приміщень та інших місць можливого переховування правопорушників не менше ніж двома поліцейськими (наприклад, нарядом пересувної поліцейської групи – ППГ), бажано з використанням службового собаки.

У разі запровадження надзвичайного стану додатково можуть провадитися заходи, пов'язані з необхідністю перевірки документів:

- запровадження комендантської години (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень особи у встановлені години доби);

- перевірка документів у громадян, а у необхідних випадках – проведення особистого огляду, огляду речей, транспортних засобів, багажу і вантажів, службових приміщень та житла громадян;

- заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без відома відповідного військового комісаріату;

- обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв і речовин, вироблених на спиртовій основі;

- тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї та боєприпасів, а в підприємств, установ і організацій – також навчальної військової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин;

- заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;

- регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіопередавальних засобів та радіовипромінювальних пристроїв особистого і колективного користування;

- особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі;

- порушення в порядку, визначеному Конституцією і законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

У разі ухвалення рішення про перевірку документів поліцейські повинні знати, на що звертати увагу у процесі перевірки, як проводити співбесіду, діяти в конфліктних ситуаціях, як забезпечити особисту безпеку. Безумовно, в усіх випадках перевірки документів працівник поліції повинен враховувати і створювати сприятливі психологічні умови. Крім того, кожен працівник поліції повинен визначити для себе певні правила, прийоми, якими він користуватиметься під час перевірки документів. З визначень, які надав законодавець, свідчить, що:

Посвідчення – це документ, який містить відомості про власника й офіційно посвідчують його особу та (або) правовий статус. Необхідними реквізитами посвідчення переважно є фотографія, підпис керівника відповідної установи, підприємства чи організації, який скріплюється їхньою печаткою, а також особистий підпис власника документа (посвідчення особи моряка, інваліда, водія, учасника ліквідації аварії на ЧАЕС, пенсійне, судді або працівника правоохоронного органу, біженця, ветерана війни тощо).

Бланк – це аркуш паперу з відбитком на ньому штампу або документ з частково надрукованим типографським способом текстом, який для остаточного складання документа потребує подальшого заповнення відповідних реквізитів (наприклад, бланки паспортів, трудових книжок, документів про освіту та вчені звання тощо).

6.2. Послідовність перевірки документів

Під час перевірки документів у особи, що підозрюється, поліцейський повинен уважно слідкувати за її реакцією, зміни міміки, тембру голосу, зміною її психічного стану, можливістю і готовністю чинити опір з боку підозрюваного. Людина «зважує» свої слова, але не може контролювати міміку, жести, інтонацію, тембр голосу тощо. Кожен з цих елементів спілкування «сигналізує» співбесіднику про правильність сказаного словами чи «підказує» сумнів у них. Потрібно урахувати, що обличчя людини деякою мірою асиметричне, а права й ліва його половини відображають емоції дещо по-різному. Це пояснюється тим, що частина

обличчя ліворуч свідомо контролюється менше, тому емоції на ній більш виразні. Це стосується переважно негативних виявів, позитивні – відображаються рівномірно, але диференціюються складніше.

Звичайно, люди почувають себе зручніше і справляють приємне враження, якщо вони вміють правильно вибирати дистанцію діалогу. Надто близька відстань вносить у стосунки дискомфорт, а велика – може ранили самолюбство та гідність. «Життєвий простір» людини залежить від ситуації спілкування: виділяють «особистісну дистанцію» – 0,4–1,5 м, «громадську дистанцію» – 1,5–4 м, «відкрити дистанцію» – 4–8 м. Отже, правильно вибрана дистанція може задати тон усій розмові. Це стосується також і випадків, коли необхідно несподівано для співрозмовника збільшити напруженість у спілкуванні, що досягається «вторгненням» в особистісний простір осіб, що протидіють встановленню істини.

Важливим під час спілкування є знання такого поняття, як візуальний контакт – частота і тривалість обміну поглядами, а також те, як люди дивляться один одному у вічі. Важливо знати та свідомо використовувати такі характеристики візуального контакту: відведення погляду вбік, погляди скоса чи, навпаки, прямі, визиваючи погляди крадькома – ознака ворожості, готовності до конфлікту; моргання очима – подив, переляк; широко відкриті очі – привітність; відсутній, пустий погляд – утома, нудьга. Знання про особливості візуального контакту не тільки дають змогу діагностувати та нейтралізувати вияви, що ускладнюють професійне спілкування, а й цілеспрямовано створювати такі, що сприяють оптимальній взаємодії.

Хотілося б коротко розповісти про мимовільні вияви фізіологічних реакцій, до яких належать потіння, пересихання в роті, що супроводжується ковтанням, облизуванням губ, посилене пульсування, порушення дихання, розширення зіниць, збліднення тощо. Усі ці вияви, що майже не підвладні свідомому контролю, засвідчують значні труднощі, яких зазнав співрозмовник, і повинні фіксуватися як додаткові діагностичні ознаки.

Під час перевірки документів застосовуються такі прийоми:

1. Прийом збереження тильності й організація спостереження:

– вибрати місце і дистанцію (стояти напівоберту на безпечній відстані) права рука перебуває на кобурі та готова в будь-який момент привести вогнепальну зброю у готовність – позиція очікування нападу;

– документи, що подаються для перевірки, не брати рукою, якою дістаєте зброю;

– спостерігати за діями людини, переводячи погляд з документів на людину і навпаки;

– стояти з боку, на який застібнутий лацкан верхнього одягу підозрюваного й уважно стежити за кожним рухом;

– коли працює парний наряд, то один – перевіряє документи, а інший – підстраховує колегу зі зброєю на відстані 1–1,5 м.

2. Прийом ідентифікації особи за фотографією:

Відомо, що зіставлення фотокартки власника документа з особою пред'явника відбувається за ознаками словесного портрета (тип обличчя, зачіска, лоб, очі, брови, ніс, вуса, рот, підборіддя, борода, особливі прикмети) – від загального до окремого, зверху донизу.

– піддати сумніву першу оцінку і враження порівняння (не вір власним очам);

– скласти алгоритм (схему) питань і дій (печатка, підпис, обличчя, зовнішній вигляд, одяга, реакція очей, шкіри, рук, голосу, потовиділення).

3. Прийом ідентифікації дійсності документа:

а) схема під час ідентифікації дійсності документа:

– переклеювання фотокартки;

– достовірність підпису;

– підробка печаток, штампів;

– дописи, виправлення, підчистки;

– заміна, кількість листів;

– плями, потертості, забруднення, відрив частин;

б) схема під час перевірки документів, що супроводжують вв'їз-вив'їз продукції:

- номер накладної;
- підписи посадових осіб;
- найменування продукції, кількість, дата;
- де зареєстрований вв'їз-вив'їз продукції (щоб не було за чинним документом повторного вивозу чи ввозу).

4. Прийом перевірки сумнівів

Людина, яка використовує чужий документ, не завжди може твердо запам'ятати всі дані з нього, тому треба опитати пред'явника за відомостями документа, особливо у випадках підозри:

- або людина знає більше ніж може власник документа;
- або не знає деяких дрібниць, які повинен був би знати.

Якщо із записів видно, що людина проживала в певному місці чи районі, можна поставити декілька запитань з тією метою, щоб переконатися, чи дійсно той, хто показує документ, знає це місце. Наприклад, чи може він вказати, де перебуває в цьому місці міськрада, вокзал тощо.

У певних випадках доцільно з'ясувати професію пред'явника і зіставити з його зовнішнім виглядом. За допомогою контрольних запитань поліцейський може визначити і професію підозрюваного. Відповіді можуть бути плутаними, суперечливими.

Але потрібно пам'ятати, що психологія людини – тонка річ, тому навіть дійсний власник документа може не пам'ятати даних (дата видачі, номер документа, термін дії тощо), а особа, яка користується підробкою або чужим документом намагається добре запам'ятати навіть дрібниці. Тому неприродне знання деталей, які, звичайно, не запам'ятовуються, повинні насторожити працівника поліції, який здійснює перевірку.

5. Прийом «відстрочка і розхитування»

Іноді під час перевірки документів корисно затягти час, наприклад, з метою знайти правильне рішення за необхідності затримання у випадку підозри, у разі очікування допомоги з боку колег.

У разі цього, звичайно, запитується прізвище, ім'я, по батькові, рік народження пред'явника документа. Однак ці відомості

запам'ятовуюються твердо, тому пред'явника паспорта необхідно запитати про те:

- коли і де він отримав документ;
- хто внесений у його паспорт;
- спитати ім'я і рік народження дітей, внесених у паспорт;
- коли і ким зареєстровано шлюб;
- де був прописаний тощо.

Пред'явника військового білета можна спитати, чи знає він:

- звання власника білета;
- військову спеціальність;
- дані про освіту;
- про етапи проходження військової служби;
- про нагороди тощо.

6.3. Психологічні прийоми дій правоохоронця в конфліктній ситуації

У конфліктній ситуації зростає психологічна напруженість в учасників конфлікту, що спричиняє необ'єктивність оцінок, взаємне непорозуміння. Тому працівник поліції повинен перевести взаємовідносини з емоційного на інтелектуальний рівень, тобто зуміти переконати громадянина в правомірності своїх дій.

Від працівника поліції залежить розвиток чи припинення конфлікту, в такій ситуації необхідне знання законодавства, нормативних документів, професійне спілкування з людиною. У цих випадках працівнику поліції можуть заважати такі причини суб'єктивного характеру:

- надмірна агресивність (через невпевненість);
- невміння володіти собою;
- надмірна категоричність суджень;
- надмірна поспішність у діях.

Наприклад, якщо працівник поліції затримав порушника контрольно-пропускнуго режиму, який переліз через паркан підприємства, потрібно у ввічливій формі, спокійним, але переконливим тоном пояснити, в чому полягає його вина і запропонувати

йому пройти на КПП для встановлення його особи і реєстрації факту порушення КТР.

Якщо працівник поліції помилився, то варто тактовно відійти від уявної правоти і виправити помилку. Люди жаліються зазвичай не на суворість, а на несправедливість з боку поліції.

Вимоги до працівника поліції в конфліктній ситуації:

- стриманість;
- твердість;
- впевненість;
- справедливість.

Коливання у процесі вибору міри адміністративного впливу, її наступне пом'якшення чи підсилення – неприпустиме. У випадках незгоди з мірою адміністративного впливу необхідно роз'яснити правопорушнику порядок оскарження дій працівника поліції, але вступати в суперечки не треба.

Коли порушник просить змінити ухвалене рішення, робить спроби тиску, погрожує, необхідно відповісти на це тактовним, але твердим підтвердженням ухваленого рішення.

Якщо порушник просить показати посвідчення, необхідно зважити на це, і не кваплячись показати. Відмова зробити це розцінюється і як вияв зарозумілості, і як свідок боязливості, не впевненості працівника поліції, і як можливе неправомірне затримання особи.

6.4. Заходи безпеки під час проведення перевірки документів

Під час перевірки документів у особи потрібно дотримуватися таких заходів особистої безпеки:

- дотримуватися правил «трикутника безпеки»;
- виключити можливість втручання в процес перевірки документів інших громадян, оскільки серед них можуть бути співники особи, яку перевіряють;
- треба перебувати від особи, яка перевіряється, на відстані 1,5 м;

- стояти напівоберту з того боку, з якого застібнутий верхній одяг підозрюваного й уважно стежити за кожним рухом;
- спостерігати за діями людини, переводячи погляд із документів на людину, і навпаки;
- намагання наблизитися до особи, яка перевіряється, повинно рішуче присікатися;
- поліцейський не повинен піднімати документи, які особа, яка перевіряється, кинула на землю, в такому разі потрібно запропонувати особі підняти їх, відступивши в разі цього на один-два кроки;
- постійно контролювати поведінку особи, яка перевіряється;
- тримати ситуацію під контролем.

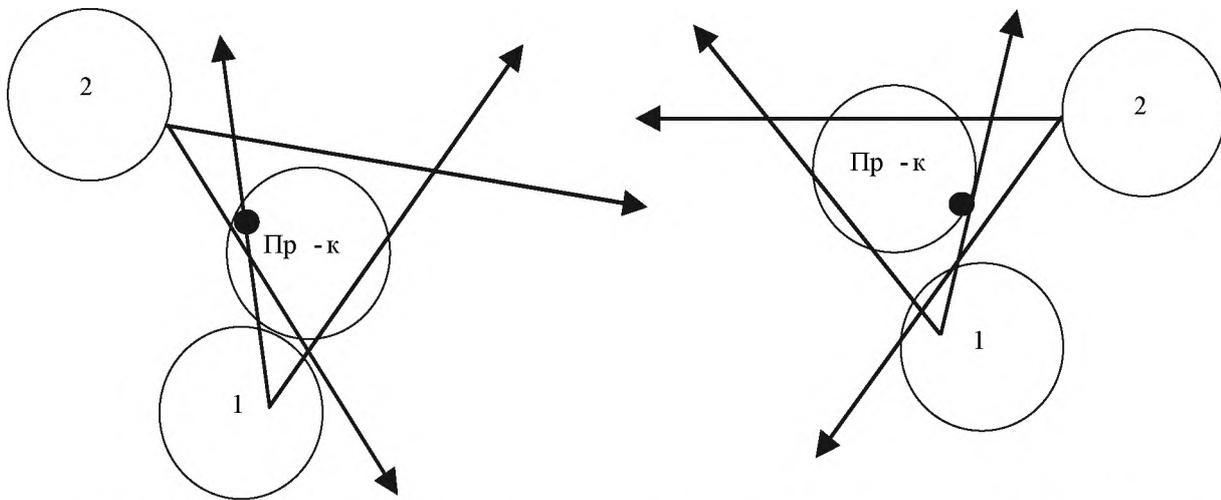
6.5. Тактика взаємодії пішого наряду в складі двох правоохоронців під час перевірки документів

Старший наряду визначає ролі членів наряду під час контакту з правопорушником. Звертає увагу на розташування предметів екіпірування і, дотримуючись заходів особистої безпеки, наряд наближається до правопорушника або особи, яка підозрюється у скоєнні правопорушення (якщо можливо, не викликаючи занепокоєння в останніх).

Працівник, визначений старшим наряду контактером, діє у порядку, визначеному попередньо.

Другий член наряду в цей час обирає позицію з боку місцезнаходження старшого наряду на корпус ззаду від правопорушника, дотримуючись безпечної відстані двох, трьох кроків від нього так, щоб бути на безпечній просторовій дистанції від правопорушника, мати власний сектор відбиття нападу (обстрілу) без ураження колеги чи сторонніх громадян та в разі необхідності зреагувати на спробу раптового удару або миттєво прийти на допомогу старшому наряду. Спостерігає за поведінкою та припиняє спроби особи, що перевіряється, чинити опір чи позбавитися від речових доказів, упереджує та відбиває напад правопорушника і

на себе, і на старшого наряду, одночасно спостерігає за оточуючими, серед яких можуть бути спільники правопорушника, не допускає їх до місця перевірки документів.

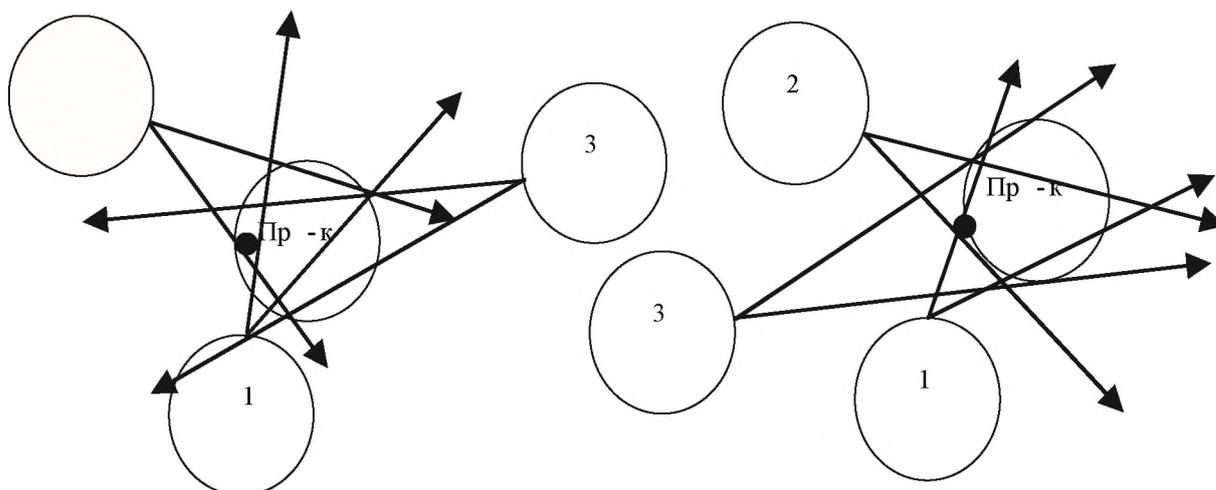
Рис. 6. Схема розташування двох працівників НПІ під час перевірки документів:

- старший наряду (перевіряє документи);
- другий член наряду;
- пр-к – правопорушник;
- бік руки, якою дістаються документи.

6.6. Тактика взаємодії наряду в складі трьох поліцейських під час перевірки документів у правопорушника

Старший наряду та другий член наряду діють, згідно з тактикою взаємодії пішого наряду, в складі двох осіб за необхідності перевірки документів у правопорушника.

Третій член наряду займає позицію з іншого боку від другого члена наряду, перебуваючи на безпечній відстані з боку трохі ззаду правопорушника або з того самого боку, що й другий працівник, посередині між ним і старшим наряду так, щоб кожний член наряду був на безпечній просторовій дистанції від правопорушника та за необхідності міг зреагувати на спробу раптового удару або миттєво прийти на допомогу іншим членам наряду, мав свій сектор відбиття нападу (обстрілу) без ураження колег чи сторонніх громадян.

Рис. 7. Схема розташування трьох працівників НП під час перевірки документів

Одному працівникові поліції без страхування напарником чи службового собаки перевірку документів у правопорушника чи підозрюваного здійснювати не рекомендується. У цій ситуації у правопорушника та його можливих співучасників значно зростає «спокуса» чинити фізичний опір або здійснити напад на поліцейського з метою створення умов для забезпечення втечі правопорушника й різко зростає загроза життю та здоров'ю поліцейського.

У разі перевірки документів у громадських місцях потрібно:

- завжди передбачайте, що перед вами стоїть правопорушник, наміри якого невідомі, отже, не виключена з його боку агресивність, наявність зброї або спеціальних засобів нападу;
- стійте від особи, яку перевіряєте, з боку правої руки напівоберту на відстані двох-трьох кроків і спостерігайте за її діями;
- не стійте надто близько до особи, яку перевіряєте, бо це обмежить ваші дії і надасть можливість правопорушнику провести несподіваний напад;
- слідкуйте, як особа шукає документи, можливо, замість документів будуть вийняті засоби нападу;
- документи, що подаються для перевірки, не беріть рукою, якою дістаєте зброю;
- слідкуйте за діями підозрюваного, почергово переводьте погляд з документа на людину. Інші співробітники повинні бути готовими для надання допомоги у разі фізичного або збройного

опору, зайнявши позиції з боку від підозрюваного, спостерігаючи за оточуючими, оскільки серед них можуть бути співники підозрюваного;

- перевірку проводьте на деякому віддаленні від сторонніх громадян, а за можливості в службовому приміщенні;

- не залишайте сторонніх осіб у себе за спиною, зокрема заявників і потерпілих;

- не вступайте в суперечку і не доводьте свою правоту особі, яка є в нетверезому стані, не погрожуйте покаранням, яке передбачене законом. Це призводить до втягування в суперечку осіб і погіршує умови для чітких і невідкладних заходів;

- у разі несення служби в складі групи затримання на автомобілі весь склад наряду бере участь у перевірці документів і огляді автомобіля, перевірці підозрюваних осіб. Не рекомендується в разі цього розділятися (один проводить перевірку, а інший підстраховує).

6.7. Типовий алгоритм дій під час перевірки документів у особи

1. Звертаємося до особи (водія) та повідомляємо підстави для перевірки документів відповідно до закону:

«Доброго дня (ранку, вечора, ночі)!»

посада звання прізвище;

«Як я можу до Вас звертатися?»;

причина зупинки/звернення, яка підпадає під ст. 32 або ст. 35 закону;

попередження про відеофіксацію;

«Будь ласка, дозвольте ваші документи для перевірки».

2. Якщо особа надала документи, перевірити їх та ухвалити відповідне рішення щодо подальших дій. У разі цього особа не зобов'язана передавати документи в руки поліцейському (крім випадків необхідності їх вилучення), проте повинна надати можливість ознайомитися з ними повною мірою, що включає можливість їх сфотографувати для цілей подальшої перевірки на будь-який пристрій.

3. Якщо людина всупереч вимозі цікавиться причиною: повторно, наголошуючи, повідомляємо законну підставу зупинки/звернення;

посилаємося на ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію».

4. Якщо особа поводиться загалом без агресії, але вагається/не розуміє ситуації тощо, то пояснюєте, що завданням патрульної поліції є боротьба з правопорушеннями та забезпечення законності, просимо особу співпрацювати з вами.

5. Якщо після цього особа:

а) заявляє про незаконність перевірки:

втретє називаємо законну підставу зупинки/звернення;

наголошуємо на праві поліцейського на перевірку, повторно посилаючись на ст. 32 закону;

повідомляємо, що у разі незгоди особи з вашими діями, вона завжди має право їх оскаржити, а також нагадуємо про те, що ведеться відеофіксація бесіди;

б) документи вдома або відсутні – пропонуємо зв'язатися з родичами чи знайомими, які могли б привезти документи або перевіряємо особу через чергового чи планшет.

Також можна засвідчити особу громадянина, якщо є поряд його знайомі, які підтверджують його особу та можуть засвідчити власні особи, однак вони повинні мати документ, що посвідчує особу;

в) заявляє, що у нашій країні не паспортний режим – погоджуємося та повідомляємо, що вимога стосується надання документів для встановлення особи, а не виключно паспорта. Цим документом може бути будь-який документ, який посвідчує особу;

г) просить ознайомити з орієнтуванням або іншим документом, згідно з яким просять пред'явити документи – повідомляємо, що для перевірки документів поліцейському достатньо мати внутрішнє переконання про наявність «достатніх підстав вважати...» або «схожих зовнішніх ознак...», про які поліцейський завжди зможе у разі оскарження його/її дій скласти рапорт; доки особа не є затриманою, поліцейський не зобов'язаний її ознайомлювати з орієнтуваннями тощо; водночас ще раз повторюєте причину перевірки;

д) особа швидко показала та сховала документ, не давши ознайомитися з ним, – пояснюємо, що документи не перевірено. Просимо надати документи повторно на час, достатній для ознайомлення з ними.

6. Якщо особа не надає документи та не співпрацює, повідомляємо, що ви є поліцейським під час виконання повноважень, і в разі якщо особа не надасть документи, ви будете розглядати це як злісну непокору законній вимозі поліцейського і скласти на порушника протокол. Якщо в особи відсутні документи або вона їх не надає, то протокол на місці скласти неможливо, і ви маєте право її затримати та доставити до відділку для встановлення особи. Для визнання дій особи злісною непокорою, вимога пред'явити документи має прозвучати не менше трьох разів.

Пам'ятаємо про: розподіл ролей (контактуючий, прикриваючий); власна безпека; відеореєстратор; контроль ситуації.

РОЗДІЛ 7

ЗАТРИМАННЯ ПРАВОПОРУШНИКА, ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ПОВЕРХНЕВОЇ ПЕРЕВІРКИ ТА ОГЛЯДУ РЕЧЕЙ

Злочином є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти суттєвої шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину повинно бути законним, тобто прописане в нормативно-правовому акті.

Особа вважається затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

7.1. Затримання правопорушника за наявності часу на необхідні підготовчі дії

Затримання правопорушника повинно проводитися лише за допомогою інших співробітників або добровольців з числа громадян. Затримання правопорушника своїми силами – виключна ситуація, що може призвести до невинуватної загибелі (поранення) співробітника та жертв з боку громадян.

У разі затримання озброєного правопорушника необхідно:

- чітко усвідомити правомірність своїх дій;
- детально обговорити порядок і послідовність дій;
- визначити обов'язки кожного співробітника;
- врахувати особливості та умови місцевості (об'єкта), особи затримуваного, можливі ускладнення під час затримання, якщо з боку затримуваного, його співників і співчуваючих буде

виявлено опір, наявність скупчення людей, умови застосування зброї та спецзасобів;

- звернути увагу на встановлення наявності у затримувачого або затримуваних вогнепальної чи холодної зброї;

- перевірити зброю та привести її до готовності, в разі цього кобуру пересунути ближче до пряжки ремня, розстебнути, вимкнути запобіжник, патрон дослати в патронник;

- автоматична зброя повинна бути в положенні, що виключає її заволодіння правопорушником і забезпечує її своєчасне застосування та свободу дій співробітника;

- для досягнення позитивного ефекту бажано створити чисельну перевагу в силах, коли на одного правопорушника припадає три, чотири співробітники поліції;

- безпосереднє затримання повинно проводитися найбільш фізично підготовленим співробітником, який, діючи швидко та рішуче, одразу зможе придушити опір затримувачого;

- максимально використовувати чинник раптовості, застосувати заходи до відвернення уваги правопорушника – розпочати з ним розмову, зняти напруження, поводитися у разі цього спокійно і невимушено. Затримання повинно бути для правопорушника завжди несподіваним.

7.2. Затримання правопорушника за відсутності часу на необхідні підготовчі дії

Потрібно пам'ятати, що:

- за необхідності одночасно переслідувати декількох правопорушників або підозрюваних наряд поліції не повинен розділятися. Безпечніше вдвох переслідувати одного з двох втікачів, ніж намагатися поодиноці затримати обох;

- у разі переслідування двома працівниками поліції одного правопорушника співробітники не повинні бігти один за одним, між ними має зберігатися широкий інтервал. Співробітник, підстраховуючи колегу, який є попереду, повинен перебувати збоку від нього на одному із флангів;

- за участі в переслідуванні поліцейського-кінолога із собакою інші члени наряду слідують за кінологом;
- у ситуації, коли озброєний правопорушник сховався у під'їзді житлового будинку або в будь-якій споруді, не рушає необдумано слідом за ним. Необхідно вжити заходів щодо блокування приміщення, взяти під контроль можливі виходи і терміново викликати допомогу, повідомити чергову частину підрозділу Національної поліції.

Якщо обставини вимагають негайно розпочати пошук правопорушника в приміщенні, то треба:

- джерело світла тримати у витягнутій у бік від корпусу руці;
- не залишатися на фоні дверей або вікон;
- не перебігати повз вікна чи двері на повний зріст;
- не виходити відразу в центр приміщення;
- максимально використовувати наявні прикриття (меблі, прилавки), зброю тримати готовою до негайного застосування;
- після затримання правопорушника негайно провести його зовнішній огляд, а також огляд речей та одягу.

Особливості затримання іноземців

Іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочин або адміністративне правопорушення, несуть відповідальність на загальних підставах із громадянами України.

Питання про відповідальність іноземців, які користуються дипломатичним імунітетом, вирішується дипломатичним шляхом. Документом, що підтверджує статус цих осіб, є відповідна акредитаційна (дипломатична, консульська, службова) картка, видана МЗС України. Іноземці, які користуються дипломатичним імунітетом, не підлягають арешту і жодним іншим формам обмеження особистої свободи інакше, ніж на підставі рішення суду.

Додаткові пункти алгоритму для іноземців

Перевірити документи та встановити особу, в разі цього варто звернути увагу на наявність імміграційної картки, відміток органів Державної прикордонної служби України про в'їзд в Україну, які є також відміткою про реєстрацію на території України, відміток органів служби громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб про продовження терміну перебування тощо.

Якщо правопорушник користується дипломатичним імунітетом, то ужити заходів щодо припинення правопорушення, записати номер та вид документа іноземця, який підтверджує його статус, після чого відпустити правопорушника і скласти рапорт на ім'я начальника.

7.3. Поверхнева перевірка затриманого

Інститут поверхневої перевірки є новим для українського законодавства. Він встановлений ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» та входить до складу поліцейських превентивних заходів. За змістом він суттєво відрізняється від особистого огляду та зовнішнього (поверхневого) огляду, однак на практиці ця різниця досі відчувається слабо. Щодо гарантій, які має особа, то поверхнева перевірка не потребує отримання дозволу суду (санкції) для її проведення та складання протоколу. Закон гарантує лише те, що вона здійснюється поліцейським відповідної статі (а в невідкладних випадках будь-яким поліцейським лише з використанням спеціального приладу або засобу).

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо є достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу.

Поліцейський *може здійснювати* поверхневу перевірку речі або транспортного засобу:

– якщо є достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі перебуває правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

– якщо є достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі міститься річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

– якщо існує достатньо підстав вважати, що річ або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або перебуває в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку.

Поверхнева перевірка речі або транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника транспортного засобу. Поліцейський під час здійснення поверхневої перевірки має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону.

Під час поверхневої перевірки речі або транспортного засобу особа повинна самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу.

У разі виявлення у процесі поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їхню схоронність та огляд відповідно до вимог ст. 237 Кримінального процесуального кодексу України.

Тактика проведення поверхневої перевірки затриманої особи:

– затриманий повинен стояти, впершись обома розведеними руками на крило автомобіля, огорожу, стіну, дерево, з широко розставленими і якомога далі поставленими від точки опору ногами, що дозволяє йому зберігати рівновагу лише з одночасною опорою на всі кінцівки;

– працівник поліції, який проводить поверхневу перевірку, є тільки ззаду, будучи готовим у будь-яку хвилину здійснити виведення із рівноваги затриманого, інший працівник поліції перебуває на безпечній відстані, здійснює прикриття і нагляд за затриманою особою та навколишньою ситуацією;

– спочатку перевіряється наявність у затриманого вогнепальної, холодної та газової зброї. Після цього у визначеній послідовності «зверху вниз» ретельно обстежується головний убір, верхній одяг, взуття, в разі цього одяг та взуття можуть зніматися із затриманого. Кожна річ оглядається з усіх боків, вивертається навиворіт, прощупується, перевіряються шви, перевіряються також усі відібрані у затриманого предмети: сумка, портфель, портмоне й інше, а також речі, які в них містяться;

– необхідно звернути увагу на заяву затриманого про бязнь лоскоту;

– пам'ятати, що зброя у правопорушника може міститися не тільки під руками, в кишенях, але й прикріплена до тіла на ногах, руках тощо;

– виходити з того, що затриманий володіє прийомами дзюдо, карате тощо;

– після проведення поверхневої перевірки, перед доставлянням на правопорушника одягти кайданки;

– поверхневу перевірку потрібно відрізнити від особистого огляду й огляду речей особи, особистого обшуку та обшуку особи.

Особистий огляд і огляд речей особи – застосовується до особи, щодо вчинення адміністративного правопорушення якою є фактичні дані, зокрема затриманої за його вчинення (огляд перед поміщенням до кімнати для затриманих і доставлених (КЗД), що має відбуватися в тому ж порядку).

Особистий обшук/обшук особи – застосовується до особи, затриманої через підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Ці процедури не є альтернативними, тобто їх не можна застосувати на свій розсуд, а чітко регламентовані чинним законодавством і повинні застосовуватися за умов і на підставах, що суто ним визначені. Тільки поверхнева перевірка може передувати іншим видам огляду, але не навпаки. Адже спосіб, у який вона здійснюється (візуальний огляд), відрізняється від огляду, що передбачає тактильний контакт, тобто має різні мету і результат.

Суттєвою відмінністю поверхневої перевірки від особистого огляду є спосіб здійснення перевірки, а саме візуальний огляд.

Тобто тактильний контакт особи з поліцейським відсутній. Поліцейський оглядає лише те, що бачить, або речі, що самотійно показуються особою. У разі цього положення ч. 6 ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» не має імперативного характеру, тобто особа показує лише вміст речей чи транспортного засобу, а не окремі речі. Тактильний контакт може мати місце тільки у вигляді проведення по поверхні одягу рукою, спеціальним технічним приладом (засобом), наприклад металошукачем тощо. Такий спосіб значно відрізняє його від особистого огляду, під час якого поліцейський самотійно знаходить речі, оглядає їх тощо. Як вважає законодавець, візуальний огляд є значно меншим втручанням у приватне життя особи, тому обсяг гарантій є мінімальним.

Аналізуючи законодавства України, доцільно наголосити, що поверхнева перевірка особи, речі або транспортного засобу може передувати особистому огляду й огляду речей особи. Лише після проведення поверхневої перевірки та за наявності підстав, визначених законами, працівник поліції може також здійснити особистий огляд/обшук особи.

Відповідно до ст. 264 КУпАП особистий огляд і огляд речей особи є заходом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Системний аналіз законодавства дає змогу окреслити такі підстави для проведення особистого огляду й огляду речей особи:

- особа вчинила або вчиняє адміністративне правопорушення;
- особа має характерні ознаки правопорушення на тілі, одязі тощо;
- третя особа вказала, що конкретна особа вчинила правопорушення;
- наявне орієнтування на особу, яка вчинила правопорушення.

Ці підстави безпосередньо не зазначаються ні в КУпАП, ні в Законі України «Про Національну поліцію», тому, застосовуючи положення ст. 260 КУпАП («...з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу <...> допускаються адміністративне затримання особи, особистий

огляд, огляд речей і вилучення речей та документів»), згрупували підстави у зазначеному списку.

Усі вони стосуються вчинення адміністративного правопорушення. Однак проблемою залишається широке трактування цих підстав, що призводить до невмотивованих, а отже, безпідставних оглядів.

Щодо правових гарантій, то законодавство вимагає проведення таких дій поліцейським однієї статі з тим, кого оглядають та в присутності двох понятих тієї ж статі. Про такі дії складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення/протоколі про адміністративне затримання.

Крім того, є ще ряд проблем, пов'язаних з процедурою здійснення особистого огляду й огляду речей особи та його учасниками. Наприклад, статус такого учасника провадження у справах про адміністративне правопорушення як «понятий» взагалі не визначений КУпАП. Він лише згадується у відповідних положеннях ст. 264 КУпАП, однак на відміну від Митного кодексу України чи КПК України не висувається жодних вимог до нього. Наприклад, не надається визначення незацікавленої особи, тобто кола осіб, які не можуть брати участь в огляді як поняті або межі дієздатності понятого тощо.

Огляд особи в кримінальному процесі отримав назву «обшук особи»/«особистий обшук». Поняття «особистий обшук» у КПК України вживається лише у випадку затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків (ч. 8 ст. 191, ч. 6 ст. 208 КПК). У випадку обшуку особи, яка не належить до цієї категорії, йдеться про «обшук особи». Тобто наразі маємо два різні терміни, що часто ототожнюються. Наявність двох понять для позначення одного інституту є наслідком непослідовності законодавця, що створює плутанину у визначенні цих понять. Йдеться про формальне розрізнення за об'єктом, однак навряд чи хтось звертає на це увагу. Доцільним було б вживати одне з цих понять поряд з «оглядом речей особи».

Аналіз норм КПК України дає змогу виділити два випадки, коли працівник поліції може здійснювати обшук особи:

– під час затримання особи в порядку ст. 208 КПК України (негайне затримання під час або після скоєння злочину або за можливості втечі особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину);

– під час проведення обшуку житла чи іншого володіння особи (якщо є достатні підстави вважати, що особи, які перебувають у помешканні чи іншому володінні, переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження).

В обох випадках повинні дотримуватися вимоги ч. 7 ст. 223 КПК України – присутність двох незацікавлених осіб (понятих), незалежно від здійснення технічної фіксації та ч. 5 ст. 236 КПК. Також якщо йдеться про обшук особи під час обшуку житла або іншого володіння особи, то обсягом, необхідним для досягнення його мети й тільки на підставі ухвали слідчого судді на проведення слідчої дії.

Методика проведення зовнішнього огляду із вогнепальною зброєю в руках

Після затримання із вогнепальною зброєю в руках зазвичай проводиться зовнішній огляд з метою виявлення у затриманої особи зброї і предметів, що є речовими доказами. Основні положення для проведення зовнішнього огляду: лежачи на животі, стоячи або стоячи на колінах з упором руками в стіну.

З метою попередження нападу в процесі зовнішнього огляду забороняється:

- засовувати руки в кишені;
- запускати руку через плече.

У разі виявлення небезпечних предметів працівник поліції повинен витягувати їх, способом виштовхування або вивертання кишені навиворіт шляхом захоплення за його ближній край. За неможливості витягання небезпечних предметів необхідно надіти кайданки або зв'язати руки, а потім витягати їх.

Розглянемо один із варіантів зовнішнього огляду детальніше.

Зовнішній огляд із вогнепальною зброєю в руках у положенні супротивника, лежачи на животі.

Послідовність дій:

– здійснити швидкісну підготовку до стрільби (з положень очікування або пістоlet у кобурі);

– подати команди: «Стій! Стріляти буду! Руки вгору! Обернися до мене спиною! Руки за голову! Переплести пальці! Встань на коліна! Упираючись ліктем, лягти на живіт! Розведи ноги в сторони! Ширше! Відірви лікті від підлоги (землі), прогнися, поверни голову ліворуч!»;

– промацати задню поверхню голови і тулуба, а також праву ногу;

– скомандувати: «Більше прогнися! Поверни тулуб ліворуч!»;

– промацати лівий бік спереду;

– перейти ліворуч з боку ніг, наступити правою ногою на гомілковостопний суглоб (штанину) лівої ноги, скомандувати повернути голову праворуч і продовжити в такому ж порядку.

Під час поверхневої перевірки перекладати зброю з однієї руки в іншу не рекомендується.

Поверхнева перевірка після надягання кайданків

Поверхнева перевірка осіб, що становлять підвищену небезпеку, одним співробітником зі зброєю в руках пов'язана з певним ризиком нападу. Крім того, з пістоletом складно промацати супротивника спереду, де найімовірніше можуть бути приховані небезпечні предмети. Ретельніше і з меншим ризиком нападу можна провести поверхневу перевірку після надягання кайданків.

Один із варіантів – поверхнева перевірка після надягання кайданків у положенні супротивника, лежачи на животі. Після надягання кайданків у положенні, лежачи на животі, треба здійснити такі дії:

– встати ліворуч від супротивника;

– подати команду: «Розведи ноги в боки! Ширше!»;

– наступити правою ногою на гомілковостопний суглоб або на штанину лівої ноги;

– промацати задню поверхню голови і тулуба, а також ліву ногу;

– перейти праворуч з боку ніг, наступити лівою ногою на гомілковостопний суглоб (штанину) правої ноги;

– встати праворуч від супротивника на ліве коліно і праву стопу, лівою рукою захопити за праву руку вище ліктя зсередини, а правою – за ліве плече;

– допомогти супротивнику обернутися на бік і встати на коліна;

– підійти до супротивника спереду, прийняти положення випаду, лівою рукою захопити одяг на грудях, правою рукою промацати спереду.

Поверхнева перевірка з напарником, який здійснює контроль правопорушника зі зброєю в руках

Поверхнева перевірка з напарником, який здійснює контроль правопорушника зі зброєю в руках, дає змогу ретельніше оглянути з меншим ступенем ризику нападу. Огляд потрібно проводити, використовуючи ті самі прийоми, які зазначені. Озброєний напарник повинен ставати так, щоб той, хто оглядає, не перекривав лінію вогню. У процесі поверхневої перевірки треба виявляти пильність, оскільки супротивник може напасти і, загрожуючи власною зброєю, узяти співробітника в заручники.

РОЗДІЛ 8

ПІДСТАВИ ЗУПИНКИ

ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ.

ТАКТИЧНІ ДІЇ ПІД ЧАС ЗУПИНКИ

ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ З НЕВІДОМИМ,

СЕРЕДНІМ ТА ВИСОКИМ

РІВНЯМИ ЗАГРОЗИ

8.1. Підстави зупинки транспортного засобу

Законодавство України для виконання повноважень поліції, якщо неможливо застосувати інший захід і дії особи, яка керує транспортним засобом, створюють загрозу публічній безпеці і порядку, заподіяння шкоди й правопорушнику, й іншим особам, надає право поліцейському зупиняти транспортний засіб. Зазначений захід належить до категорії превентивних поліцейських заходів.

Поліцейський зобов'язаний проінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки (ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію»). Поліцейський також повинен знати, що ст. 16 Закону України «Про дорожній рух» надає право водію «знати причину зупинки транспортного засобу посадовою особою державного органу, яка здійснює нагляд за дорожнім рухом, а також прізвище і посаду цієї особи», а також зобов'язує останнього мати при собі та надати на вимогу поліцейського:

- 1) посвідчення водія;
- 2) реєстраційний документ на транспортний засіб;
- 3) у випадках, передбачених законодавством, – страховий поліс.

У Законі України «Про Національну поліцію» передбачено право поліцейського на зупинку транспортного засобу із застосуванням вогнепальної зброї, але за умови, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського (ст. 46).

Тобто зупинка транспортного засобу може здійснюватися як превентивний поліцейський захід і як захід примусу. Різниця лише в різних підставах його застосування.

Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі, якщо:

- водій порушив Правила дорожнього руху;
- є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;
- є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, яка свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення ДТП, кримінального чи адміністративного правопорушення;
- транспортний засіб перебуває в розшуку;
- необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення ДТП, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;
- необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським, або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;
- уповноважений орган державної влади ухвалив рішення про обмеження чи заборону руху;
- спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;
- порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

8.2. Тактичні дії під час зупинки транспортного засобу з невідомим рівнем загрози

Під час своєї професійної діяльності поліцейські сотні разів зупиняють автомобілі для перевірки. До зупинки транспортного засобу під час фактичної зупинки та після здійснення зупинки

поліцейському потрібно постійно оцінювати ситуацію, щоб досягти успіху.

Рис. 8. Зупинка ТЗ з невідомим рівнем ризику

Чинники, які необхідно враховувати під час зупинення транспортного засобу:

- характер зупинки;
- місце зупинки;
- кількість пасажирів;
- поведінка водія та пасажирів;
- можлива зброя;
- тип транспортного засобу.

Підготовка до зупинення:

- визначити місце зупинки;
- повідомити чергового про свої наміри;
- повідомити черговому своє місцезнаходження та номерний знак автомобіля, додаткову інформацію;
- підготувати свій транспортний засіб.

Способи зупинення транспортного засобу

Безпосереднє зупинення транспортного засобу здійснюється:

- через гучномовець;
- з використанням світлових сигналів (маячків);
- жестами (у винятках).

Зупинення транспортного засобу:

- зупинити інший транспортний засіб будь-яким із зазначених способів;
- зупинити ваш транспортний засіб за 3–5 м позаду зупиненого транспортного засобу;
- бути готовими вийти зі службового автомобіля або продовжити рух у разі спроби втечі водія ТЗ, який зупинили.

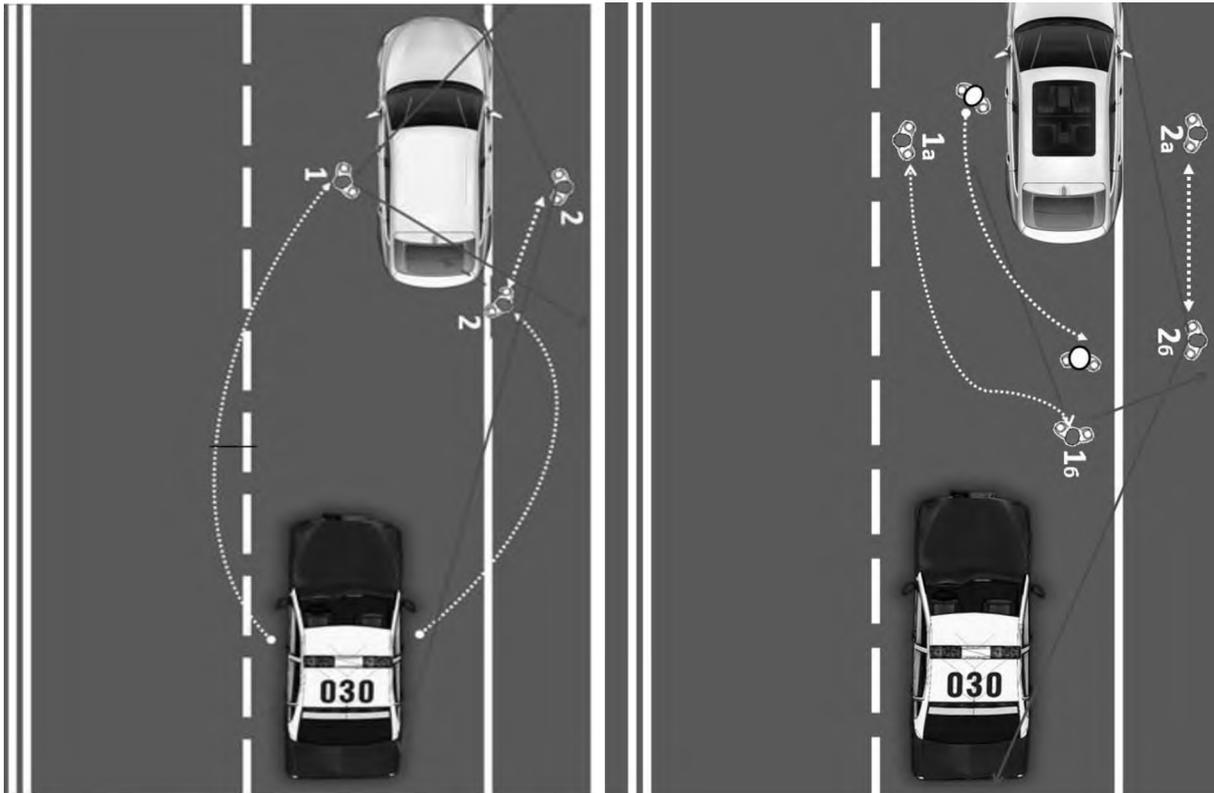
Підготовка до наближення:

- провести перевірку безпеки попутного потоку транспортних засобів;
- відрегулювати світло, оглянути навколишню територію;
- вийти з транспортного засобу;
- спостерігати за водієм, пасажирами та їхніми діями.

Для забезпечення особистої безпеки, наближаючись до зупиненого транспортного засобу, поліцейський повинен дотримуватися таких заходів безпеки:

- наближатися до транспортного засобу, що перевіряється позаду, з боку дверей водія (у разі необхідності позаду, з боку пасажирських дверей) під безпечним кутом;
- через вікна оглянути салон, щоб переконатися у відсутності небезпеки;
- перевірити, чи не відкритий багажник транспортного засобу;
- зупинитися на безпечній відстані від транспортного засобу і водія, щоб не отримати травму або пошкодження під час несподіваного початку руху або різкого відкриття дверей;
- постійно спостерігати за діями водія та пасажирів;
- вимагати у водія вимкнути двигун;
- за необхідності вимагати у водія включити світло в салоні, опустити всі вікна транспортного засобу та просвітити салон ліхтарем;
- пред'явлені водієм документи необхідно брати/віддавати лівою рукою («слабкою рукою»);
- ні в якому разі не просовувати руку й інші частини тіла в салон транспортного засобу;

- не повертатися до особи в ТЗ, яку перевіряєте, спиною;
- у разі виявлення небезпеки або будь-якої загрози з боку водія – подати сигнал своєму напарникові;
- не допускати наближення сторонніх осіб під час спілкування з водієм;
- постійно тримати візуальний контакт з напарником, щоб за необхідності подати завчасно узгоджений невербальний жест.

Рис. 9. Варіанти підходів до автомобіля

У разі виявлення транспортного засобу, що перебуває в розшуку за кодом «угон»:

- негайно доповісти про це черговому чергової частини;
- вжити усіх необхідних заходів для затримання транспортного засобу (з дотриманням заходів особистої безпеки та безпеки інших учасників дорожнього руху).

Для спілкування з водієм, який вийшов з транспортного засобу, необхідно залишити проїжджу частину, водночас поліцейським необхідно зайняти такі позиції, які дадуть змогу їм страхувати один одного (контакт/прикриття).

З метою забезпечення особистої безпеки поліцейському *забороняється*:

- сідати в транспортний засіб, що перевіряється, крім випадків крайньої необхідності;
- перебувати попереду або позаду ТЗ, що перевіряється;
- стояти між особою і поліцейським (напарником), безпеку якого він гарантує.

8.3. Зупинка транспортного засобу із середнім рівнем загрози

Зупинка транспортного засобу із середнім рівнем загрози:

- за всіма діями, подібна до зупинки з невідомим ступенем ризику і передбачає кілька необхідних заходів безпеки;
- необхідне прикриття;
- підтвердження інформації черговому.

Середній рівень виникає тоді, коли водій не реагує на законну вимогу поліцейського зупинити транспортний засіб та продовжує рух.

Підстави для переслідування:

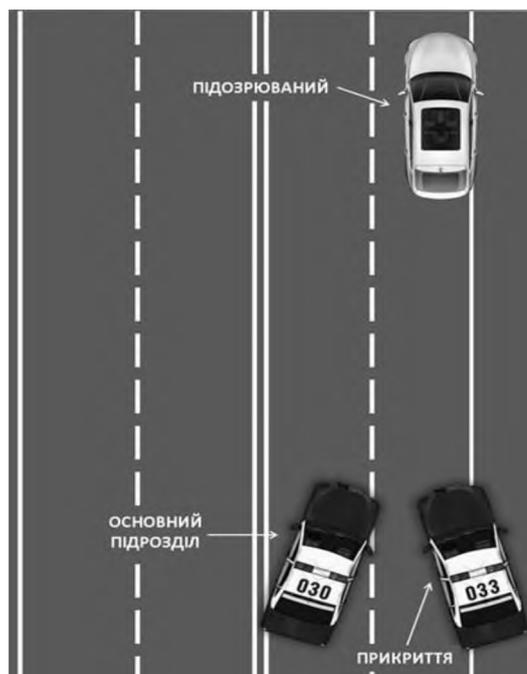
- вимога патрульного про зупинку транспортного засобу є обов'язковою для всіх учасників дорожнього руху;
- у разі невиконання таких вимог патрульний здійснює переслідування та зупинення транспортного засобу.

Правила здійснення переслідування:

- під час переслідування транспортного засобу патрульний обов'язково вмикає відповідні світлові та сигнальні засоби на патрульному автомобілі;
- про здійснення переслідування обов'язково повідомляє чергового та безпосереднього керівника із зазначенням марки, моделі, кольору, державного номерного знака переслідуваного транспортного засобу;
- через гучномовець закликає водія переслідуваного транспортного засобу зупинитися;
- про напрям і характер руху переслідуваного транспортного засобу систематично повідомляє чергового.

Техніка зупинки під час переслідування:

- не рекомендується здійснення контакту транспортних засобів, це може бути здійснено виключно в разі крайньої необхідності (наприклад, забезпечення безпеки громадян);
- вогнепальна зброя може застосовуватися лише в крайніх випадках, якщо патрульний переконаний в ефективності її застосування;
- переважним способом зупинення є його блокування іншими патрульними автомобілями, а завданням екіпажу, який здійснює переслідування, є постійне спостереження за ним;
- дозволяється відступити від Правил дорожнього руху, якщо тільки це не створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху і громадян.

Рис. 10. Розташування транспортних засобів під час зупинки (середній рівень ризику)

Оцінка ризиків:

- характер зупинки;
- кількість пасажирів;
- поведінка водія та пасажирів;
- можлива наявність зброї;
- тип транспортного засобу;

- денний чи нічний час;
- місце розташування ТЗ.

Контакт із підозрілими особами:

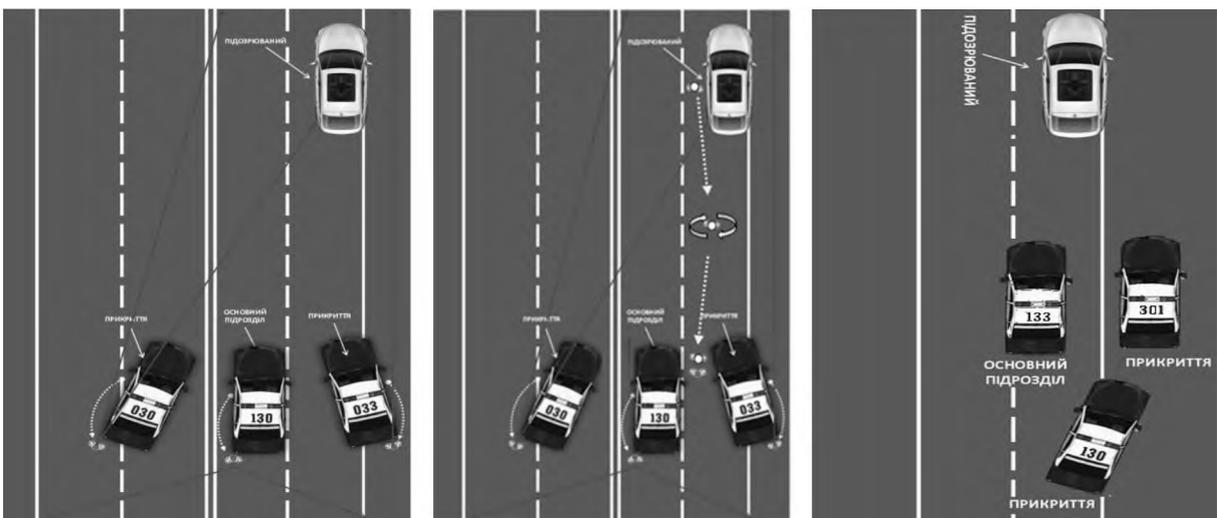
- наказати водієві вимкнути двигун, тримати руки на виду і вийти з транспортного засобу (основні команди);
- контролювати поведінку водія, подаючи чіткі команди (прості команди, нічого надзвичайного);
- контролювати поведінку пасажирів (стримування);
- наказати водієві пройти до патрульного автомобіля.

Не потрібно заважати патрульному, який вступає в контакт з водієм, подавати команди і контролювати підозрюваного.

Один патрульний відповідальний за контроль підозрюваного в той час, коли інші контролюють автомобіль.

8.4. Тактичні дії під час зупинки транспортного засобу з високим рівнем загрози

У разі зупинки ТЗ на підставі інформації, що свідчить про причетність водія або пасажирів ТЗ до вчинення кримінального правопорушення (або за наявності іншого індикатора високого рівня ризику).

Рис. 11. Розташування транспортних засобів з високим рівнем небезпеки (варіанти)

Поліцейський повинен виконати такі дії:

1) зупинити транспортний засіб на безпечній відстані від ТЗ правопорушника (5–7 м);

- доповісти черговому всю необхідну інформацію;
- викликати підкріплення (мінімум два екіпажі);
- вийти з поліцейського автомобіля та привести зброю у готовність;

2) через гучномовець надати команди:

- «водій, вимкнути двигун»;
- «включити світло в салоні (в нічний час)»;
- «опустити вікна»;
- «ключі запалювання покласти на дах транспортного засобу» або «викинути через вікно (залежно від марки автомобіля)»;
- «всі, хто перебувають в автомобілі, висунути руки у вікно»;
- «водій, відкрити ззовні водійські двері (постійно тримаючи дві руки у видимості, руки вгору)»;
- «повільно вийти з транспортного засобу»;
- «повернутися кругом, доки не скажу стоп»;
- «рухайся спиною на мій голос»;
- провести затримання правопорушника (кайданки, поверхнева перевірка, збір інформації);
- зазначена процедура затримання проводиться щодо решти осіб (по черзі).

Необхідно забезпечити контроль освітлення позаду поліцейського основного підрозділу, який вступає в контакт з підозрюваним.

Обов'язки основного підрозділу:

- вибір місця зупинки;
- ініціювання зупинки;
- зупинка за 5–7 метрів позаду підозрюваного транспортного засобу;
- керівництво іншими екіпажами (нарядами);
- подання усних команд особам, які перебувають у підозрюваному транспортному засобі;
- організація «підрозділу для затримання».

Підрозділ прикриття, що перебуває ліворуч:

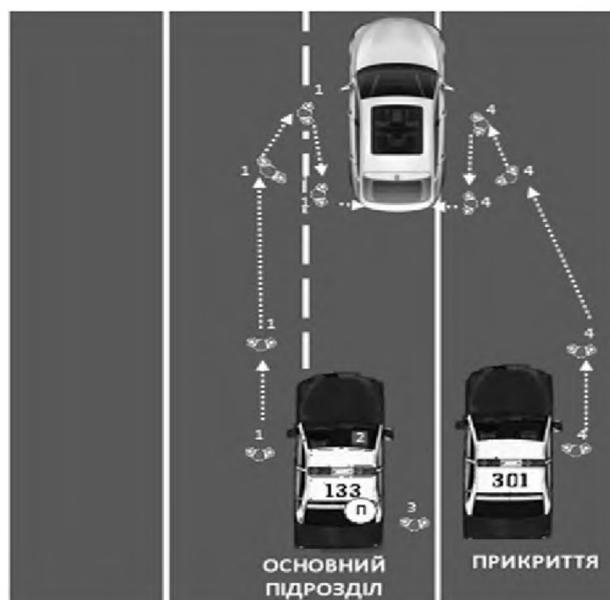
- зупинка ліворуч від основного підрозділу під кутом і прикриття його автомобіля;
- відповідальний за прикриття лівого боку підозрюваного транспортного засобу.

Підрозділ прикриття, що перебуває праворуч:

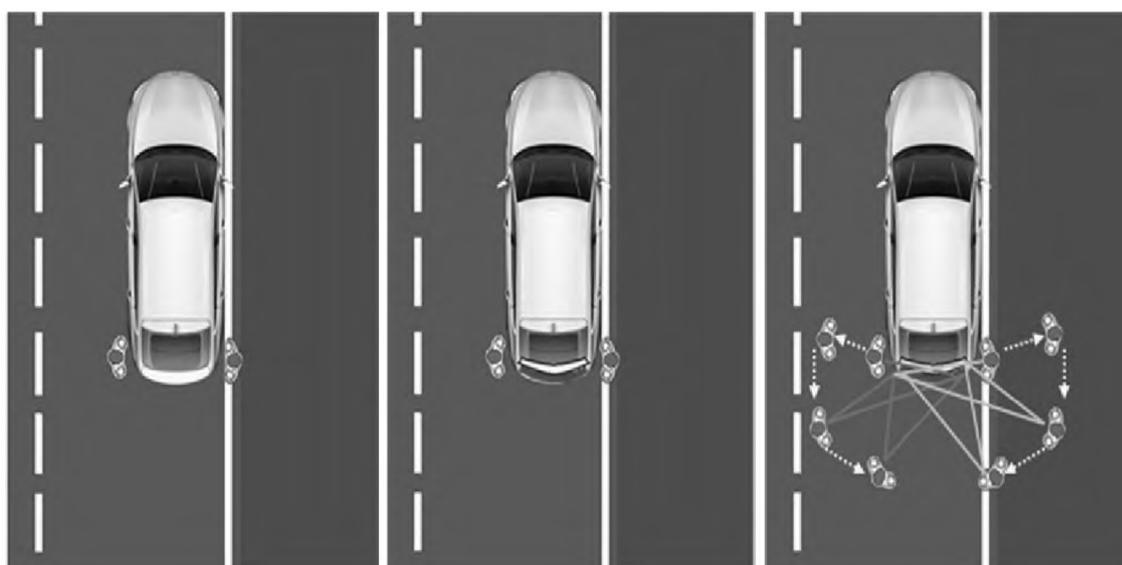
- зупинка праворуч від основного підрозділу в один ряд з основним автомобілем;
- відповідальний за прикриття правого боку підозрюваного транспортного засобу;
- відповідальний за радіозв'язок під час зупинки;
- перевірка підозрюваного транспортного засобу, коли всі відомі підозрювані вийшли з автомобіля;
- проведення перевірки багажника підозрюваного транспортного засобу після перевірки салону.

Правила переміщення та затримання підозрюваних:

- максимальне використання освітлення для отримання переваги;
- виведення водія з авто;
- утримання всіх пасажирів в автомобілі та робота з кожним окремо;
- контроль поведінки і застосування кайданків перед тим, як завести підозрюваного за автомобіль основного підрозділу;
- проведення обшуку патрульним, який саджає особу в автомобіль;
- отримання інформації (Скільки осіб перебуває в автомобілі? Чи підозрювані озброєні? Чи є заручники, діти?). Перевірка підозрюваного автомобіля.

Рис. 12. Перевірка транспортного засобу

Рис. 13. Схема перевірки багажника транспортного засобу

Отже, потрібно запам'ятати:

- необхідно бути завжди морально готовим до зупинки транспортного засобу;
- пам'ятати про принцип «якщо раптово»;
- не існує двох схожих ситуацій;
- необхідно робити вибір місця зупинки на свій розсуд;
- бути готовим до непередбачуваних обставин.

РОЗДІЛ 9

ОГЛЯД МІСЦЬ МОЖЛИВОГО ПЕРЕХОВУВАННЯ ПРАВОПОРУШНИКІВ

9.1. Сукупність тактичних дій під час огляду приміщень

Тактика дій правоохоронців із затримання злочинців полягає в тому, що бійці таких підрозділів можуть успішно виконувати свої функціональні обов'язки та ефективно вирішувати бойові завдання тільки за умови виконання таких вимог:

- дії повинні бути *несподіваними та агресивними* для противника;

- *швидкість* виконання має бути максимальною, але не на шкоду точності та акуратності;

- *несподіваність* дій повинна бути забезпечена відволікаючим маневром.

Для кожного бійця у вогневому контакті з противником є три життєво необхідні моменти:

- необхідно бути влучним стрільцем;

- знати і вміти користуватися зброєю і правильно (правомірно) її використовувати;

- мати відповідну фізичну та психологічну підготовку.

Поняття «влучний стрілець» охоплює властивість працівника вести швидкісну стрільбу у всій багатогранності. Він повинен миттєво та адекватно оцінювати обстановку, здійснювати вибір цілей і вражати їх з першого пострілу, на місці та в русі, в будь-якому становищі, на відкритій місцевості та в умовах обмеженого простору, вдень і вночі, на звук і спалах пострілу, після значних фізичних навантажень і в крайньому стресовому стані.

Вибір цілі залежить від досвіду та рівня підготовки працівника. Насамперед необхідно врахувати того, хто становить найбільшу небезпеку, озброєний автоматичною зброєю, перебуває зі зброєю найближче, найбільше агресивний.

Загалом нейтралізований має бути той, у кого зброя, яка являє собою небезпеку для працівника і його колег. Крім того, той, хто веде себе неадекватно чи підозріло, доволі агресивний та не виконує вимоги працівника. Рекомендується жорстко чинити з тими, хто на вимогу «руки в гору» піднімає руки тільки до рівня плечей і не вище. З такої позиції можна вихопити зброю швидше, ніж з будь-якої іншої.

Критерій вміння поводитися зі зброєю це час її витягування, приведення у готовність та відкриття прицільного вогню.

Психологічний настрій виробляється постійними тренуваннями в умовах максимально наближених до бойових. Нерішучий працівник може в критичній ситуації підвести під удар колегу, отримати поранення або загинути у сутичці.

Психологічна підготовка:

– не існує такої речі, як «хибна тривога», щось цю тривогу спричинило;

– розглядайте кожну тривогу так, ніби ви зіштовхнетеся з підозрюваним;

– не поспішайте;

– викличте підмогу, якщо ви втомилися;

– довіряйте своїм інстинктам;

– будьте відкриті для пропозицій.

Фізична підготовка:

– фізична форма має першочергову важливість для правоохоронців;

– перебування в позиції прикриття зі зброєю наготові впродовж тривалого часу може спричинити втому;

– ходьба пригнувшись чи присівши упродовж тривалого часу може спричинити втому;

– знайте межі своїх сил і не будьте занадто самовпевнені, щоб просити про допомогу.

Збір аналітичної інформації:

– потрібно володіти інформацією про злочинців у своєму районі;

– потрібно контактувати з підприємцями під час своєї звичайної діяльності та складати в своїй уяві плани приміщень;

- потрібно мати інформацію щодо типів сигналізації, які використовуються, та місць розташування датчиків;
- потрібно слухати інших та обмінюватися своєю інформацією з ними;
- потрібно наблизитися з боку ймовірних шляхів утечі.

Периметр:

- сформууйте безпечний периметр для розташування підрозділів, що прибувають;
- зважайте на зони обстрілу, щоб уникнути перехресного вогню;
- двосторонній зв'язок між пошуковою групою та групою утримання периметра – обов'язковий;
- група утримання периметра повинна дотримуватися дисципліни у використанні світлових засобів, щоб не «підсвітити» пошукову групу під час наближення.

Є різні ***типи тривоги***, якими не варто нехтувати, а саме: беззвучна, звукова, двері, рух, розбиття скла, вогонь.

Розподіліть свої дії на три умовні етапи:

1. Прибуття.
2. Оцінка.
3. Наближення.

Прибуття:

- прибувайте з боку найбільш імовірного шляху втечі;
- погасіть світло під час входження в зону;
- завершіть зв'язок з диспетчером;
- не вагайтеся просити про прикриття.

Оцінка:

- чи бачите ви відкриті двері чи вікна;
- чи бачите ви зламані двері чи розбиті вікна;
- чи бачите ви автомобілі на паркувальному майданчику;
- чи чуєте ви звукову сигналізацію;
- чи бачите ви або чуєте людей у споруді чи довкола неї?

Наближення в автомобілі:

- забезпечує певне прикриття;
- може освітити будинок, споруду тощо;
- містить усе ваше спорядження;

- обмежує мобільність;
- обмежує відчуття органів слуху та зору;
- якщо можливо, об'їзд будинку здійснюйте за годинниковою стрілкою.

Наближення пішки:

- прикриття обмежене предметами, розташованими в зоні;
- освітлення обмежене тим, що ви маєте при собі;
- краща мобільність;
- ви не залежите від рельєфу місцевості, який може бути не придатний для пересування автомобілем;
- забезпечує більше використання почуттів.

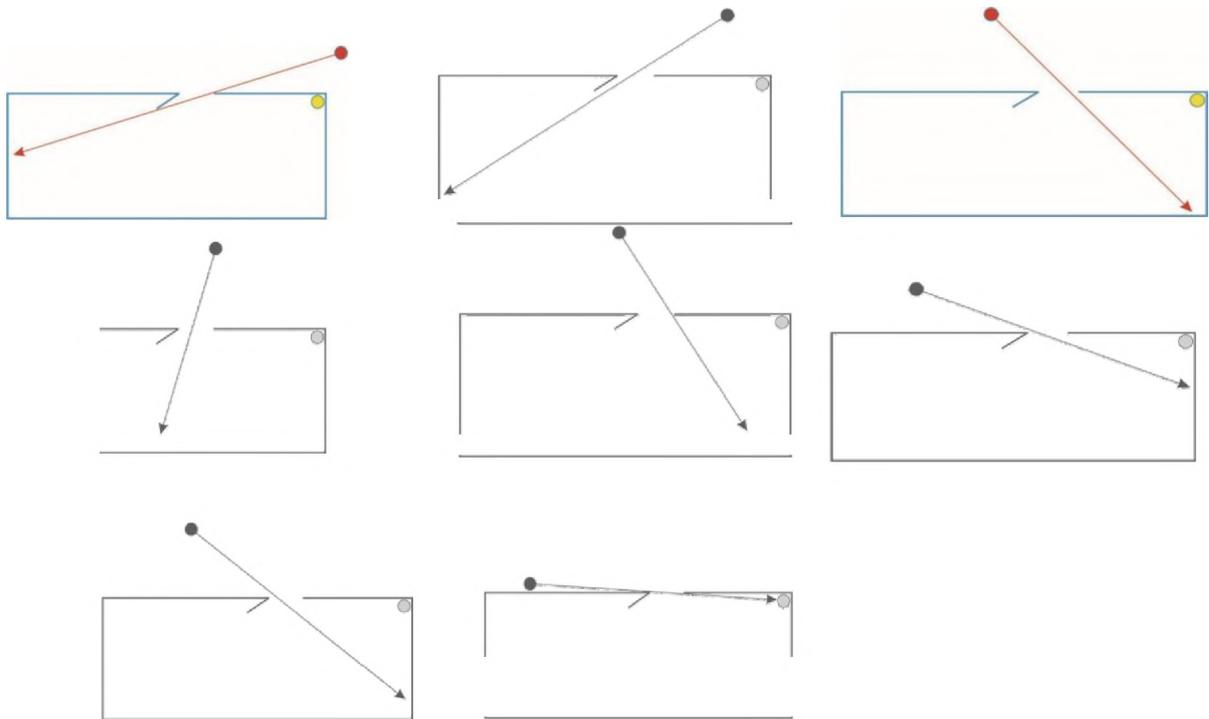
Вхід:

- якщо ви знайшли вхід, повідомте диспетчера;
- дайте чіткі інструкції підрозділам, що прибувають;
- повідомляйте про свої наміри перед входом та під час усього пошуку;
- вхід повинен бути останнім варіантом;
- ніколи не входьте, якщо відомо, що підозрюваний озброєний чи забарикадувався;
- вибирайте точки для входу обережно, уникайте вікон і вузьких місць;
- не переслідуйте підозрюваного, який тікає глибше в споруду;
- зупиніться й оцініть свою ситуацію;
- якщо ви змушені продовжувати просування, робіть це повільно і методично.

Пошук:

- не поспішайте;
- дійте методично, організовано та розважливо;
- зауважуйте всі вертикальні та горизонтальні кути, коли перевіряєте кімнату за секторами;
- забезпечуйте перехресне прикриття та обстежуйте приміщення швидкими поглядами, коли необхідно;
- шукайте і частину особи, й цілу особу;
- не виказуйте свою присутність;

- рух, звук, силует, контраст та відблиск – ознаки загрози, які можуть працювати на вас чи проти вас;
- відпрацьовуйте невідомі ділянки в логічній послідовності;
- пропускайте невідомі ділянки, якщо необхідно, безпечно і логічно;
- розміщуйте прикриття на довгих чи пропущених невідомих ділянках, доки ними можна буде зайнятися;
- бачте те, на що ви дивитеся;
- будьте гнучкими та пристосовуйтеся до ситуації;
- не забувайте піднімати погляд;
- якщо вам здається, що ви бачили чи чули щось, то ймовірно так і є.

Рис. 14. Методика огляду приміщення перед входженням

Професійна підготовка поліцейських потребує постійного вдосконалення своїх практичних і тактичних навиків. Для обшуку будівель невеликими підрозділами відпрацьовуються такі питання:

- сфери застосування;
- комунікація в підрозділі;

- схеми пересування;
- техніки пересування;
- зупинка, вихід з контакту;
- підхід до будівлі, пересування біля будівель;
- блокування злочинця;

Невеликий підрозділ – це група у складі 2–8 правоохоронців, які виконують спільне завдання.

Сфери застосування невеликих підрозділів:

- патрулювання;
- прочісування місцевості з метою пошуку підозрюваних, зниклих без вісти, доказів, огляду будівлі, детального обстеження місцевості.

Комунікація в підрозділі.

Комунікація має велике значення у формуванні тактики роботи невеликого підрозділу.

Типи комунікації:

- вербальна (радіозв'язок, мобільний зв'язок тощо);
- невербальна (жести, тактильна комунікація тощо).

9.2. Пересування. Схеми, техніки, варіанти та способи

Вибір схеми пересування

У разі вибору схеми пересування потрібно звертати увагу на:

- безпеку;
- безпеку радіуса розташування;
- гнучкість;
- пристосування до умов, таких як ландшафт, погода, умови освітлення тощо;
- відстань між членами підрозділу;
- вогневі можливості;
- зонування відповідальності – визначення місцезнаходження цілі за умовним годинниковим циферблатом;
- перекривання зон.

Основні схеми пересування малих оперативних груп:

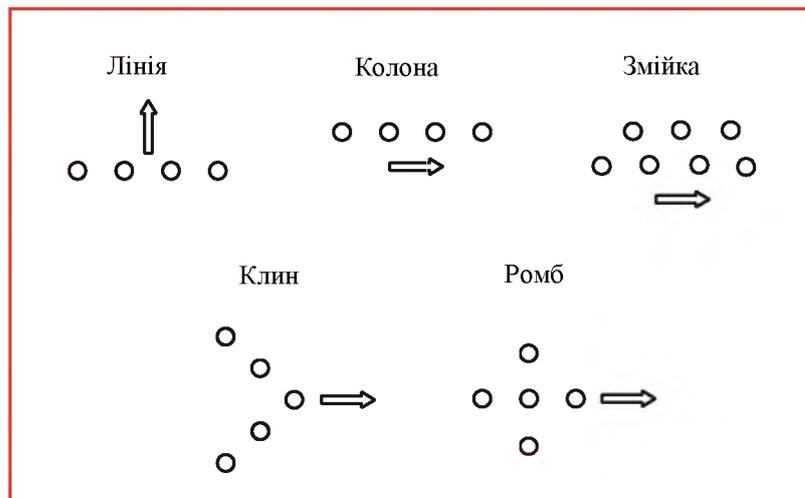

Рис. 15. Схеми пересування

Вибір техніки пересування:

- пересування поодинці (мінімальна ймовірність контакту зі стрільцем);
- пересування групами (контакт зі стрільцем можливий);
- пересування групами під прикриттям (контакт зі стрільцем очікується).

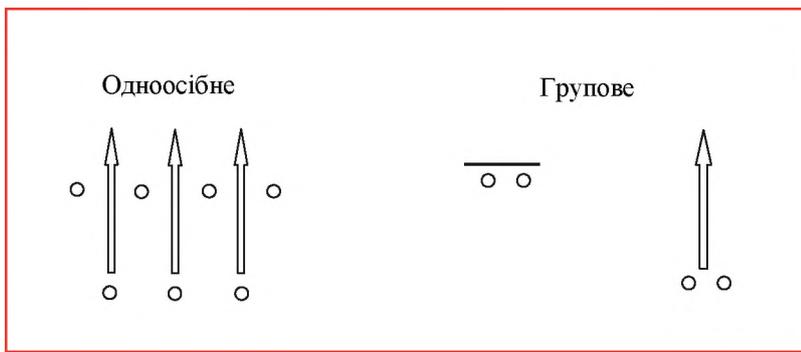
Вибір варіанта пересування

Пересування по черзі:

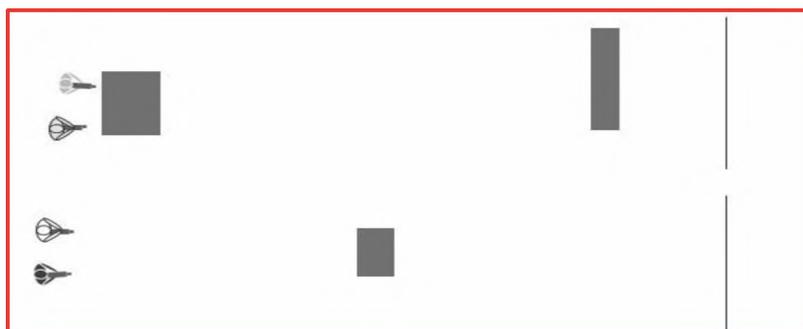
- перша група просувається вперед, тоді як друга група прикриває її;
- перша група знаходить позицію для здійснення прикриття, після чого друга група починає просуватися вперед – таке чергування повторюється;
- групи переміщуються швидко.

Послідовне пересування:

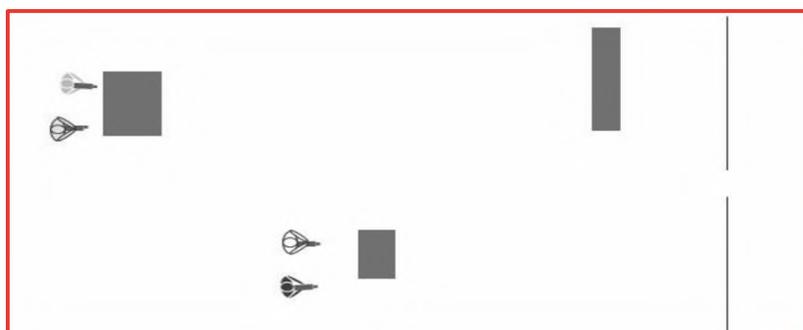
- перша група просувається вперед, тоді як друга група прикриває її;
- перша група знаходить позицію для здійснення прикриття, після чого друга група починає просуватися до позицій першої групи;
- зазвичай відбувається швидше, ніж переміщення по черзі (тривалість між змінами менша).

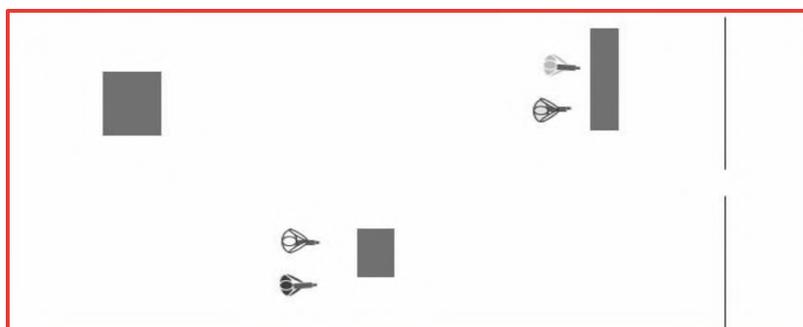
Рис. 16. Ступеневе пересування груп

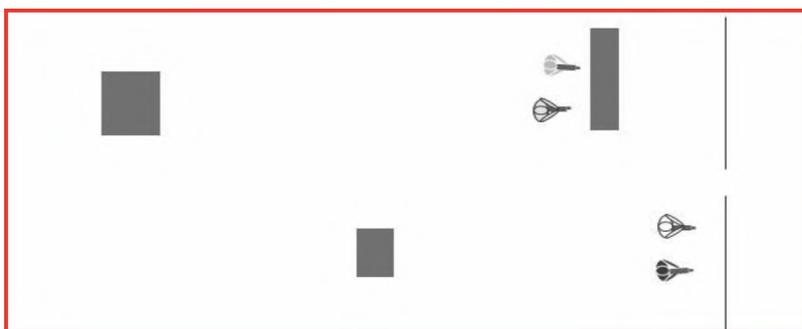
Рис. 17. Пересування під прикриттям

Рис. 18. Пересування по черзі під прикриттям

Рис. 19. Пересування по черзі під прикриттям

Рис. 20. Пересування по черзі під прикриттям

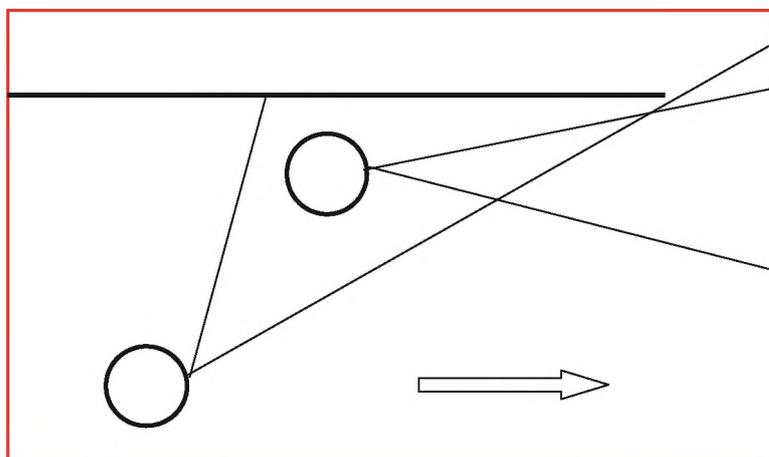
Зупинка, вихід з контакту

Незалежно від типу зупинки необхідно завжди гарантувати повну безпеку підрозділу (сектори огляду, прикриття, варіанти відходу).

Вихід з контакту:

- зворотний рух з використанням техніки переміщення по черзі;
- зворотний рух з використанням техніки послідовного переміщення.

Підхід до будівлі, пересування біля будівель

Рис. 21. Пересування біля будівель двох правоохоронців

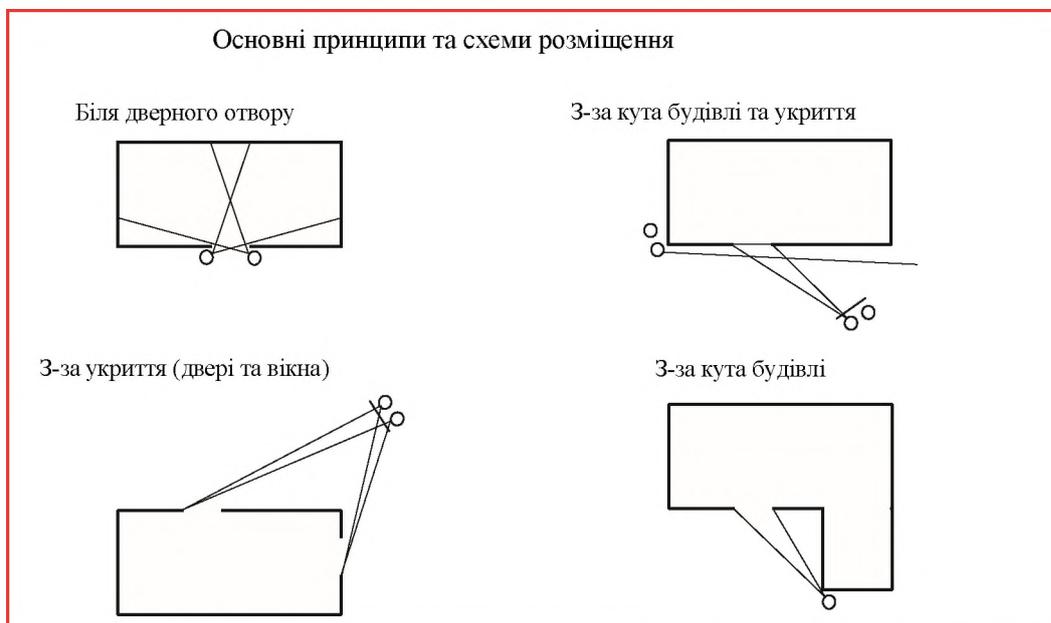
Основні принципи:

- перед рухом патрульні оцінюють обстановку та попереджають чергового про свої дії;
- перший номер рухається біля стіни і дивиться вперед на місце можливого виходу правопорушника;

- другий номер рухається позаду, дещо далі від стіни, сектор огляду – вперед-вгору;
- перед вікном пригнутися і пройти нижче підвіконня;
- підвальні вікна необхідно переступати;
- двері оглядаються ліворуч або праворуч;
- у разі підвищеної небезпеки двері оглядаються ліворуч або праворуч, зверху та/або знизу;
- стукати у двері можна, коли поліцейський перебуває ліворуч від дверей за стіною, вікна оглядаються ліворуч або праворуч знизу (одна чверть голови).

9.3. Основні принципи, схеми та правила блокування злочинця

Завданням групи блокування є безпосереднє оточення (блокування) укриття, запобігання спроб злочинців до втечі, їх затримання під час прориву, оточення.

Рис. 22. Блокування будівлі, приміщення

Заборонено:

- перебувати навпроти дверей;
- перебувати двом або більше співробітникам на одній лінії;
- демаскувати себе.

Блокування вулиці, площі

Застосовується блокування через шикування ланцюга:

- зрідка – інтервал між співробітниками більше двох метрів;
- нормально – інтервал один-два метри;
- посилено – інтервал менше одного метра.

Блокування автомобіля

Основні способи блокування:

- автомобілем(и);
- з використанням спецзасобів (Іжак, Гарпун, Діана).

9.4. Сукупність тактичних дій під час внутрішнього огляду будівлі

Пригадаємо сім тактичних принципів, які будуть потрібні у разі внутрішнього обшуку будівлі:

1. Мислити як переможець:

- ніколи не здавайтеся;
- ви можете перемогти у кожному конфлікті;
- використовуйте обладнання та зброю впевнено, з найбільшою зручністю для себе;
- думайте за моделлю «Якщо – тоді» (попереднє планування з можливим розвитком ситуації);
- уникайте самовпевненості.

2. Прикриття, укриття, захист

Прикриття (щит): будь-який предмет, яким можна прикритися, захиститися від загрози.

Укриття: конструкція або її елементи, предмети, які дають поліцейському можливість сховатися від загрози.

Захист: засоби та заходи, які забезпечують вашу безпеку, навіть від кулі.

3. Співвідношення «час : відстань»

Якщо більша відстань від правопорушника, то більше часу є у правоохоронців для реагування на ситуацію.

4. Правило «1+1»

Якщо поліцейський помітив одну загрозу, він повинен очікувати наступну.

Якщо поліцейський знаходить одну одиницю зброї, він повинен шукати ще.

5. Сигнали небезпеки, загрози

Ознаки, які демонструє особа. Ознаки, які виявляє суб'єкт. До них належать: сказане, як саме сказано, рухи, знервованість, занепокоєння.

6. Деескалація – розрядка конфліктної ситуації

Правоохоронець може розрядити ситуацію, використавши лише вербальні засоби (шляхом переговорів).

Потужна демонстрація сили іноді може розрядити ситуацію, якщо спроба зробити це вербальними засобами виявилася невдалою.

7. Усні команди:

- майте свідків вашого спілкування з правопорушником;
- забезпечте відстань між свідками та правопорушником;
- постійно спілкуйтесь упродовж усього інциденту;
- розмовляйте впевнено, авторитетно, по суті та професійно.

Складові готовності до внутрішнього обшуку:

- психологічна готовність;
- фізична готовність;
- готовність спорядження;
- аналітична інформація щодо місця події;
- безпечний периметр.

9.5. Тактика входження в будівлю

Вхід у будівлю (приміщення):

- не входьте без прикриття;
- ніколи не входьте, якщо відомо, що підозрюваний озброєний чи забарикадувався;
- вибирайте точки для входу обережно, уникайте вікон і вузьких місць;
- якщо ви знайшли вхід, повідомте чергового;
- дайте чіткі інструкції підрозділам, що прибувають, або попросіть чергового передати інструкції відповідним співробітникам;
- повідомляйте про свої наміри перед входом і під час усього огляду;

- не переслідуйте підозрюваного, який тікає вглиб будівлі;
- зупиніться й оцініть свою ситуацію; якщо ви змушені продовжувати просування, робіть це повільно та методично;
- під час використання ліфту завжди піднімайтеся на один-два поверхи вище поверху, на який здійснено виклик.

Огляд будівлі

Під час огляду будівлі потрібно дотримуватися таких правил:

- не поспішайте;
- не виказуйте свою присутність;
- дійте методично, організовано та розважливо;
- забезпечуйте перехресне прикриття та обстежуйте приміщення швидкими поглядами, коли необхідно;
- зауважуйте всі вертикальні та горизонтальні кути, коли перевіряєте кімнату за секторами;
- рух, звук, силует, контраст та відблиск – ознаки загрози, які можуть працювати на вас чи проти вас;
- відпрацьовуйте невідомі ділянки в логічній послідовності;
- розміщуйте прикриття на довгих чи пропущених невідомих ділянках, доки ними можна буде зайнятися;
- усвідомлюйте, що ви бачите;
- будьте гнучкими та пристосовуйтеся до ситуації;
- не забувайте піднімати погляд;
- довіряйте власним інстинктам, якщо вам здається, що ви бачили чи чули щось, то ймовірно так і є.

Тактичні поради

Поводження зі зброєю:

- тримайте свою зброю міцно у руці, палець необхідно тримати на спусковій скобі;
- правило «Три ока» – ваша зброя повинна бути спрямована в напрямку, куди дивляться ваші очі;
- тримайте зброю поруч із тілом;
- не подавайте сигнали своєю зброєю;
- не використовуйте свою зброю як важіль чи блок.

Використання світла:

- якщо це можливо, увімкніть світло в усій споруді;
- спрямовуйте світло перед пошуковою групою;

- гасіть світло, лише коли це необхідно;
- уникайте підсвічування чи освітлення силуетів інших;
- навчіться стежити за своєю тінню, вас можуть підсвітити інші.

Зв'язок:

- підтримуйте зв'язок з пошуковою групою;
- підтримуйте зв'язок з підрозділами, розташованими за периметром;
- підтримуйте зв'язок зі старшим;
- підтримуйте зв'язок з черговим;
- давайте правопорушникам чіткі стислі команди.

Впритул притискатися до захисного об'єкта потрібно лише у випадках, коли правопорушник:

- стрілятиме зверху;
- коли вогонь ведеться декількома супротивниками з різних боків.

Ризик постраждати від рикошету менший, ніж ризик прямого попадання.

Комунікація:

- вербальна;
- невербальна.

Приклади типових усних команд:

«Чисто» – в кімнаті відсутній супротивник.

«Чисто вперед» – сигнал черговій парі співробітників про те, що вони можуть висуватися до входу в наступну кімнату.

«Праворуч», «ліворуч», «зверху», «знизу», «з тилу» – сигнал партнеру про те, звідки йому загрожує небезпека.

«Затримка» – поліцейський повідомляє напарнику про відмову своєї зброї, напарник негайно переносить вогонь у його сектор або контролює його.

«Тримаю» – відповідь на сигнал напарника.

«Контроль» – поліцейський повідомляє напарнику про готовність зброї і контроль свого сектора.

«Прикрий» – звернення до напарника.

«Прикриваю» – відповідь на сигнал напарника.

«Рухаюсь» – попередження напарнику про свій рух вперед.

Хибні тривоги:

- не має такого, як хибна тривога;
- це не «марнування» вашого часу;
- кожна відпрацьована тривога, коли всередині ніхто не виявлений, це ще одна нагода для тренування;
- використовуйте кожну нагоду для тренування;
- критикуйте себе і вчіться на своєму досвіді.

Реагування на тривогу й обшук будівель – небезпечне завдання. Кожен правоохоронець має бути підготовлений і повинен підтримувати свою психічну та фізичну форму і навички на найвищому рівні для найкращого результату всіх операцій, які передбачають входження у приміщення.

Відпрацювання кутів і дверних проїомів

Ніколи не стійте біля самого кута або дверей, впритул до стіни, оскільки обмежуєте себе в маневрі та в застосуванні зброї.

1. Намагайтеся розміщуватися від кута і від стіни так, щоб бачити більшу частину сектора, зброя в готовності до застосування.

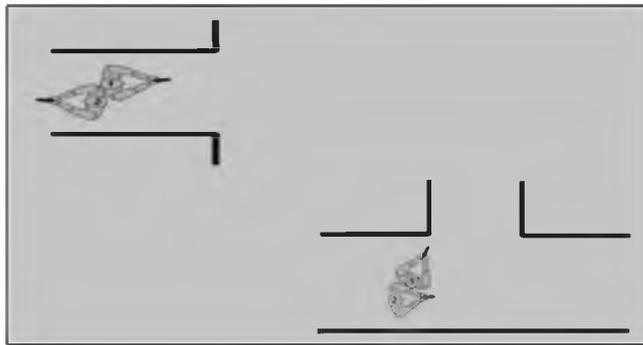
2. Виконуючи поступальні рухи вправо-вліво, ви здатні побачити більшу частину сектора. Злочинець, навіть якщо він перебуває за стіною і помітив вас та встиг відкрити вогонь, не може гарантувати влучність. Цього разу ви маєте такі переваги (на відміну від розміщення біля стіни, поряд з кутом), як: готові до застосування зброї негайно, можете кваліфікувати ціль, встигаєте ухвалити рішення на відкриття вогню, володієте маневром у приміщенні. У разі огляду секторів вас видно на 20 %.

3. Намагайтеся приймати положення для стрільби так, щоб знаходитися до злочинця боком, а не грудьми; лікті притиснуті та закривають життєво важливі органи.

4. Жодного разу не вискакуйте із-за кута в розрахунку на швидкість і несподіваність. У такій ситуації, якщо там буде злочинець, це не допоможе, оскільки неправильно оцінивши ситуацію і неправильно «зачистивши» кут, ви програли, не надавши собі жодного шансу. Ви не встигаєте кваліфікувати ціль (терорист, дитина, літня людина, жінка, які можуть бути звичайними громадянами, а можливо, і злочинцями; лежить чи стоїть, має або ні засоби індивідуального захисту й ін.).

9.6. Способи пересування та входження в приміщення

Один зі способів пересування довгими і вузькими коридорами двома працівниками – «спина до спина». Уявіть, що ви дві стрілки механічного годинника, які рухаються кругом циферблата, так працівники поліції можуть контролювати простір на 360° периферійним зором, прикриваючи один одного і оглядаючи небезпечні кути та зони.

Рис. 23. Спосіб «спина до спина»

Є декілька способів входу в приміщення через двері:

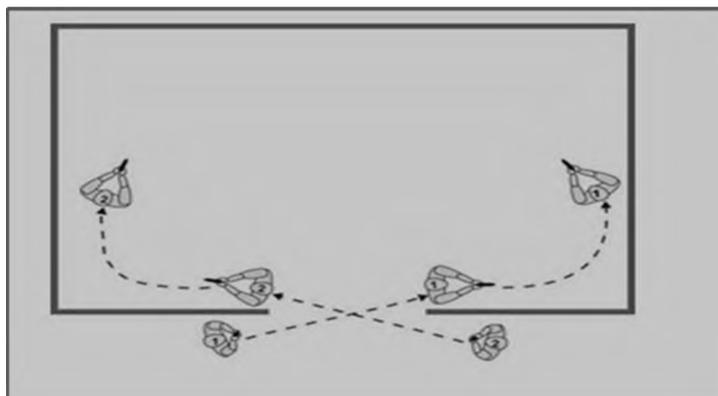
«хрест-навхрест»;

«гак»;

«кут».

Спосіб «хрест-навхрест»

Цей спосіб застосовується у тому випадку, коли ширина дверей немає значення, оскільки поліцейські входять один за одним. Цим способом користуються майже всі спеціальні підрозділи, які виконують бойові завдання із захоплення озброєних злочинців.

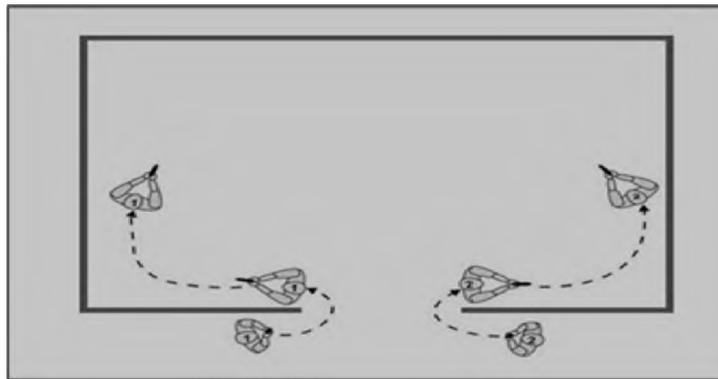

Рис. 24. Спосіб «хрест-навхрест»

Спосіб «гак»

Цей спосіб застосовується у тому разі, якщо поліцейські озброєні короткоствольною зброєю і дозволяє ширина дверей.

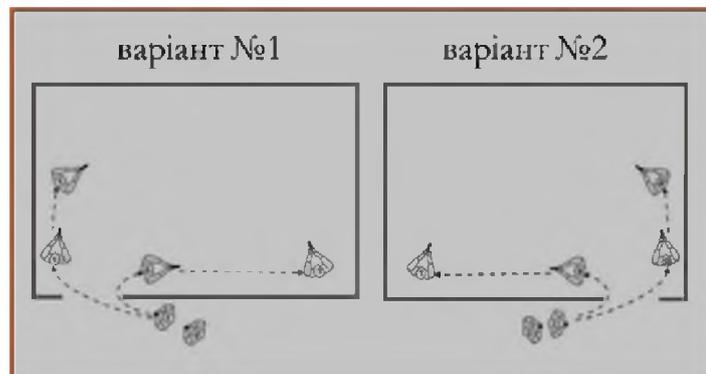
Недолік цього способу полягає в тому, що увійти до приміщення можна тільки через доволі широкі двері, оскільки у вузькі двері двоє поліцейських одночасно увійти не зможуть. Водночас увійти можна послідовно, один за одним, що за певним напрацюванням може бути ефективним.

Рис. 25. Вхід у приміщення способом «гак»

Спосіб «кут»

Цей спосіб використовується, коли двері розміщуються біля одного з кутів приміщення і поліцейським доводиться розпочинати рух з протилежного від стіни боку дверей, але можливий до застосування і в інших ситуаціях. У разі виконання цього прийому можливі два варіанти.

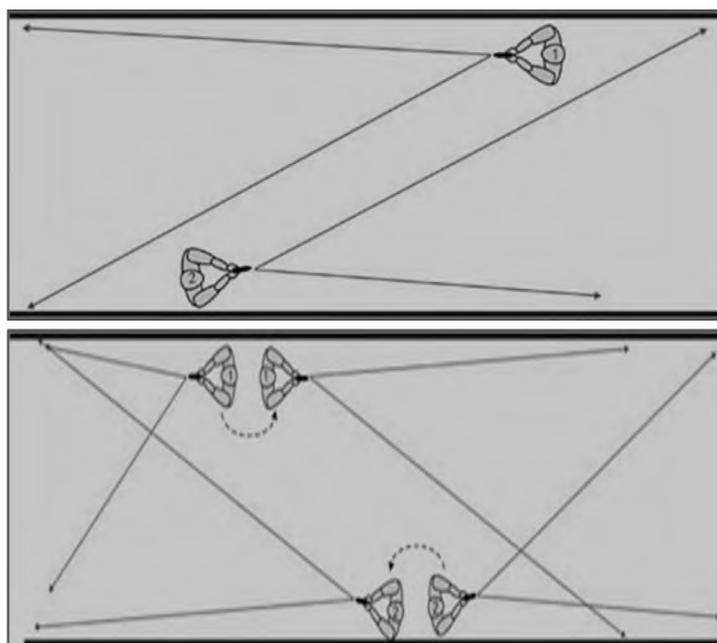
Рис. 26. Варіанти можливих способів входження в приміщення за способом «кут»

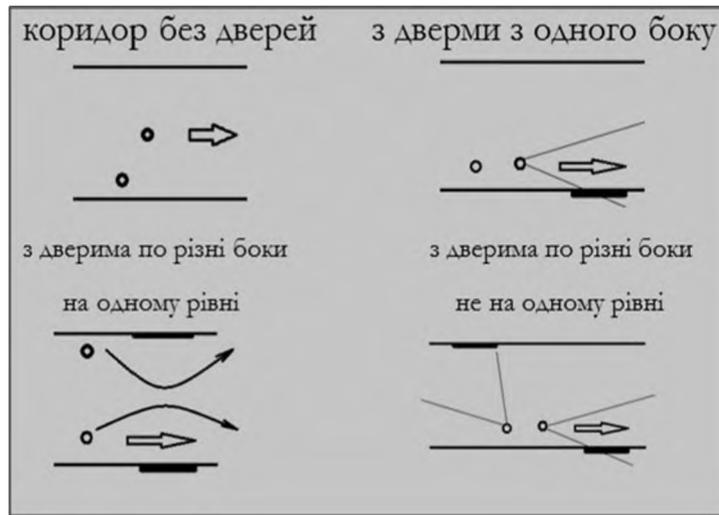
Рис. 27. Способи пересування у приміщеннях

Пересування коридорами

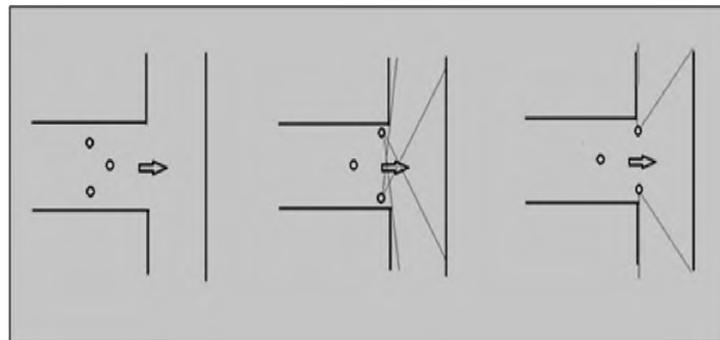
Зазвичай рух здійснюється уздовж стін у готовності до ведення вогню. Спостереження здійснюється «прямо» і «хрест-навхрест».

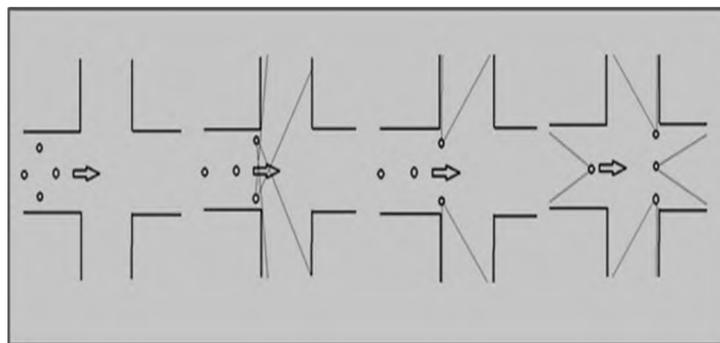
Рис. 28. Способи пересування коридорами (1)

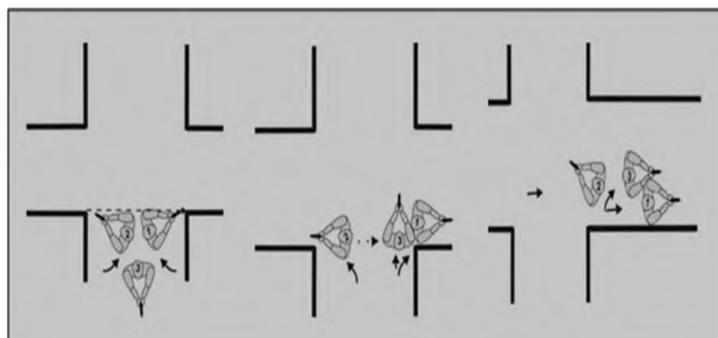
Рис. 29. Способи пересування коридорами (2)

Рис. 30. Пересування Т-подібним коридором

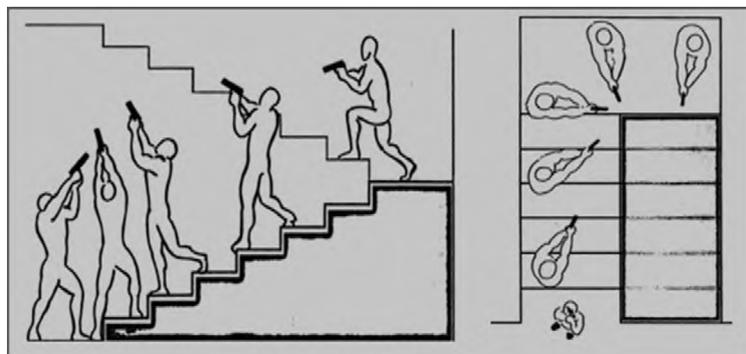
Рис. 31. Пересування та проходження Х-подібним коридором

Рис. 32. Поворот у Х-подібному коридорі

Пересування міжповерховими сходами

Для сходів характерна одночасна наявність декількох небезпечних зон. Переконавшись у безпеці першого прольоту, починайте зачищати ділянки, розташовані вище, просуваючись обличчям уперед.

Рис. 33. Пересування сходами зі зброєю в руках

Основні принципи:

- усі рухи виконуються за командою;
- перший – фіксує міжсходовий простір;
- другий – пересувається якнайближче до стіни, утримуючи сектор вірогідного розташування правопорушника;
- працівник, який піднімається вгору (рухається вниз), розташовується в безпечному місці на міжповерховому майданчику і чекає на напарника;
- першому під час пересування доцільно періодично присідати і проводити огляд з нижнього рівня;
- другий рухається ближче до перил сходів, постійно фіксує міжсходовий простір;
- після того, як другий доходить до міжповерхового майданчика і фіксує міжсходовий простір, починає рухатися перший спочатку до наступного кутка, а потім на наступний поверх, таким алгоритмом необхідно рухатися до основної точки;
- заборонено двом співробітникам перебувати на одній лінії вогню.

Пересування міжповерховими сходами (група в складі двох правоохоронців).

9.7. Огляд приміщення

Під час огляду приміщення:

- категорично заборонено виходити (вибігати) на середину кімнати;
- всі дії виконуються за командою старшого;
- постійний контроль за неперевереною частиною приміщення;
- огляд проводиться з двох напрямків уздовж стін;
- не перебувати на одній лінії вогню з напарниками та дотримуватися заходів особистої безпеки;
- попередньо встановлюється остаточна точка перевірки;
- у разі виявлення злочинця зайняти безпечну позицію та змусити злочинця вийти на визначене йому місце.

У разі виявлення осіб (злочинців) у кімнаті подають команди голосом:

- «стояти»;
- «кинути зброю (якщо вона є)»;
- «руки вгору»;
- «повернутися кругом»;
- «встати на коліна/лягти» і далі перехід до надягання кайданків.

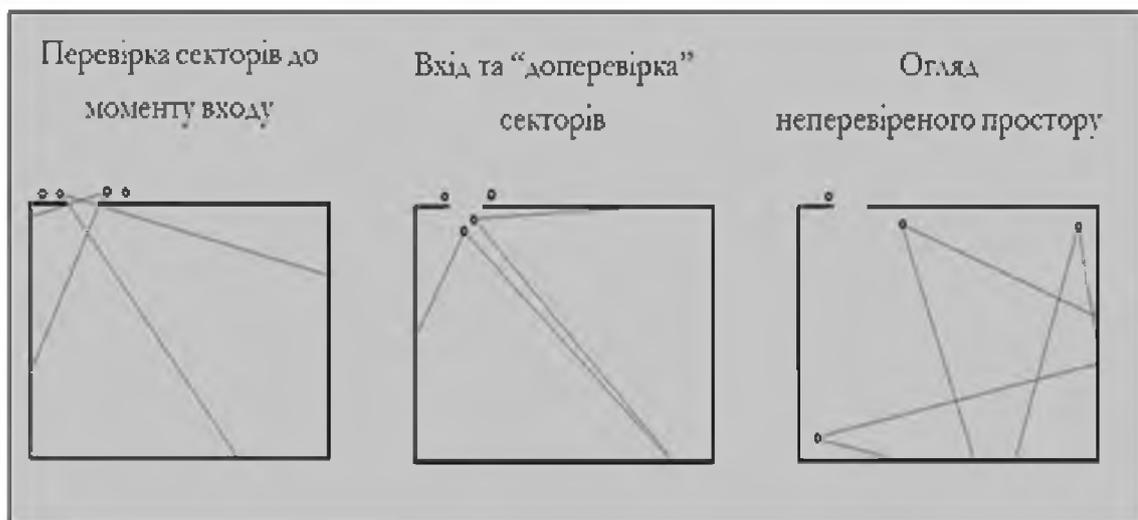

Рис. 34. Огляд приміщень

Огляд горищ і підвальних приміщень вимагає від працівників поліції особливої пильності та має свої особливості:

- труднощі у непомітному для злочинця проникненні у ці приміщення;

- необхідність діяти у незнайомій обстановці, в обмеженому просторі, за поганої видимості або в темряві.

Для цього необхідно забезпечити співробітників освітлювальними і пошуковими приладами, службовим собакою і спецзасобами.

З огляду на відсутність у вказаних приміщеннях сторонніх громадян, відповідно, створюються сприятливі умови для застосування спеціальних засобів, використання службового собаки. Одночасно вхід на горище і в підвал пов'язаний з найбільшим ризиком для життя правоохоронців, тому входити у ці приміщення необхідно досить обережно і миттєво, особливо якщо злочинець почав стріляти по громадянах, підпалив будинок тощо.

Цілком здійснивши блокування горища або підвалу і впевнившись у безпеці оточуючих, а також звільнивши приміщення від сторонніх громадян, необхідно вголос, або застосовуючи гучномовець, запропонувати злочинцю здатися.

У разі відмови злочинця здатися, враховуючи реальну обстановку і погодні умови, працівники застосовують спеціальні засоби дратівливої та сльозогінної дії, використовують службових собак. Треба враховувати, що службові собаки, які пройшли спеціальний курс тренування, впевнено працюють у загазованих приміщеннях. Собаку доцільно пускати попереду групи захоплення без повідка.

Співробітники, які забезпечують прикриття групи захоплення, вживають відволікаючі маневри, щоб відвернути увагу злочинців (раптовий шум, крики тощо).

Під час входу в темні приміщення потрібно пам'ятати, що здатність ока пристосуватися (адаптація) до темряви і яскравого світла відбувається не одразу, а впродовж певного часу.

Вхід на горище і в підвал часто пов'язаний з ризиком для життя працівників поліції, тому проникати до них потрібно досить обережно і швидко. Вивчати обстановку в зазначених приміщеннях необхідно сидячи, лежачи, із-за укриття й ін.

У разі проникнення в темний підвал чи на горище променем світла оглядається місце праворуч і ліворуч від входу, потім промінь спрямовується в глибину приміщення, а освітлені раніше місця швидко займають співробітники, які оглядатимуть приміщення.

Поліцейський з ліхтарем вимикає його на короткий проміжок часу і переміщується в бік від просвіту дверей.

У будь-якому разі джерело світла потрібно тримати в руці, відведеній вбік і трохи вперед, щоб не освітлювати себе.

Необхідно також враховувати особливості слухового сприймання. Щоб почути слабкі звуки, необхідно одну-дві хвилини перед початком руху постояти нерухомо. Краще і правильніше сприймати звуки праворуч і ліворуч, а гірше – ті, які йдуть спереду та ззаду. У таких умовах у разі переміщення рекомендується робити короткі зупинки і повороти головою праворуч чи ліворуч, намагаючись визначити істинний напрямок звуку. Якщо не чути кроків злочинця, можливо, він затаївся, непотрібно кидатися по приміщенню в пошуках злочинця.

Основний принцип руху – всі перешкоди за можливості необхідно обходити праворуч. Якщо пістолет міститься в правій руці, то поліцейський матиме перевагу, стріляючи в лівий бік. Злочинець у такому разі вимушений стріляти праворуч, відкриваючи корпус. Кути і повороти необхідно обходити якомога далі.

РОЗДІЛ 10

ДІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ТА РЕЧОВИН

Дії правоохоронців у разі виявлення вибухових пристроїв та речовин і дотримання заходів особистої безпеки завжди були актуальними, але до подій на сході України на цих питаннях не акцентувалося уваги. Забезпечення публічної безпеки і порядку, протидія злочинності – першочергове завдання у сфері надання правоохоронних послуг.

Правоохоронець у порядку, визначеному МВС України, може оглядати приміщення, де містяться зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система, а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання, з метою перевірки дотримання правил поведінки з ними та правил їх використання (ст. 39 Закону України «Про Національну поліцію»).

Але реалії сьогодення такі, що поліцейським, крім здійснення перевірки об'єктів дозвільної системи, доводиться виявляти (вилучати) зброю та вибухові речовини у злочинців, іноді вона використовується проти поліцейських.

Не менш складним та досить актуальним є питання правильної ідентифікації цієї зброї та вибухонебезпечних предметів під час їх виявлення.

Основні терміни, які вживаються в цьому розділі

Вибухові матеріали – вибухові пристрої промислового та саморобного виготовлення, вибухові речовини, засоби їх ініціювання, вироби та пристрої, які містять вибухові речовини.

Вибуховий пристрій – спеціально виготовлений промисловим або саморобним способом одноразового застосування, який за певних обставин спроможний до вибуху з утворенням вражаючих факторів за допомогою використання енергії хімічного вибуху.

Вибухові речовини – хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів.

Вибухові роботи – комплекс організаційних і технічних заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням вибухів.

Засоби ініціювання – вироби та пристрої, що є джерелом початкового імпульсу для здійснення вибуху.

Спеціальні вибухотехнічні роботи – роботи, пов'язані з пошуком, експертним оглядом, розрядженням, перевезенням та знешкодженням вибухових пристроїв і вибухових речовин.

Ініціюючі вибухові речовини – високочутливі до зовнішньої дії; вибух цих речовин детонує бризантні та металеві речовини. Мають високу чутливість до зовнішнього впливу (удар, тертя, тепла дія):

- *гримуча ртуть* – кристалічна речовина білого або сірого кольору. Має солодкий металевий смак, отруйна, за токсичністю аналогічна ртуті. Застосовується для спорядження капсуль-детонаторів та спалахувачів;

- *азид свинцю* – дрібнокристалічна речовина білого кольору. Застосовується для спорядження капсуль-детонаторів;

- *ТНРС (тенерес)* – тверда дрібнокристалічна речовина темно-жовтого кольору. Зазвичай гранульована, використовується в деяких типах капсуль-детонаторів для забезпечення безвідмовності спрацювання азиду свинцю.

Бризантні вибухові речовини – речовини, що вибухають під впливом ініціюючих речовин та здатні дробити, руйнувати предмети, що стикаються з ними. Бризантні вибухові речовини більш потужні ніж ініціюючі, проте менш чутливі до зовнішнього впливу на них:

- *тетрил* – кристалічна речовина світло-жовтого кольору, солонувата на смак. Застосовується для виготовлення проміжних детонаторів у боєприпасах та спорядженнях деяких типів капсуль-детонаторів. Може вибухнути від удару кулі, а горіння може перейти в детонацію (вибух);

- *гексоген* – дрібнокристалічна речовина білого кольору, флегматизований – оранжевого кольору. Застосовується для

спорядження капсуль-детонаторів, кумулятивних зарядів та інженерних мін. Може спрацювати від удару кулі;

– *ТЕН* – кристалічна речовина білого кольору. Флегматизований ТЕН має рожевий колір. Застосовується для виготовлення проміжних детонаторів та спорядження інженерних боєприпасів. Горіння може перейти в детонацію, від удару (прострілу) кулі з рушниці він вибухає;

– *тротил (тринітротолуол, тол, ТНТ)* – кристалічна речовина жовтуватого кольору. Технічний тротил випускається у заводських умовах у вигляді тонких лусочок, а іноді пресованих шматочків. Застосовується для проведення підривних робіт та спорядження інженерних боєприпасів. Горіння в замкнутому просторі може перейти в детонацію, від удару кулі не вибухає.

Метальні вибухові речовини – (порохи та ракетні палива). Метальні вибухові речовини застосовуються головне для метання снарядів, куль у вогнепальній зброї та утворення реактивної сили у ракетах. Порохи, що випускаються промисловістю, поділяються на «димні» та «бездимні», які, у свою чергу, поділяють на піроксилінові та балістичні.

Рис. 35. Димний порошок ВТ Рис. Бездимний порошок

Піротехнічні суміші використовуються для створення світлового, димового, звукового ефектів під час їх горіння та є механічними сумішами, основними компонентами яких є неорганічні окисники, пальне (горючі речовини) та в'язуча речовина.

10.1. Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують

Оперативний черговий ГУНП у разі одержання інформації про виявлення вибухонебезпечного об'єкта зобов'язаний:

- направити на місце події спеціалістів-вибухотехнічної служби зі спеціальним обладнанням;
- негайно доповісти про подію керівництву ГУНП та до чергової частини МВС України;
- контролювати вжиття заходів щодо знешкодження вибухонебезпечних об'єктів;
- після закінчення заходів надіслати до чергової частини МВС детальну інформацію про подію, вжиті заходи та їх результати.

Направлений на місце події наряд поліції:

- забезпечує охорону (оточення) місця події, громадського порядку;
- виявляє очевидців і за обставинами скоєння злочину опитує їх;
- затримує підозрілих осіб і доповідає про це оперативному черговому та старшому слідчо-оперативної групи;
- підтримує постійний зв'язок з оперативним черговим з органу поліції і доповідає йому про оперативну обстановку на місці події.

Оточення та огорожа місця вибуху здійснюються з радіусом 50 м від місця, де він стався.

Працівникам, які не є спеціалістами вибухотехнічної служби, категорично забороняється розкривати (розпечатувати) принесені громадянами до чергової частини або інших приміщень підозрювані у належності до вибухонебезпечних об'єктів пакунки, сумки, чемодани, конверти, бандеролі, посилки, коробки, смикати за дроти, що стирчать з них, натискувати на кнопки та вимикачі, порушувати цілісність упаковки.

Проведення огляду місця події, пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів більше стосується фахівців, які наділені

відповідними повноваженнями в зазначеній сфері, – це спеціалістів вибухотехніки, слідчих (старших СОГ), керівників підрозділів досудового розслідування, керівників територіальних органів поліції, загальна тактична поведінка будь-якого співробітника в разі виявлення вибухонебезпечних предметів зводиться до таких дій:

1) повідомити про подію (знахідку) чергову частину територіального органу (підрозділу) поліції;

2) діяти за вказівками оперативного чергового (зазвичай забезпечити охорону місця події та обмежити доступ сторонній до відповідної ділянки);

3) після прибуття на місце події слідчо-оперативної групи доповісти старшому про факт виявлення вибухонебезпечного предмета та відповісти на поставлені ним запитання.

До подій, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів, належать:

- повідомлення про підготовку вибуху;
- виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують;
- учинення вибуху.

Поліцейські, які задіяні в забезпеченні та проведенні огляду місця події (зокрема, й охороні відповідної ділянки), пов'язаного з виявленням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронешлеметами, захисними шоломами тощо).

Усі поліцейські, які безпосередньо беруть участь в огляді місця події та оточенні зовнішньої небезпечної зони, повинні бути одягнені в засоби індивідуального захисту.

У разі якщо наряд поліції або СОГ першими прибувають на місце події, вони повинні:

- провести евакуацію громадян на безпечну відстань (на відкритій місцевості – 100 м, у будівлі – 50 м або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості);
- виставити оточення на безпечній відстані та забезпечити охорону місця події.

Розпорядження спеціалістів вибухотехніки на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки

та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників.

Безпосередній огляд місця події під час отримання інформації про підготовку вибуху з метою пошуку вибухових матеріалів проводять спеціалісти вибухотехніки за участі інспектора-кінолога зі службовим собакою.

Загальні вимоги дотримання заходів безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами

Загальні заходи безпеки під час поводження з вибуховими матеріалами:

- для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт залучається не менше двох спеціалістів вибухотехніки;
- основною метою спеціаліста вибухотехніки є запобігання травмування або загибелі людей, зокрема збереження свого життя;
- кожний виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціалістів вибухотехніки повинні розцінювати як достовірний;
- у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця, трусити, відкривати тощо) поліцейським, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;
- у разі виявлення речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;
- спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту;
- забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків чи частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху;
- входити до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху;
- забороняється залучення спеціалістів вибухотехніки до розрядження, перевезення або знищення боєприпасів, що не стосуються кримінального провадження;

– відповідно до ч. 4 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 год) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного;

– спеціалісти вибухотехніки, які мають психічний або нервовий розлади чи фізично стомлені, до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт не допускаються;

– перед роботою з електродетонаторами, електромеханічними або електронними частинами вибухового пристрою повинно проводитися зняття з тіла (одягу) спеціаліста статичного електричного заряду;

– для запобігання негативному впливу небезпечних продуктів вибуху або вибухових речовин на спеціалістів вибухотехніки усі свої дії вони повинні проводити в гумових рукавичках та за необхідності в індивідуальних засобах захисту органів дихання і зору;

– дозволяється застосовувати вогневий спосіб підриву, якщо буде неможливо застосувати електричний;

– виявлення та вилучення вибухових матеріалів, залежно від категорії небезпечності, повинно фіксуватися фотозйомкою, відеозаписом та іншими науково-технічними засобами, а за необхідності – рентгенографуванням внутрішньої будови об'єктів;

– критерієм для ухвалення рішення щодо подальшого поводження з виявленими вибуховими матеріалами є пріоритет захисту здоров'я та життя людини, порівняно зі збереженням криміналістичних слідів;

– з метою збереження слідів на вибухових пристроях і на місці події, які залишили злочинці, визначення категорії небезпечності, уникнення контактного розрядження, дистанційного руйнування під час огляду місця події спеціалісти вибухотехніки працюють у спеціальному одязі, гумових рукавичках та одягнутих на взуття бахілах;

– вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом вибухотехніки для визначення їх категорії небезпечності та надання рекомендацій щодо подальшого поводження з ними;

– виявлення та вилучення криміналістичних слідів на розряджених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, проводиться в присутності спеціалістів вибухотехніки;

– пакування вибухонебезпечних предметів спеціалістами вибухотехніки здійснюється так, щоб унеможливити їхнє вільне переміщення в упаковці (вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару тощо);

– засоби підриву, вибухові речовини, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється (при цьому оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання, засобів підриву повинні бути з'єднані між собою скруткою).

Відшкодування матеріальних збитків здійснюється згідно з чинним законодавством України.

10.2. Особливості ідентифікації вибухонебезпечних предметів

Є чотири основні категорії вибухонебезпечних предметів, що потенційно загрожують життю і здоров'ю пересічних громадян:

– військові бойові припаси, що залишені, загублені на місцевості у процесі переміщення військових формувань;

– військові бойові припаси та їх залишки, які були приведені в дію, але за певних причин не вибухнули;

– інженерні бойові припаси (протитанкові, протипіхотні міни), встановлені на місцевості в бойове положення;

– саморобні вибухові пристрої, виготовлені та встановлені в терористичних цілях.

Військові бойові припаси

Рис. 36. Ручні гранати

Рис. 37. Гранати до протипіхотних гранатометів

Рис. 38. Реактивні гранати

Рис. 39. Артилерійські снаряди

Рис. 40. Снаряди реактивної артилерії

Рис. 41. Мінометні міни

Рис. 42. Ряд інженерних бойових припасів (міни будь-якого призначення)

Рис. 43. Запали, детонатори

10.3. Саморобні вибухові пристрої

Окремий та найнебезпечніший клас вибухонебезпечних предметів формують саморобні вибухові пристрої.

Рис. 44. Саморобний вибуховий пристрій

В основу конструкцій таких пристроїв покладений принцип створення схеми, яка призводить до поразки цілей вибухом, який може керуватися різними способами, кількість яких обмежується лише фантазією та навичками зловмисника.

Небезпека таких пристроїв певною мірою зумовлена непередбачуваністю принципу їхньої дії та різними способами маскуванню, які значно ускладнюють їхнє своєчасне виявлення.

Характерні ознаки, що вказують на можливу наявність вибухового пристрою та викликають необхідність максимального підвищення уваги виявлення в громадських місцях, транспорті, такі:

– сумки, валізи, пакунки, коробки та інші предмети, які залишені без нагляду власників;

Рис. 45. Сумка, яка може містити саморобний вибуховий пристрій у громадському місці

– предмети з ознаками стандартних бойових припасів, піротехнічних виробів або їхніх частин;

– елементи тари, упакування, оболонки, обгорток, етикеток від зарядів вибухових речовин та засобів підризу промислового виготовлення з відповідним маркуванням;

– предмет, частини та деталі якого не відповідають його безпосередньому призначенню;

– предмет з мобільним телефоном, радіостанцією або іншим пристроєм, здатним приймати радіосигнали;

– предмети з електричними дротами, фрагментами електричних схем, антен, світлових індикаторів, ізоляційної стрічки тощо, які не відповідають призначенню предмета;

– предмети з дротами, нитками або мотузками, які відходять від виявленого предмета;

– предмети, які не відповідають навколишній обстановці або походження яких незрозуміло;

– наявність підозрілих звуків, які лунають від виявленого предмета (звук ходу механічного годинника, звук роботи вібраційного механізму або дзвінка телефону, інші періодичні звуки);

– наявність різкого запаху паливно-мастильних матеріалів, ацетону або інших хімічних речовин, що йде від виявленого предмета;

– велика маса предмета, яка викликає підозру;

– наявність електричних дротів, мотузок на воротах, дверях, вікнах та інших конструкціях, що відкриваються;

– автотранспорт, припаркований у підозрілих місцях, залишений на занадто довгий час, перенавантажений автотранспорт;

– місця локального ремонту дорожнього покриття та стін будівель, свіжопофарбовані, свіжоскопані місця, причину появи яких складно пояснити.

Пам'ятай: зовнішній вигляд саморобного вибухового пристрою часто приховує його справжнє призначення. Як маскуванню для вибухових пристроїв, використовуються такі звичайні побутові предмети, як пакети, коробки, сумки, згортки, іграшки, предмети побуту й ін.

Рис. 46. Різновиди саморобних вибухових пристроїв

10.4. Рекомендації під час виявлення вибухонебезпечних предметів

У разі виявлення снаряду, міни, вибухонебезпечного або підозрілого предмета потрібно дотримуватися такої послідовності дій:

- 1) негайно припинити будь-які зайві дії поряд із виявленим предметом, зупинити всі роботи, вимкнути обладнання та техніку;
- 2) звернути увагу оточуючих людей на небезпеку та ініціювати їхнє відведення на максимально безпечну відстань.

Безпечна відстань для відкрито розташованих людей становить:

у разі вибуху заряду до 10 кг без оболонки:

- на відкритій місцевості 50 м;
- у цеглі, камінні, бетоні та залізобетоні 150 м;

у разі вибуху боєприпасів (снарядів) калібру:

– 37–76 мм	500 м;
– 76–105 мм	700 м;
– 105–200 мм	1 000 м;
– 200 мм та більше	1 500 м;

у разі вибуху інженерних мін:

– протитанкових	150 м;
– протипіхотних фугасних	100 м;
– протипіхотних осколкових	200 м;
– протипіхотних спрямованих	500 м;

3) потрібно зберігати спокій та рівновагу, намагатися не провокувати паніку (за необхідності надати допомогу в залишенні небезпечної зони літнім людям, дітям та інвалідам);

4) терміново повідомити про знахідку оперативного чергового підрозділу та аварійні служби за телефонами 101, 102 та надати максимально-детальний опис виявленого предмета і ситуації, що виникла;

5) за можливості позначити місце виявлення предмета за допомогою підручних засобів;

6) до прибуття спеціальних служб вжити заходів для обмеження доступу людей до небезпечної зони (в разі цього необхідно залучати представників комунальних служб, служб охорони установ та підприємств, які перебувають поряд);

7) запам'ятати та за можливості зафіксувати обставини виявлення предмета, час виявлення, місце розташування, його зовнішній вигляд, характерні ознаки (звернути увагу на осіб, які можуть бути причетні до залишення виявленого предмета, запам'ятати їхні прикмети, для надійної фіксації важливої інформації доцільно застосовувати засоби фотографування за їх наявності);

8) обов'язково дочекатися в безпечному місці прибуття представників спеціальних вибухотехнічних служб та особисто передати фахівцям наявну інформацію стосовно предмета.

Категорично забороняється:

– впливати на предмет, піддавати його механічному, термічному, акустичному, світловому або іншому впливу;

- самостійно відкривати та перевіряти підозрілі сумки, коробки, валізи;
- намагатися самостійно знешкоджувати вибухонебезпечний предмет;
- використовувати поряд із предметом відкритий вогонь, палити, використовувати електронагрівальні прилади;
- користуватися поряд з предметом засобами радіозв'язку, мобільними телефонами та іншими приладами, що передають радіосигнали;
- торкатися вибухонебезпечного або підозрілого предмета, зрушувати його з місця, проводити будь-які маніпуляції з ним.

Дії під час виявлення вибухових пристроїв та речовин у процесі перевірки транспортних засобів

Під час виявлення вибухових пристроїв та речовин у процесі перевірки транспортних засобів потрібно:

- у разі виявлення вибухових пристроїв у підозрілого в транспортному засобі, коли обставини, що виникли, не дозволяють провести його затримання та є безпосередня загроза безпеці оточуючих громадян, зробити вигляд, що ви не помітили вибуховий пристрій;
- під приводом перевірки документів, усунення технічної несправності транспорту тощо запропонувати підозрюваному вийти з автомобіля;
- дотримуючись заходів особистої безпеки, затримати підозрюваного, унеможлививши в разі цього приведення ним у дію вибухового пристрою;
- дотримуючись заходів безпеки, провести зовнішній огляд затриманого, вилучивши в разі цього предмети, що можуть бути використані для нападу, втечі, речові докази і насамперед приладдя, за допомогою якого може бути приведений у дію вибуховий пристрій;
- забезпечити охорону місця події та обмежити доступ до нього громадян;
- доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції про обставини події, ужити щодо неї заходи та діяти надалі за його вказівками;

– після прибуття спеціалістів вибухотехнічної служби та слідчо-оперативної групи доповісти старшому СОГ про обставини події, ужити заходи та діяти за його вказівкою.

Дії під час виявлення вибухових пристроїв та речовин у громадському транспорті

У разі виявлення вибухових пристроїв та речовин у громадському транспорті необхідно:

- проінформувати про подію водія транспортного засобу;
- запропонувати водієві оголосити через засоби посилення мови, щоб пасажирів залишили транспортний засіб через його несправність та неможливість продовжити рух (для уникнення паніки серед пасажирів);
- під час виходу громадян з транспортного засобу забезпечити охорону місця події (вибухового пристрою);
- відвести транспортний засіб до безпечного місця, щоб не постраждали громадяни, та попросити водія залишити салон;
- організувати охорону місця знаходження транспортного засобу та обмежити доступ до нього громадян;
- доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції про обставини події, ужити щодо неї заходи та діяти надалі за його вказівками.

Дії під час виявлення вибухових пристроїв та речовин на залізничному вокзалі, автостанції, аеропорту

Під час виявлення вибухових пристроїв та речовин на залізничному вокзалі, автостанції, аеропорту потрібно:

- доповісти черговому по органу (підрозділу) поліції про виявлення вибухового пристрою та ужити заходи;
- вжити заходів щодо забезпечення особистої безпеки, безпеки громадян та їх евакуації;
- забезпечити охорону місця події. Не допускати до небезпечної зони (приміщення вокзалу та прилеглої території тощо) людей та транспорт, які не причетні до ліквідації небезпечної ситуації;
- вказувати маршрути виходу населення з небезпечної зони, шляхи об'їзду для транспорту;

– щодо прибуття спеціалістів вибуховотехнічної служби, слідчо-оперативної групи, доповіді про обставини події, ужити заходи та діяти за вказівкою старшого групи.

Проведення евакуації населення

Евакуація є основним способом захисту населення у разі загрози або виникнення надзвичайної ситуації.

Отримавши інформацію про надзвичайну ситуацію та рішення про проведення евакуації, населення зобов'язане негайно залишити свої квартири та будинки, при цьому відключити електричну мережу, газ, воду, закрити вікна і квартирки, двері і вийти на збірні евакуаційні пункти та пункти посадки на автотранспорт або у безпечні зони, вказані в повідомленні.

У такому разі працівники правоохоронних органів повинні:

– нагадувати евакуйованим про доцільність брати із собою тільки речі першої необхідності, документи, цінності, харчі та воду на два-три дні, медикаментозні засоби;

– залежно від рівня критичності ситуації, яка виникла (наприклад, якщо відбувся вибух та є руйнування), зібрати також постільну білизну, необхідний одяг та взуття вагою не більше 50 кг на кожного члена сім'ї, дітям дошкільного віку вкласти в кишеню або пришити до одягу записку, де зазначається прізвище, ім'я та по батькові дитини та батьків і домашню адресу;

– оглянути й опломбувати всі квартири;

– у разі відмови громадян від евакуації уникати конфліктів, залучати до роз'яснювальної роботи сусідів, родичів;

– у разі невиконання вказівок щодо евакуації в установленний термін пояснювати громадянам про можливість застосування сили для виконання рішень органів влади;

– окремі дії проводити у присутності свідків для уникнення необґрунтованих скарг з приводу зникнення речей, документів та ін.

Евакуація передбачається комбінованим способом, щодо якого основна частина населення виходить пішки. Насамперед евакуйовуються люди похилого віку (чоловіки старше 65 років, жінки – 60 років), вагітні жінки, жінки з дітьми до 10 років, хворі, інваліди, яких вивозять із зони евакуації за потреби на автотранспорті. У разі коли саморобний вибуховий пристрій спрацював,

з'ясовується кількість постраждалих. Збір населення, реєстрація та відправка населення проводиться на збірних евакуаційних пунктах.

Працівники правоохоронних органів на збірних евакуаційних пунктах, пунктах посадки на автотранспорт зобов'язані допомагати та терпляче роз'яснювати населенню, що потрібно уважно слухати та чітко виконувати всі розпорядження посадових осіб евакуаційних органів та органів охорони громадського порядку.

Чітка організованість та дисципліна кожного громадянина – основне в період евакуації!

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що тема, яка розкривалася, безпосередньо стосується публічної безпеки, яка нині є найбільш актуальною. Враховуючи статистику останніх років із застосування злочинними угрупованнями вибухових пристроїв та гранат, необхідно ще раз наголосити на дотримання заходів особистої безпеки працівників поліції та гарантування безпеки громадян. Точність ідентифікації вибухонебезпечних пристроїв та речовин, які виявив поліцейський, дасть змогу зберегти час на її знешкодження та дозволить уникнути небажаних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Національну поліцію : Закон України : від 2 липня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. – № 63. – Ст. 2075.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України : від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91. – 19 травня.
4. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України : від 16 березня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 15. – Ст. 588.
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України : від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
7. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України : від 22 червня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 30. – Ст. 1248.
8. Інструкція про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України : від 9 липня 2014 року № 653, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 липня 2014 року за № 870/25647.
9. Про затвердження Змін до Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції : Наказ МВС України : від 04.08.2017 № 690.
10. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а

також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Наказ МВС : від 21.08.98 № 622.

11. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : Наказ МВС України : від 1 лютого 2016 р. № 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16>

12. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України : Наказ МВС України : від 28 липня 1994 р. № 404 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>

13. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : Наказ МВС України : від 22 жовтня 2012 р. № 940 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0054-13>

14. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України : Наказ МВС України : від 23 травня 2017 р. № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17>

15. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України : від 7 липня 2017 р. № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

16. Про затвердження Курсу стрільб зі стрілецької зброї для осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами : Наказ МВС України : від 7 вересня 2011 р. № 658 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ua/MVS267.html

17. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України : від 26 січня 2016 р. № 50 [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>

18. Про затвердження інструкції з організації і тактики проведення операції «Перехват» : Наказ МВС України : від 12.02.2013 № 141.

19. Актуальні проблеми службово-бойової діяльності ОВС України в сучасних умовах : матеріали круглого столу, м. Одеса, 29 жовтня 2015 р. – Одеса : ОДУВС, 2015. – 184 с.

20. Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейського : матеріали круглого столу, м. Одеса, 26 жовтня 2016 р. – Одеса : ОДУВС, 2016. – 204 с.

21. Алфьоров С. М. Правові та психологічні аспекти тактики захисту та затримання озброєного й озброєного злочинця : практ. посібник / С. М. Алфьоров, М. О. Серета. – Запоріжжя : Юридичний ін-т ДДУВС, 2009. – 72 с.

22. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України : навч. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук та ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 300 с.

23. Братель С. Г. Дотримання прав і свобод громадян під час затримання працівниками патрульної служби МВС України / С. Г. Братель // Митна справа. – 2011. – № 2, ч. 2. – С. 294–299.

24. Організація та проведення практичних занять з тактико-спеціальної підготовки із працівниками органів та підрозділів внутрішніх справ України із застосуванням ситуаційних задач та алгоритмів дій працівників ОВС в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців: методичні рекомендації / В. Р. Булачек, І. Ю. Землянський, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – 79 с.

25. Особиста безпека працівника ОВС України : навч. посібник. / В. Р. Булачек, С. М. Банах, О. І. Тьорло, І. Ю. Землянський та ін. – 2-ге вид. зі змін. і доп. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – 264 с.

26. Вогнева підготовка працівника ОВС України : навч.-метод. посібник / І. С. Винярчук, С. М. Банах, В. Р. Булачек та ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 355 с.

27. Гончаренко Д. В. Основи тактико-спеціальної підготовки : метод. посібник / Д. В. Гончаренко, В. П. Ковальчук, І. Б. Тучапець. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 584 с.

28. Губарєв Г. Г. Пристрої примусової зупинки автотранспорту: сучасний стан та перспективи розвитку / Г. Г. Губарєв // Право і безпека. – 2013. – № 2 (49). – С. 119–126.

29. Губарєв Г. Г. Законодавчо-організаційні та науково-технічні аспекти вирішення проблеми незаконного обігу та сертифікації електрошокових пристроїв в Україні / Г. Г. Губарєв // Право і безпека. – 2013. – № 1 (48). – С. 47–52.

30. Збірник типових екстремальних ситуацій та алгоритми правильних дій працівників міліції в таких ситуаціях під час виконання службових обов'язків по охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю / за ред. М. І. Ануфрієва. – К. : МВС України, 2001.

31. Основи тактичних дій працівників міліції з ліквідації масових заворушень : метод. рекомендації / І. Ю. Землянський, В. Р. Булачек, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 61 с.

32. Тактичне керівництво та організація несення служби працівниками правоохоронних органів України в зоні проведення антитерористичної операції : навч. посібник / Ю. Р. Йосипів, С. М. Банах, О. І. Тьорло, В. М. Синенький та ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – 136 с.

33. Тактичне керівництво щодо несення служби на блокпостах в умовах наступу і оборони, затримання озброєних злочинців, банд та формувань : метод. рекомендації / Ю. Р. Йосипів, С. М. Банах, В. Р. Булачек та ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 139 с.

34. Йосипів Ю. Р. Психологічна готовність працівників ОВС до діяльності в екстремальних ситуаціях : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 / Йосипів Юрій Романович. – К., 2010. – 228 с.

35. Корнієнко М. В. Роль органів внутрішніх справ України в охороні громадського порядку при ускладненні оперативної обстановки / М. В. Корнієнко. – Дніпропетровськ : Україна, 2001. – 430 с.

36. Рекомендації з заходів безпеки для попередження тероризму на стадіонах і аренах / Національне управління по боротьбі з тероризмом (Великобританія).

37. Технології безпеки Ingersoll Rand : посібник із заходів безпеки. – Версія 10. – NASCAR, Inc. 2006.

38. Особиста безпека працівника міліції під час виконання службових обов'язків : метод. рекомендації / О. І. Тьорло, С. М. Банах, В. Р. Булачекта ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 94 с.
39. Тьорло О. І. Основи тактико-спеціальної підготовки : навч. посібник / О. І. Тьорло, В. Р. Булачек. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 268 с.
40. Класифікація та види саморобних вибухових пристроїв : метод. рекомендації / О. І. Тьорло, А. В. Ярославський, Ю. Р. Йосипів та ін. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – 87 с.
41. Шаповалов Б. Б. Психологія і тактика дій працівників міліції в ситуаціях озброєної протидії з боку злочинців : метод. рекомендації / Б. Б. Шаповалов, В. С. Медведєв, М. О. Супрун. – К. : ДНДІ МВС України, 2011. – 75 с.
42. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
43. Урядовий портал (КМУ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>
44. Офіційний сайт Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/>
45. Офіційний сайт МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/>
46. Офіційний сайт СБ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua/>
47. Офіційний сайт МНС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/>
48. Офіційний сайт УДО України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.do.gov.ua/>
49. Офіційний сайт Національної Гвардії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vv.gov.ua/>
50. Офіційний сайт ДСО МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dso.gov.ua/>
51. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fort.vn.ua/ua/produkcija/speczasobi.html>
52. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.teren.net.ua/ru/products/specsredstva/pno/1/index.html>

Навчальне видання

СЕРІЯ «НА ДОПОМОГУ СТУДЕНТУ УДФСУ»

**Чмелюк Василь Васильович, Грищук Віктор Леонідович,
Бадьора Сергій Миколайович, Антоненко Сергій Анатолійович**

**ОСНОВИ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск

Д. Ф. Салахова

Редактор

М. М. Грабарчук

Форматування та
комп'ютерна верстка

О. В. Лисенко

Здано до друку 02.08.2019. Формат 60×84/16
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 12,6.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 812.

*Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна*

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*